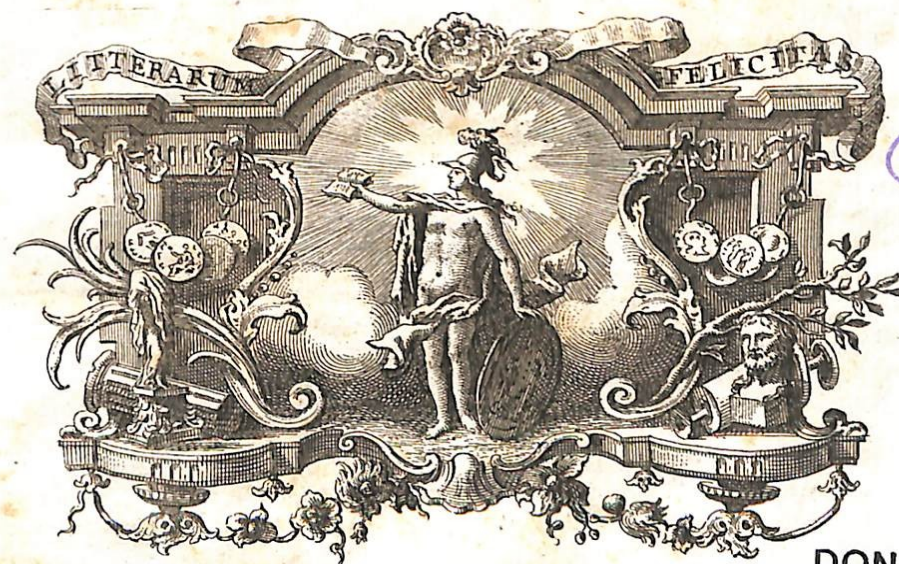

FA.
1326

RELIGIONIS
NATURALIS
ET
REVELATÆ PRINCIPIA
METHODO SCHOLASTICA DIGESTA,
IN USUM ACADEMICÆ JUVENTUTIS
A. D. D. JO. HOOKE
SACRÆ FACULTATIS PARISIENSIS DOCT. THEOLOGO,
SOCIO SORBONICO,
NECNON SACRÆ THEOLOGIÆ SORBONÆ PROFESSORE.
TOMUS PRIMUS.
THEOLOGIAM NATURALEM, ATQUE ETHICES AC JURISPRUDENTIÆ
ELEMENTA CONTINENS.

Biblioteca Provinciale
MATERA
St. Stigliano

GATTINI
R
317

DONO EREDI DI
VENETI NICOLA E NICOLETTA GATTINI
MDCCLXII.
APUD JO. BAPTISTAM PASQUALI.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

JOANNES BAPTISTA PASQUALI
LECTORI BENEVOLO S. P.

Operis hujusce editio, mea prorsus a me voluntate suscepta, eam rationem, quam mihi semper in libris posteritati mandandis proponendam existimavi, ut maximum videlicet utilitatis fontem inter hominum societatem elicere valeam, adeo complectitur, ut quamvis in immensa librorum copia typis commissa hoc mihi nunquam potuisset usuenire, ut vel levissime saltem prodessem, hoc tempore tantum munus tam optatum, tam singulare me divinitus adsequuturum sperem. Nondum enim post hominum memoriam (absit dicto invidia) ex Italiae nostrae praelis ejusmodi Librum adeo praestantem, ut perfectissimus videatur, prodiisse vidimus. Et quidem mea ex hac vehementi aliquantulum oratione nimiam animi elationem in me conferri minime vereor: viri enim in hisce studiis praestantissimi, nostrisque temporibus omnium maxime ingenio, doctrinaque florentes sic senserunt; & quisquis ad hoc scribendi genus se se convertendum putavit, Operis hujusce decus, pondus, & venustatem ex tenuissimo libello confestim dignoscet. Vobis itaque exiguum saltem tradam hujusce rei cognitionem: omnes enim istius argumenti doctes, non perbreve oratiunculam, quam est in animo conscribere, sed amplissimum volumen complecterentur.

Duas omnino in partes, quae duobus haud ita magnis continentur voluminibus, idem argumentum dividit Auctor sapientissimus; in primo *Universae Religionis Naturalis Principia*, in secundo *Principia Religionis Revelatae* pertractat. In prima quoque parte vim omnem Theologiae Naturalis explicat tanta brevitate, perspicuitate, prudentia, ut nihil in dubium possit revocari: eumque strictim, at luce quidem clarius meridiana quasi dialectico more differenter audimus. Primam vero primi voluminis partem in tria veluti segmenta orationis distribuendam putavit, de *Dei scilicet Existentia, Natura, & Providentia*; nullusque ex antiqua, recentique Philoso-

phorum Familia potest existere, cujus sententias non excutiat, eumque, aut ab intima rerum, aut a Divinorum veritate Atributorum recedentem, incredibili quadam perspicuitate, atque efficacia refellat. Baylium, Hobbesium, Spinosam, aliosque hujus furfuris magni nominis Scriptores, qui in manibus, oculisque complurium Sapientum hujus aetatis quotidie versantur, ita refutat, ut falsa, atque scelerosa plerumque horum dogmata diruat, occultiorumque proferat impietatem. Ethicem vero Spinosae ita vir doctissimus perscrutatur, ut nihil attenta animi meditatione censum emittat; pene dixerim, nullum a Catholicis opus fuisse conscriptum, cui, quam huic potius Catholica debeat Religio. Eadem porro ratione summus Auctor in altero primae partis segmento, de *Natura Dei* disserens, omnem hujusce argumenti, quod totum in Divinis Attributis continetur, mirabili brevitate, & intima orationis vi particulatim exponit materiem. Omnem in eo veterum Scientiam adeo explicatam habemus, ut novis quoque cognitionibus animum imbuere possimus. Itaque cum Operis hujusce hunc vere Auctorem appellare debeamus in eo conferri non potest, quod in complures, qui de argumentis iisdem agentes, id tantummodo, quod a praeis, recentioribusve Auctoribus relictum fuit, quacumque ratione connectunt; itaque prudentem interdum, sapissime incompositam rerum conjunctionem in lucem emittunt. Vereque de illis dici potest, quod olim Apollodorus Atheniensis de Chrysippo Philosopho: *Si quis, ille, de Chrysippi libris tollat quae aliena sunt, vacua papyrus relinquetur.*

Præclare autem tertium primae partis segmentum, in quo de *Divina Providentia* habetur sermo, exponit; ibique de creatione rerum, earumque conservatione differit. In hoc Sanctorum Patrum doctrinam jactantem se se, ut ita dicam, & dominantem videmus; & in veteres, recentesque Philosophiae cultores, si quid a recto tramite

Finem dicendi pariter omnes audiamus: Deum time &
mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo.
Solomon in fine Ecclesiastis.

mite, aberrant, acutissima verborum, rationumque tela conjiciuntur.

Pars autem altera Voluminis primi Religionis Naturalis exhibet Principia. Eximie quoque de natura hominis, de Actibus humanis, de Actionum humanarum fine, proposito, de qualitate, de aestimatione, aliisque id genus, agitur a præstantissimo Auctore: & primo quidem hujusce partis segmento hunc finem imponit. Quoniam vero in altero, qui gravissimam de Regulis humanarum actionum doctrinam continet, evolvitur universa de Jure Naturali Scientia; ita Hobbesii, & Spinosæ, qui graviori sane impietate Hobbesii vestigia est persequutus, argumentorum pondere, & vi concussæ prouunt sententiæ. At vero in immensum Scientiarum omnium pelagus præstantissimum Auctorem hoc loco provehi cernimus, qui placita singula, & sententias veterum Sapientum explicans, qua necessitas postulat, geometrica argumentorum evidentia errores detegit, veramque doctrinam confirmat. Omnem denique Jurisprudentiæ Naturalis, seu Officiorum vim, atque intimam exponendo naturam, tertiam conficit primi voluminis partem. In hac primum de Officiis erga Deum disserit; & cum omnem veterum doctrinam exposuerit, ac firmiora jecerit Catholicæ Religionis fundamenta, de hominis erga seipsum, deque hominum erga se mutuo Officiis, quasi præstantissimus Theologiæ, & Philosophiæ Doctor pertrahat. Hac igitur de re jam abunde satisfactum Juris Naturalis cultoribus videtur, eosque non parum in admirationem prolapsos, hunc hominem quasi Jurisconsultum, Philosophum omnino doctissimum, ac Divinarum rerum præceptorem sapientissimum esse judicatos, arbitror.

Neque vero in incredibilem doctissimi quique admirationem non incident, cum modum inspiciant, quo hic vir sapientissimus utitur, de domestica Jurisprudentia, de Officiis scilicet eorum, qui Familiam constituunt, atque de Civili Officiorum Politia, disputando: qua doctrina primum volumen absolvit.

Sed quoniam eo argumento, in quo Religionis Revelatæ Principia, alterum ef-

ficientia volumen, continentur, amplissimum Proœmium, quod nos ea re minutatim informat Auctor præponendum putavit, operam sane, oleumque perderem, si, quæ inde facillime hauriuntur, percenserem: non enim Auctori ipsi præstarem. Eum vero communi doctissimorum virorum sententia nihil deerrasse quisque fatetur, quum sibi hujusmodi argumentum pertractandum suscepit; quod his præcipue temporibus, quæ maximos, si Diis placet, eosque eruditissimos ubique terrarum viros genuerunt, prorsus mirandum: neque vero de iis loquor, qui doctrinam profitentes pravam, officia sibi, suisque aseculis utilia magis, & accepta sequuntur; sed de iis, qui Religionem illudentes, nihil curant, nihil optant, nihil expetunt, nisi, ut eorum nomen in æternitatis arce per summam impudentiam collocetur, ipsique in toto terrarum orbe disseminentur: iique magna cum existimatione in hemicyclis recipiuntur, qui sane honos illis deberetur, qui turpi superstitionis jugo mentes hominum liberarint, viamque rationis, veritatisque libertati aperverint. Sapissime autem, & multa meditatione Monitum illud esset oculis perlegendum, quod a præstantissimo Auctore statim alterius Voluminis proœmio locatum, præter utilia cetera, quibus nos erudit, a se adhibitam scribendi rationem tutatur.

Nunc meritissimi hujusce Scriptoris Joannis Hookii Sacræ Facultatis Parisiensis Doctoris Theologi, nec non Socii Sorbonici, & Sacræ Theologiæ in Sorbona Professoris laudes essent attexendæ. Sed, quoniam in iis, quæ diligentius, atque enucleatius de hoc Opere exposuimus, plura de Operis Autore, ejusque in Scientiis omnibus præstantia jam innuimus, satius existimamus prælectioni nostræ finem imponere; illud monentes, duxisse nos maxime necessarium, atque utile, si ad calcem tabulam rerum omnium diligentissime elaboratam apponeremus ita, ut uno adspectu totius Operis decus pateret. In eam autem spem adducimur, doctos homines laborem hunc nostrum æqui bonique facturos: etenim nec utilius quidquam, nec præstantius in lucem edi posse putamus.

I N D E X

CAPITUM PRIMI VOLUMINIS.

P A R S P R I M A

T H E O L O G I A N A T U R A L I S.

S E C T I O I

P R O P O S I T I O.

De existentia Dei.

Expositio Atheismi. pag. 1. & seq.

CONFUTATIO ATHEISMI.

Argumenta Moralia. 4

Ab utilitate Religionis, seu agnitionis Existentiæ, & Providentiæ Dei. ibid.

P R O P O S I T I O I.

Interest homini esse Deum. 5

P R O B A T I O.

P R O P O S I T I O I I.

Agnitio Numinis Societatis Naturalis vinculum necessarium est. 6. 9

P R O P O S I T I O I I I.

Agnitio Numinis Status civilis præcipuum fundamentum est. 9

ARGUMENTUM SECUNDUM.

De Consensu Nationum. 11

P R O P O S I T I O.

Communis omnium hominum in omni ætate & in omni loco constans, & perpetua vox, atque sententia fuit esse Deum &c. 11

P A R S I.

Pars hæc, quæ versatur circa factum, quomodo probanda. 11

P A R S I I.

Consensus generis humani summam habere debet vim ad persuadendum. 16

ARGUMENTUM TERTIUM.

Ex sensibus naturalibus petitur. 18

Tom. I.

Interior Naturæ humanæ vox, seu insiti a natura omnium hominum mentibus sensus, Deum esse indicant, & universalem hominum consensum peperere. ibid.

P R O B A T I O.

ARGUMENTUM QUARTUM.

Ex novitate Mundi petitur. 23

P R O P O S I T I O.

Mundi originem æternam non esse, probant omnium Nationum antiquissimarum traditiones: confirmant omnia temporum monumenta. 23. 34

P R O B A T I O.

ARGUMENTA PHYSICA.

ARGUMENTUM QUINTUM.

Ex ordine rerum, & virium naturalium sapienti temperatione petitur. 34

P R O P O S I T I O.

Deum esse, qui Mundum hunc initio constituerit, atque in omne tempus regit, ostendit totius universi &c. descriptio. 34

P R O B A T I O.

P A R S I.

Mundi species, & apta partium dispositio. 34. 41

P A R S I I.

Argumenti ex causis finalibus vis, & auctoritas. 41. 49

ARGUMENTUM SEXTUM.

Ex viribus naturalibus, motu, & cogitatione petitur. 49

b

P R O.

PROPOSITIO I.

Deum esse, qui mundum hunc initio constituit, & perpetua actione sua moderatur, ostendit corporum motus. 49. 53

PROPOSITIO II.

Deum existere, seu Ens a materia segregatum, ostendit animis hominum indita cogitandi vis. 53. 57

PROBATIO.

ARGUMENTUM SEPTIMUM.

Ex materia, & animi existentia petitur.

PROPOSITIO.

Deum esse, qui cuncta in initio creavit, & sua efficacia perpetuo conservat, ostendunt omnes, quibus constat Mundus, substantie. 58. 61

PROBATIO.

ARGUMENTA METAPHYSICA. 61

ARGUMENTUM OCTAVUM.

PROPOSITIO.

Existere Deum, quo nomine hic intelligimus Ens infinite perfectum, demonstratur ab existentia entis necessarii. 61. 63

PROBATIO.

ARGUMENTUM NONUM.

Ab Idea Entis infiniti, & perfecti petitur. 63

PROPOSITIO.

Deum esse, seu existere ens infinitum, & perfectum, probat ipsa idea infiniti, & perfecti. 63. 66

63. 66

PROBATIO.

ARGUMENTUM DECIMUM.

Ex Scientie immutabili natura, seu aternis rerum ideis, & necessariis earum rationibus petitur. 67

PROPOSITIO.

Deum esse, idest, mentem infinitam, aternam, necessariam, universalem, immutabilem, probant immutabiles rerum essentie, & rationes, in quibus posita est omnis veritas, & scientia. 67. 78

PROBATIO.

EXAMEN.

Primæ partis Ethices Spinozæ, quæ est de Deo. 78
Expositio Doctrinæ. 78. 81.
Systematis Spinozæ fundamenta. 81

DEFINITIONES. ibid.

AXIOMATA. 83

PROPOSITIONES. 83. 86

Consutatio Systematis Spinozæ. 86

PROPOSITIO I.

Unica Spinozæ substantia cogitans, & extensa, composita est ex partibus realiter distinctis, divisibilis est, & mutabilis; & consequenter non est necessarium propter rationes in argumentis superioribus allatas. 87. 89

PROBATIO.

PROPOSITIO II.

Substantia unica Spinozæ non est Ens infinite perfectum. 89. 91

PROBATIO.

THEOLOGIA NATURALIS

De Natura Dei.

SECTIO II.

De Natura & Attributis Dei. 91

ARTICULUS I.

De Natura Dei generatim. 91

QUÆSTIO I.

An, & quomodo Natura Dei cognosci possit? 91. 92

PROPOSITIO.

Cognitio abstractiva Divinæ Naturæ, quam habemus in hac mortali conditione, vera est, & sincera, &c. 92. 94

PROBATIO.

QUÆSTIO II.

An, & quomodo Attributa Divina inter se distinguuntur? 94. 95

QUÆSTIO III.

An sit inter Attributa Dei aliquod primum, a quo cetera fluere cogitemus, & quod sit quodammodo Divinæ essentie constitutivum? 95

PROPOSITIO.

Necessitas existendi, inter Dei Attributa, illud est, quod potiori jure dici debet gradus Divinæ Essentie constitutivus. 95. 96

PROBATIO.

ARTICULUS II.

De Divinis Attributis. 96

DE ATTRIBUTIS DEI INCOMMUTABILIBUS.

De Infinitate Dei. 96

De Aternitate Dei. 97. 98

PROPOSITIO I.

Deus est Ens aternum, seu principio, & sine caret. 98

PROBATIO.

PROPOSITIO II.

Æternitas Dei non est duratio successiva, sine principio, & fine, seu tempus infinitum. 98. 99

PROBATIO.

De Immensitate Dei. 99. 101

PROPOSITIO I.

Deus est immensus, seu rebus omnibus, tum corporeis, tum spiritualibus, intime præsens est. 101

PROBATIO.

PROPOSITIO II.

Deus non est formaliter extensus, seu spatium, quod fingitur infinitum, non est Divina Immensitas. 101. 105

PROBATIO.

PROPOSITIO.

Deus est immutabilis. 105

PROBATIO.

De Unitate, seu singularitate Dei. 106. 109

PROPOSITIO I.

Unicum esse Deum, seu unicam primam causam rerum omnium sine aequali, ratio evidenter demonstrat: Philosophi omnes Theistæ docuerunt: omnes vetustissimæ gentes semper agnoverunt; adeoque Unitas pertinet ad notionem veri, & summi Dei animis hominum insitam. 109

PROBATIO.

PARS I.

Unitas Dei ratione conficitur. 109. 110

PARS II.

Consensio Philosophorum circa unitatem Dei summi. 110. 111

PARS III.

Consensio Nationum omnium circa unitatem Dei summi. 111. 118

PROPOSITIO II.

Abhorret ab omni ratione portentosa veterum, uti fertur, quorundam de duobus Diis contrariis, Æternis, & independentibus doctrina, quæque vulgo tribuitur Manichæis. 118. 120

PROBATIO.

PROPOSITIO III.

Deus eo sensu unicus est, quod totus necessariam, & æternam habeat existentiam: nec materia ullo modo in hujus

necessarie existentie participationem venire potest. 120. 122

PROBATIO.

ARTICULUS III.

<i>De Attributis Dei communicabilibus.</i>	122
<i>De vita Dei.</i>	ibid.
<i>De Scientia Dei.</i>	122. 126
<i>De Voluntate Dei.</i>	126. 127
<i>De potentia Dei.</i>	127
<i>De libertate Dei.</i>	127. 130
<i>De felicitate Dei.</i>	130. 131

THEOLOGIA NATURALIS

De Providentia Dei.

SECTIO III.

De Providentia Dei. 131. 133

ARTICULUS I.

De existentia Divinæ Providentiæ, seu in creaturas imperii. 134

PROPOSITIO.

Deus cunctas Universi res ditione sua continet, & providentia moderatur. 134. 137

PROBATIO.

ARTICULUS II.

De Divinæ Providentiæ Attributis. 137
De Sapientia Dei. ibid.

PROPOSITIO.

Deus in administratione rerum est summe Sapiens, seu est in Deo constans voluntas utendi omnipotentia sua ad obtinendos fines optimos per optima media. 137. 138

PROBATIO.

De Sanctitate Dei. 138
De Justitia Dei. 139

PROPOSITIO.

Dei Providentia justa est. 139. 140

PROBATIO.

De bonitate Dei. 140

PROPOSITIO.

Deus bonus est, seu benefica voluntate movetur erga omnes suas creaturas. 140. 141

PROBATIO.

OBJECTIONES

Contra Divinæ Providentiæ Attributâ expendantur. 141

OBJECTION I. GENERALIS. 141. 145

OBJECTION II.

Ex malo defectus. 145. 147

OBJECTION III.

Ex malo physico. 147. 153

OBJECTION IV.

Ex malo morali. 153. 157

OBJECTION V.

Ex inequali distributione præmiorum, & poenarum. 157. 158

ARTICULUS III.

De motivo, finibus, perfectione, & methodo Dei Providentiæ. 158

QUÆSTIO I.

Quo motivo Deus excitatus fuerit ad creandum? & quem finem in agendo spectaverit? 158. 159

PROPOSITIO I.

Nec gloria Deo ex universitate rerum redundat.

PROBATIO.

QUÆSTIO II.

An Providentiæ Divinæ Systema dici possit perfectissimum. 161. 163

QUÆSTIO III.

An Divina Providentia legibus generalibus procedat, sintque illa leges prorsus mechanicæ? 163. 167

dundatura, ut quidam putant, nec bonitas creaturarum, nec inclinatio aliqua benevolentie erga creaturas, aut aliud quodvis motivum, Deum impulit ad agendum ad extra: sed Deus seipsum libere determinavit, & volendo creaturarum existentiam eas fecit, & bonas, & gratas sibi. 159. 160

RELIGIONIS NATURALIS PRINCIPIA.

PARS II.

Ethices Elementa. 168. 169

SECTIO I.

De Actibus humanis. ibid.

ARTICULUS I.

De Natura hominis, seu de principiis actuum humanorum internis. 169. 173

De voluntate, seu appetitu. 173. 174

De libertate. 174. 176

PROPOSITIO.

Est in homine arbitrium, seu vis proprio, & vero sensu sui dominatrix. 176. 179

PROBATIO.

ARTICULUS II.

De actionum humanarum finibus. 180. 183

ARTICULUS III.

De qualitate actionum humanarum. 183. 188

ARTICULUS IV.

De actionum humanarum imputabilitate, & earundem æstimatione. 188

De actionum æstimatione ratione libertatis. 188. 194

ETHICES ELEMENTA.

SECTIO II.

De regulis actionum humanarum. 194. 198

ARTICULUS I.

De Juris, seu Legis Naturalis existentia, & in omnes homines diffusionem. 198. 201

PROPOSITIO.

Est lex natura nostra congruens, diffusa in omnes, quæ vocat ad officium jubendo, vetando a fraude deterret. 201. 205

PROBATIO.

Consutatio Scepticorum. 205. 209

Consutatio Spinozæ. 209. 218

ARTICULUS II.

De Legis Naturalis divinæ origine, & immutabili natura. 219

PROPOSITIO I.

Unus est communis magister, & imperator hominum Deus: ille Legis Naturalis lator: & læsæ Dei Majestatis reus est, qui illam contempserit. 219. 222

PROBATIO.

PROPOSITIO II.

Lex Naturalis secundum essentiam considerata, sempiterna est, & immutabilis, atque, ut loquitur Cicero, æterna mens est omnia ratione cogentis Dei. 222. 226

PROBATIO.

ARTICULUS III.

De Legis Naturalis Sanctione. 226. 227

PROPOSITIO I.

Leges naturales præmiorum, & poenarum Sanctione ita sunt a Legislatore Deo confirmate, ut etiam in hac vita salutaris virtutis efficientia valde evidens sit, & hominum intersit ille se se addicere. 227. 223

PRO-

PROBATIO.

PROPOSITIO II.

Virtus ad beate vivendum seipsa non est contenta, ut gloriabantur Stoici; sed multoties implicat arumnis gravissimis.
PROBATIO. 232

PROPOSITIO III.

Vita hominum non circumscribitur hujus conditionis mortalis limitibus, sed post mortem manent virtutum præmia, vitiorum vero supplicia a judice omnium Deo certissime retribuenda. 232. & seq.
PROBATIO.

ARGUMENTUM I.

Ex consideratione Divinarum Perfectionum petitur. 232. 234.

ARGUMENTUM II.

Ex præsentis rerum administratione petitur. 235. 236

ARGUMENTUM III.

Ex hominis natura Morali. 236. 238

ARGUMENTUM IV.

Ex natura Animorum immortalis. 288. 248

PARS III.

Jurisprudentia Naturalis, seu de Officiis. 244. 247

SECTIO I.

De Officiis erga Deum. 247. 251

SECTIO II.

De Officiis erga seipsum. 252
De Animi cultura. 252. 259

SECTIO III.

De hominum erga se mutuo officiis. 259. 260

CAPUT I.

Officia Societatis in statu naturalis libertatis, seu Jurisprudentia privata. 260

ARTICULUS I.

De æqualitate hominum naturali, & juribus, ac officiis ex ea nascentibus. 260. 261

ARTICULUS II.

De jure acquirendi dominii, ejus acquirendi rationibus, officiisque illi respondentibus. 261. 266

ARTICULUS III.

De jure transferendi dominii, ejusdem transferendi rationibus, & officiis connexis. 266, 268

De Testamentis. 268

De Successionibus ab intestato. ibid.

De Donationibus. 270

De Pactis, seu Contractibus. ibid.

Contractus beneficii. 270. 271

Contractus onerosi. 271. 273

Contractus, qui aleam continent. 273. 274

Pacta adjecta, vel accessoria. 274

De rerum pretio, 274. 276

De Obligationibus quasi ex contractu ortis. 276. 277

De fidelitate in promissis, & contractibus. 277. 283

De veracitate, & sermocinantium officiis. 283. 286

ARTICULUS IV.

De jure tuendi se se, & vindicandi sua, seu de jure Belli. 286. 289

ARTICULUS V.

De jure extraordinario ex necessitate, de jure omnium communi, & de juris interitu. 289. 292

ARTICULUS VI.

De Juribus imperfectis, & caritatis officiis. 292. 295

CAPUT II.

De officiis mutuis eorum, qui Familiam constituunt, seu Jurisprudentia domestica. 295

De Conjugio, & Conjugum officiis. 295 298

De Parentum, & liberorum juribus, & officiis. 298. 300

De herorum, & servorum juribus, & officiis. 300. 301

CAPUT III.

De Officiis hominum statu Civili, seu Jurisprudentia Politica. 301

ARTICULUS I.

De Civitatum origine, & Causis, structura, & summi imperii partibus. 301 303

ARTICULUS II.

De variis civitatum formis. 303. 304

ARTICULUS III.

De imperantium in legibus condendis, & jurisdictione muneribus, atque officiis civium erga imperantes. 304. 306

ARTICULUS IV.

De fœderativa potestatis juribus, limitibus, & regulis. 306

De jure Belli. 306. 308

De fœderibus, & legatis. 308. 309

De dissolutione vinculi Civis, & Reipublice interitu. 309. 410

SECTIO IV.

De imperfectione, & obscuritate Legis Naturalis, & de Revelationis possibilitate, utilitate, & necessitate. 310. 311

ARTICULUS I.

De summa utilitate Revelationis, quatenus est externa promulgatio Legis Naturæ. 311

PROPOSITIO I.

Lex Naturalis, quatenus per rationem cuique hominum innotescit, non est par, & sufficiens ad eos instituendos perfecte ad Religionem, & bonam vitam, ita ut inutilis censeri possit Revelatio. 311. 317

PROBATIO.

PROPOSITIO II.

Generis humani, in omnem errorem, & pravitatem prolapsi, reformationi Philosophia præsidere non potuit. 317. 320
PROBATIO.

PROPOSITIO III.

Legis Naturalis externa per Revelationem promulgatio aptissima via est ad homines erudiendos, & ad virtutem excitandos; proindeque hominibus utilissima. 320. 323

PROBATIO.

ARTICULUS II.

De revelata Religione, quatenus est dispensatio supernaturalis. 323. 324

PROPOSITIO.

Revelatio considerata ut nova dispensatio, & manifestatio mysterii supra rationis captum positi, possibilis est, & exoptanda. 324. 325

PROBATIO.

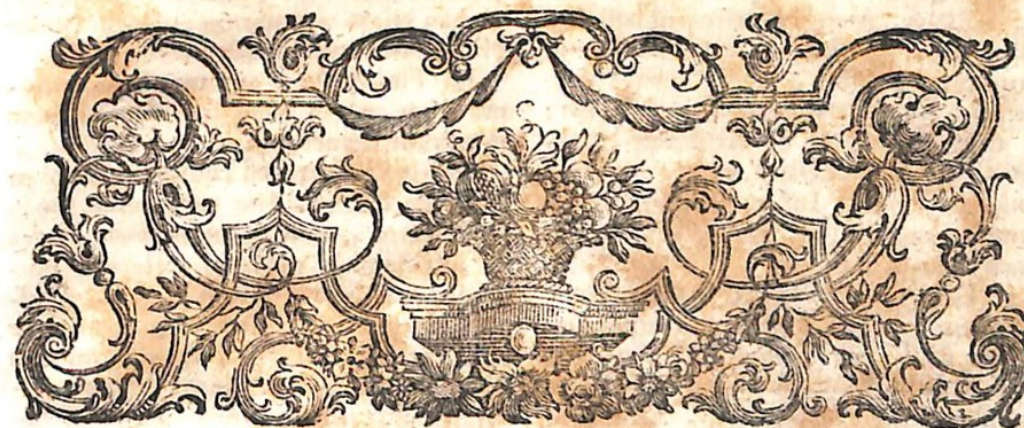
ARTICULUS III.

De Revelatione, quatenus est positiva Constitutio. 325

PROPOSITIO.

Revelatio, considerata ut positiva constitutio, & ut complexio Legum positivarum, non modo possibilis est, sed hominibus utilissima esse potest. 325. 328
PROBATIO.

Finis Indicis Caputum, quæ continentur in primo hujus Operis Volumine.

RELIGIONIS NATURALIS PRINCIPIA.

SECTIO PRIMA.

DE EXISTENTIA DEI.

Expositio Atheismi.

PER Religionem naturalem intelligimus collectionem officiorum omnium, sive erga Deum, sive erga se ipsum & alios homines, quæ ex divinæ naturæ & conditionis humanæ consideratione ratione investigari & concludi possunt. Oportet itaque in hoc opere de Religionis naturalis principiis 1.º Dei naturam & ejus nobiscum relationes explicare. 2.º Hominis dotes, vires & conditionem naturalem exponere. 3.º Officia ex hominis cum Deo, seipso & aliis hominibus naturali necessitudine profluentia evolvere. Prima pars Theologiam naturalem, secunda moralem Philosophiam, tertia universi Juris naturalis elementa continebit.

PARS PRIMA.

THEOLOGIA NATURALIS.

HÆC de Deo disquisitio tota tribus questionibus continetur; an sit? quis sit? quid agat? Quas tribus sectionibus de Dei existentia, natura, & providentia explicabimus.

Tom. I.

Commune est hoc omnium Atheorum principium, universitatem rerum, sensum quoque, & intelligendivim, non a provida quadam natura perfectam, sed per naturalem commotionem, seu efficientiam æternæ & ratione carentis materiæ generatam fuisse. Verum in materiæ natura, & rerum originibus explicandis magna inter illos dissensio est.

1. Anaximander Philosophorum, qui Deum sustulere, forsan antiquissimus materiam æternam & infinitam esse statuebat, atque in se spectatam, nec generationi, nec corruptioni obnoxiam: partes quidem ejus mutari, totum esse immutabile. Ex hujus vero materiæ naturali motu & qualitatibus nimirum, frigore, calore, humiditate, siccitate, &c. quas & gigni posse & destrui dicebat, cuncta, quæ conspiciuntur aut experimur, prognata affirmabat. Istas autem formas seu qualitates, entia realia esse docebat,

A

a ma-

a magnitudine, figura, situ, motu, quiete, aliisque, materiæ primariis affectionibus realiter diversa; atque ad harum formarum classem, vitam quoque animalem, sensum atque rationem referebat: & eam ob causam ab Aristotele notatus est, quod contraria ex eodem principio derivaret. Infinitos assererat generari mundos, qui corrupti in infinitatem naturæ redeunt.

2. Leucippus vero & Democritus, cum intelligerent Anaximandri philosophiam de formis substantialibus nascentibus & intereuntibus nullo modo posse consistere cum isto principio, Atheorum omnium arce, ex nihilo nihil fit, & in nihilum nil potest reverti: sustulerunt prædictas formas substantiales, & materiam in figuras atque atomos omnis generis, angulares, rotundas, læves, asperas, hamatas, curvatas, aduncas secuerunt; quas ex infinito tempore in immenso & inani spatio volitasse & concursasse asserabant: ex quo factum est, ut multiplici ratione cohæserint inter se, & post varios impetus, facta quasi conspiratione, in unum aut plures vortices coiverint. Postremo, post infinitas complicationes & explicationes, molitiones & periclitationes; cum mille formas & figuras nunc induissent, nunc exiissent atomi, illum rerum complexum existisse, quem hodie conspiciamus. (Lucr. l. 3. v. 417.).

Epicurus, qui Democriti philosophiam suis inventis auxit, in atomis primis rerum principis duplicem motum inesse voluit. Alium perpendicularem, ortum a naturali pondere corpusculorum; alium declinationis in aliquibus. Quippe, si atomi omnes linea recta deorsum semper caderent, fieri nullo modo potuisset, ut in infinito spatio atomus una aliam unquam attingeret; sed ut guttæ imbris secundum lineas parallelas decedentes, nunquam in moles maiores concrevisset. At atomi a motu perpendiculari paululum declinantes & in vicinas incidentes, cum illis coalescere, variisque concrecionibus originem

præbere poterant: (Lucr. lib. 2. v. 217.) ex hac etiam atomorum quarundam declinatione ortam docebat libertatem.

Hi Philosophi, communi consensu, mundum ortum habuisse, & habiturum interitum statuebant.

Tertia Sententia est, quam Strato olim invenisse dicitur. Ille cum nullo modo intelligeret, qui ex motu oriri sensus & intelligentia possint, materiam omnem naturaliter, & vita & naturali efficiencia præditam asseruit; & habere quædam initia motus, sensus, rationis & consilii: etiamsi motum, sensum, rationem & consilium non semper & naturaliter habeat. Ista ergo vita materiæ insita, non animalis est, quæ adjunctam habeat conscientiam: sed genitrix & hanc habet virtutem, ut quælibet materiæ portio, vel in ipsa procreare, vel ex alterius materiæ actione varias animorum dotes accipere valeat, tametsi rationem & consilium nunquam adhibeat.

In hac opinione, ut in superioribus, quoniam non est communis quædam vita, quæ toti universitati leges ferat, quæ toti universitati valet. Nam illæ materiæ particulæ insitam vim haud exerunt nisi occasione variarum concursionum & implicationum, quæ fortuito contingunt. In hoc vero differt a præcedentibus, quod præter casum, etiam vim genitricem a motu diversam adhibeat. Hi Philosophi vulgo cum Stratone mundi tenebant æternitatem; sed illum maximis conversionibus obnoxium faciebant.

4. Denique Stoici quidam, cum ex fortuita atomorum concursione, aut vi materiæ particulis insita & comuni lege soluta, oriri mundi speciem tantam minime potuisse putarent, toti huic universitati rerum inesse voluerunt naturam quædam artificiose omnia disponentem, at ratione sensuque vacuum: mundum porro non dissimilem esse plantarum atque arborum, quem natura communis quædam incolat fidrix & genitrix, quæ via atque ordine, quamvis nec

nec sensum nec intelligentiam habeat, cuncta explicet & generet: partes suas ita nunc disponat, ut sensus ex illarum coagmentatione nascatur, qualis in brutis est animantibus: nunc eo modo, ut ratio & iudicium, quibus valent homines, existant. (Cic. de Nat. Deor. l. 2. c. 32.) In hac opinione omnis tollitur casus, & mechanismi immutabilis legi cuncta subjiciuntur.

Qui hanc tenebant sententiam, alii mundum æternum & corruptibilem; alii in tempore ortum & interitum statuebant: ut patet ex his verbis Senecæ. Nam si vel certum sit plantæ similem esse hunc mundum, sive a natura quadam consilii experte, at augendi & procreandi potentia instructa regi atque gubernari; id tamen non impedit, ne ortu quodam generatus & exitio obnoxius habeatur: nec idem obstat quominus certa quadam & constanti lege ab ortu ejus ad interitum administrari omnia putentur, ipsæque illæ eluviones & exustiones terrarum, quæ nonnunquam evenerint, vel eventuræ sint in posterum, à natura ejus moderatione & gubernatione proficisci judicentur.

Diversam, ab his quatuor, Atheismi formam nec in scriptis Philosophorum reperias, nec per mentem fingere possis. Nam si quis Deum tollere velit, necesse est doceat nullam naturam intelligentem universitati rerum præesse, atque quidquid sensus & rationis est, id nihil esse nisi materiæ affectionem. Jam vero qui materiam intelligentia carentem unicum statuit principium, istam materiam aut prorsus mortuam & inertem credere debet; aut ei aliquam vitæ formam tribuere. Prius si prober, iterum vel ad formas substantiales, vel ad figuras & atomos confugiat necesse est. Sin posterius eligat, aut unam tantum ejusmodi vitam per totam materiæ molem fusam esse defendere debet, aut ponere omnem materiam per se vitam quædam continere, ita ut nulla particula propria vita careat.

Inter Atheos nullo modo numerandi

sunt illi Stoici, qui universitatem rerum animal esse dixerunt, in qua sicut & nostris corporibus, sensus insit, consilium, ratio & anima quædam modera-trix rerum omnium: quam opinionem exposuit Cicero l. 2. de Nat. Deorum, & Vig. Georg. l. 4. v. 219. & Æn. l. 6. Seneca in qu. nat. l. 2. cap. 45. Hi enim Philosophi, etsi hac universitate rerum omnia contineri, Deumque igneum mundi hujus partem finxerint; attamen cum illum ignem omnia permeantem perfectissima ratione præditum, & ab eo cuncta primum constituta cum consilio & ejus providentia eadem constanter administrari docuerint, potius naturam Dei male intellexisse, quam Deum sustulisse dicendi sunt. Iovem intelligebant antiqui, eundem quem nos, inquit Seneca, custodem rectoremque universi animum ac spiritum, mundani hujus operis dominum & artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum. Vis illum providentiam dicere? recte dices. Est enim cujus consilio huic mundo providetur, ut inconsultus eat & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Est enim ex quo nata sunt omnia, cujus spiritu vivimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipse enim est totum quod vides, totus suis partibus inditus, & se sustinens vi sua. Qu. Nat. l. 3.

Nec sunt etiam inter Atheos numerandi ii omnes, qui mundi æternitatem tuentur: plerique enim eorum, quibus hoc dogma placuit, non modo esse Deum constitebantur, sed argumentis ex divina natura sumptis hanc opinionem confirmabant: ut Aristoteles & Platonici recentiores. Ut enim Atheistica impietatis reus quis sit, necesse est, ut statuat mundi, non tantum originem æternam esse, sed necessariam quoque & independentem ab intelligente aliqua natura.

Verum ad Atheorum classem illi omnino pertinent, qui nomine reliquerunt Deos, divinas perfectiones sustulerunt.

Nempe qui naturas præstantiores hominibus existere fatebantur, sed illas cum tota universitate rerum ex *ocean*o velex *chaos* prodiisse in initio asserbant; ex quo consequitur interire eosdem posse, etsi Poetæ genitos illos Deos immortalitate donare consueverint. Vide *Cudworthi Syst. intell. Stanleu. hist. Phil.*

In refellendis sigillatim variis illis Atheorum hypothesibus haud immorabimur, quod in probanda divini numinis existentia, ista omnia eorum principia plena esse vanitatis simus ostensuri: solius Spinosæ systema, cui quamdam de dit auctoritatem novitas & forma geometricæ elaborata, curiosius expendemus & directe confutabimus, in fine hujus disputationis.

CONFUTATIO ATHEISMI.

Triplicis generis argumenta hoc loco vulgo distinguuntur. Alia *moralia* dicuntur, ex hominum utilitatibus, consensione, sensibus interioribus, & historia petita. Alia *Physica* nuncupantur, quæ arripimus ex rerum, quibus constat mundus, naturis, operationibus, dispositione & constantia. Alia denique *metaphysica* vocantur, sumpta nempe ex nostræ mentis conceptibus & ideis. Nos eandem divisionem sequemur sumpto initio ab illis rationibus, quæ sunt minus a vulgi intelligentia sensuque disjunctæ.

ARGUMENTA MORALIA.

PRIMUM.

Ab utilitate Religionis, seu agnitionis existentia & providentia Dei.

Quamvis hoc argumentum ab utili ductum non conficeret directe Deum existere: valet certe ad alienandos ab Atheismo animos, & impiorum hominum revincendam perversitatem, qui nullis nixi rationibus homines summis commodis, quæ habet adjuncta Religio seu agnitione numinis, spoliare contendunt. Valebit etiam ad confirmandam Dei existentia suspitionem, naturaliter

ipsis fatentibus Atheis, mentibus inditam; nam sicut bene concluditur ex supposita existentia Dei, ejus agnitionem utilem hominibus esse oportere, quia sub imperio justissimi & sanctissimi numinis, *utilitas & pietas* divisæ esse non possunt; sic vice versa ex pietatis manifesta utilitate Dei existentia augurium legitimum capimus: sub Dei imperio rem ita esse necesse est, tolle Deum & nullam causam habes, cur agnitione numinis tantarum utilitatum causa existat.

Præterea absurdum maxime videtur, homines per hoc esse felices, vel feliciores, quod errent; per hoc esse miseros, quod sapiant: nam non est probabile natura indigere, ut beata sit, aliquo sibi contrario & repugnante qualis est error: aut miseram effici ex eo, quod est maxime secundum appetitum, qualis est veritas. Attamen, si agnitione numinis ad hominum utilitatem, tum privatam, tum publicam, conferat; si sit necessaria ad salutem societatis civilis; hæc omnia tam absurda ab Atheis admittenda sunt: errorque, qui est ægritudo quædam animi, ad hominis felicitatem plus quam aliud quidquam conferet, immo ad optimum ejus statum erit necessarius. Neque dixerint Athei, multoties contingere, ut errores habeant utilitatem sibi adjunctam, & regna falsis religionibus consistere: nam apud eos, qui falsis religionibus vivunt & conservantur, est non solum falsa religio, sed est aliud simul verissimum naturæ dictamen, a quo falsa religio totam vim suam salutarem accipit, vid. *vivendum esse cum religione*; quod si abesset, nec ipsæ falsæ religiones, neque regna consisterent aut perdurarent.

Homo in vario vitæ statu considerari potest, vel in conditione privata divinus a cæteris hominibus, vel in societate naturali forte nascendi cum alijs conjunctus, vel in confederatione civili: interesse hominis Deum existere in quolibet statu triplici propositione conficiamus, contra *Cardanum*, *Hob-*
biunæ

bium & Baylum, quorum duo priores Religionem, hominibus noxiam, tertius inutilem, seu non necessariam scripsit.

PROPOSITIO PRIMA.

Interest hominis esse Deum.

PROBATIO.

Nam 1°. agnitione numinis nobis aperit ordinem rerum maxime cupiendum, Atheismus vero in teneam immittit tristitia & horrore plenam. Quippe Theismus nobis exhibet in rerum universitate rectorem sapientem, benevolum, beneficium; propter infinitas virtutes summe amabilem, cujus optimis & sanctissimis decretis cuncta primum constituta, perpetuo ordine decurrunt. Atheismus vero statuit tenere principatum vim quamdam infinitam sine ratione, sine consilio, sine benevolentia, temere & sine lege cientem motus necessarios. Quanto ergo præstat sapientia cæcitati, benignitas & beneficentia temeritati, ordo confutioni, gratissima concordia tristissimæ anarchiæ: tanto gravior est aspectus religionis.

2. Theismus amplificat naturam hominis & auget ejus dignitatem; Atheismus vilissimam & abjectam efficit.

Si quidem ille suadet nos divinam fortitos originem cum optimo parente Deo, cum ente infinite perfecto habere quamdam similitudinem & cognationem; atque esse quædam illius simulachra: quo nihil potest esse illustrius. In Atheismo originem vilem & fortuitam habemus; nihilque sumus, nisi acervus atomorum, quarum si commixturæ dissolvantur, tum vitam nostram omnem interire necesse est.

3. Theismus adjunctam habet securitatem, summam spem atque solidam felicitatem; quæ omnia tollit Atheismus. Ille quidem securitatem affert, quia docet optimi parentis ditione cuncta contineri, ejusque beneficam erga bonos voluntatem, propter infinitam sapientiam atque potentiam nunquam suis finibus frustrari. In Atheismo, ubi

tenet imperium fortuna, securitas nulla esse potest: hanc habes perpetuam expectationem juxta *Lucretium* (L. 5. v. 105).

dictis dabit ipsa fidem res.

Forſitan & graviter terrarum motibus orbis

Omnia conquaſſari in parvo tempore cernes.

Deinde in Religione, etiam si adversa utamur fortuna, habemus in spe divini præsidii maxima fortitudinis & constantiæ adminicula, quia, ut ait verus Poeta, (*Linus apud Jamb. de 5. Pyth. cap. 28.*)

Omnia sunt ſperanda, nec inſuperabile quidquam.

Cuncta Deus peragit facile & nil impedit ipſum.

In Atheismo omne bonum nostrum in illis rebus situm est, quæ nec in nostra sunt posita potestate, nec nos ullo modo curant, & tantum homines in ærumnis & hujus vitæ casibus ab atomis auxili & opis sperare possunt; quantum quis solati a sæva quadam procella & turbine expectaverit, aut a commoto quodam mari, cujus nequeunt violenti fluctus exorari: præfocanda est illa naturæ Deum sponte in ærumnis advocantis vox,

Di prohibete minas; Di, talem avertite caſum. (*Virg. Æn. l. 3. v. 265.*)

A qua ipse *Lucretius*, vi naturæ domitus, temperare loco laudato non potuit,

Quod procul a nobis flectat fortuna gubernans,

Et ratio potius, quam res persuadeat ipsa,

Succidere horriſono poſſe omnia viſta fragore.

Affert denique agnitione numinis solidam felicitatem, quia spem injicit non esse hujus mortalis ævi limitibus finitam vitam hominum; extremum diem nostrum, non extinctionem, quam refugit natura, sed commutationem tantum loci afferre æternique natalem esse. Atheis e contrario horrenda mortis expectatio esse debet, & omnes eorum latitias

tias inficere, qui in ea putant omnia interire, atque post exantlatos vitæ labores nihil homines manere præter extinctionis malum sempiternum.

4. Tandem agnitio Dei excitat ad omnes virtutes: Atheismus vitiorum laxat habenas. Sed virtutis infinita sunt commoda; exornat mentem, pacem & tranquillitatem animis ingenerat, ad unguit nobis alios homines. Vitiorum infinita incommoda sunt, mentis, corporisque habitum corrumpunt, animi ægritudinibus elidunt, alios homines a nobis alienos efficiunt, & naturali efficientia eorum contemptum atque odia excitant, ut alio loco infra exponemus. Habet ergo agnitio numinis hæc omnia commoda; Atheismo adherent ista incommoda.

Objicies. Nihil magis hominum interest, quam habere animum metu vacuum, & plenissima frui libertate: hæc hominum summa felicitas est. Atqui agnitio numinis metum injicit hominibus & libertatem tollit. *Quis enim ferat ut ait Velleius apud Ciceronem, impositum cervicibus suis sempiternum dominum, quem dies & noctes timeat. Omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem, & ad se pertinere putantem, curiosum & plenum negotii Deum.*

Respondeo 1. N. maj. Nam societatem civilem hominibus utilem esse & necessariam fatentur Athei; at per leges civiles metus hominibus injicitur, & minuitur libertas. Non omnis ergo metus aut libertatis imminutio malum est. Tunc profecto metus malum non est, ubi est salutaris & frænum quod injicit voluntati est necessarium; ubi illa molestia, quam affert metus, suspenditur aliis multis & magnis utilitatibus. Atqui ille metus, quem habet Religio adjunctum, salutaris est: avocatur voluntatem a vitiis, quorum maxime noxia est natura, excitat ad omnes virtutes, quarum infinita sunt commoda, ut Epicurus & Lucretius confessi sunt. Et illa molestia, quam affert, bene suspenditur & vincitur illis omnibus utilitatibus, quas in conclusione enumeravimus.

Respondeo 2. Neg. min. 1. Quia non est proprius effectus agnitionis Dei, metus turbulentus, uti supponunt Athei, sed potius suavem jucundamque spem mentibus ingenerat. Si quidem Deus non est formidolosum numen abutens, more arbitrario vel ex necessitate, infinita potentia. Sed natura est sapiens & benefica, infinita potentia utens ad benefaciendum, quantum patitur ordo æternus rerum, seu incommutabiles earum rationes. E contrario Atheismus horrorem habet adjunctum, quia fortuna atheistica potentia est infinita, ciens motus necessarios, sine lege & sine benignitate, quæ hunc admirabilem conspectum rerum convertere in tenebrosa Tartara unico momento poterit, & intolerabilia mala inopinato nobis omnibus procreare. Si ab hoc metu immunes sunt Athei, id habent ex insita naturis hominum fiducia erga mundi rectorem, & ex experientia benevolorum ejus consiliorum, quam naturæ totius vocem tacite sequuntur, dum dictis abjurant.

2. Quia metus ille turbulentus ægritudines pariens, non omnes, sed improbos tantum afficit, contentibus Epicuro & Lucretio, qui exinde concludere, non posse jucunde vivi, nisi honeste vivatur. At hujus, ut alterius omnis rei, judicium a natura præstantissima sumendum est, hoc est, a bonis. His sponte enascitur ex sensu numinis jucunda, beatæ æternæque vitæ expectatio; Atheismus improborum & sceleratorum hominum perfugium est.

PROPOSITIO SECUNDA.

Agnitio numinis societatis naturalis vinculum necessarium est.

PROBATIO.

Nam, 1. sine Deo nulla sunt hominum adversum se mutuo officia naturalia. 2. Nulla saltem ad ea, quæ vocamus officia, præstanda obligatio perfecta esse potest.

1. Atheistica impietas tollit mutua hominum erga se officia: nam hæc officia

cia fundantur, vel in naturali & immutabili boni atque mali moralis discrimine, vel in ista lege insita naturæ hominum & in omnes diffusa, cujus inventorem & latorem Deum, natura monente, omnes putamus. Sed sublato Deo tollitur essentielle discrimen inter bonum & malum morale, uti confessi sunt veteres Athei, Protagoras, (Vide Plat. in Theat.) Heraclitus, & inter recentiores, Hobbius & Spinoza: quodque modo conficiemus in argumentis metaphysicis. Tollitur etiam cum legislatore Deo lex naturæ & nulla vitæ regula relinquitur præter cujusque libidinem, quam belli faciem, non pacis vinculum esse experimur, & docent Hobbius (L. de civ. & Leviathan.) & Spinoza, (Tract. Theol. pol. c. 16.) quorum doctrina moralis ad hæc principia revocatur. Nullam esse in animis nostris æquitatem aut benevolentiam erga alios; sed libidinem dominandi & cupiditatem esse unicam hominum regulam... Jus omne situm esse in potentia, obligationem in imbecillitate: & cuique licere facere quodcumque & in quoscumque libuerit; adeoque nihil injustum fieri, nullam injuriam inferri posse. Virtutem idcirco omnem rem vanam esse, nec præcellere fidem perfidia, clementiam crudelitati, gratum animum ignavo & ingrato, modestiam impudentia: uno verbo nihil esse quod laudi vel vitio verti possit... Immo voluntatem lædendi omnibus inesse in statu naturæ, securitatis viam meliorem scire neminem anticipatione, idcirco in statu naturæ homines intentos esse in se mutuo præoccupandis, vel vi, vel fraude. Hinc sequi hominem non esse natum ad societatem, sed naturaliter existere inter homines bellum omnium adversus omnes. En nativa Atheismi principia, ab omnibus Atheis ferme, sive veteribus, sive recentibus confessa; quæ sane nullam relinquunt hominum societatem naturalem.

2. Etiam si Atheismus relinqueret discrimen inter bonum & malum, notionem aliquam officiorum, certe tolleretur omnem obligationem perfectam ad præ-

standa illa officia. Nam obligatio quatenus distinguitur ab ipso sensu officii sui, est necessitas quædam moralis bene agendi orta ex consideratione nostræ utilitatis quam cum honestate conjunctam credimus; & præsertim ex metu numinis, cui placere necesse judicamus, quia maximis nos præmiis remunerari, & poenis pletere valet. Sed Atheistica impietas tollit illam necessitatem bene agendi ortam ex consideratione numinis sanctissimi omniscientis & omnipotentis. Tollit omnem spem præmiorum, omnem metum suppliciorum; sicque honestatis & felicitatis conjunctionem dirimit; quibus omnibus sublati, quam vim servare poterit sensus justus & injustus ad jubendum vel vitandum, ad invitandum vel terrendum, ad suspendendam vim immoderatam appetitus? Aut quæ alia necessitas existet, quam contendendi ad utilitates suas & felicitatem, honestate contempta?

Objicies 1. cum Baylio (a). Athei iisdem afficiuntur sensibus, iisdem utuntur rationis principiis, ac Theistæ: & ideo, negata Dei existentia, possunt servare, & revera servant sensum justum & injustum, & rerum constantes & immutabiles differentias percipiunt. Atqui in isto sensu justum & injustum, & perceptione discriminis inter bonum & malum morale posita est natura & vis officiorum.

Respondeo: Atheos, si sibi non consent, & ex suis principiis sensus interiores non informant, posse servare sensum justum & injustum, rerumque differentias morales percipere. Quia sublato uno sensu naturali, non continuo tolluntur omnes alii. Sed manifestum est hos Atheos sibi non constare: nam nulla actionum humanarum moralitas concipi potest, sine his duobus, vid. libertate, & sensu obligationis, qui habeat hanc vim ut nos conscientia delicti afficiat, ubi rationem non sequimur. Jam vero in Atheorum hypothesi, omni, sive ea, quæ fortunam mundi reginam statuit; sive illa, quæ fato rerum administrationem committit, nulla libertas esse

(a) *Pensées diverses sur la Comète c. 178. & suiv. L'addition à ces pensées, c. 4. Réponse à la dixième & treizième objection. La continuation des pensées div. c. 143.*

se potest. Nulla etiam obligatio proprie dicta existit; quæ sine superiore obligante, & sine lege iubente & vetante, vix intelligi potest: aut saltem non est perfecta. Dictata rationis respectu Atheorum consilia potius sunt quæ invitant, vel motiva naturalia ad agendum impellentia, quam officia, quæ proprie devinciant. (Vide infra ubi de lege naturali.)

Sed demus Atheos cernere posse rerum morales differentias & servare sensum internum iusti & iniusti, atque ex illis motivis moveri ad exercitationem virtutum: negamus illa motiva ullam vim servatura respectu vulgi Atheorum, qui non fuerunt ingenue educati, aut quorum exultatio ratio non fuit. Atque id exponere verbis Pomponatii Philosophi abs re non erit, quod fuerit ille merito Atheismi suspectus, sed falso tamen a Baylio in patrocinium suæ sententiæ, de Religionis ad societatem inutilitate, adductus. *Aliqui sunt homines ingenui & bene instituta nature, adeo quod ad virtutem inducuntur ex sola virtutis nobilitate & a vitio retrahuntur ex sola ejus fœditate: & hi optime dispositi sunt, licet perpauca sint. Aliqui vero sunt minus bene dispositi; & hi, præter nobilitatem virtutis & fœditatem vitii, ex præmiis, laudibus & honoribus, ex pœnis, vituperiis & infamia, studiosa operantur & vitia fugiunt; & in secundo gradu sunt. Aliqui vero propter spem alicujus boni & timore pœnæ corporalis studiosi efficiuntur: quare ut tales virtutem consequantur, statuunt Politici vel aurum, vel dignitatem, vel aliquid tale; ut vitia vero fugiant, statuunt, vel in pecunia, vel in honore, vel in corpore seu mutilando membrum seu occidendo, puniri. Quidam vero ex ferocitate & perversitate nature, nullo horum moventur, ut quotidiana docet experientia; ideo posuerunt virtuosos in alia vita præmia aterna, vitiosos vero aterna damna, quæ maxime terrent...* Et quoniam hoc ultimum ingenium omnibus hominibus potest prodesse, cuiuscumque gradus sint, respiciens legislator pronitatem viarum ad malum, intendens communi bono, sanxit animam esse immortalem, non curans de veritate, sed tantum de probitate, ut indu-

cat homines ad virtutem. Neque accusandus est Politicus: sicut namque Medicus multa fugit, ut agro sanitatem restituat; sic Politicus apologos format, ut cives rectificet. Si omnes homines essent in illo primo gradu enumerato, stante etiam animorum mortalitate, studiosi fierent, sed quasi nulli sunt istius dispositionis, quare aliis ingeniis incedere necesse fuit. (De immortal. animæ pag. 123.)

Objicies 2. cum eodem. (Pens. div. c. 179.) Animis Atheorum, ut aliorum hominum, insitus est laudis appetitus & gloriæ cupiditas. Atqui hæc sufficienter movent in statu naturæ ad præstanda mutua vitæ officia.

Respondeo, nego minorem. 1. Et si aliquis insit omnium hominum animis laudis appetitus, tamen apud vulgus minimam vim habere experientia docet: nec ullo modo suspendere vim cupiditatis, qua in præsentia commoda ferri solet.

2. Quia, cum favor popularis auræ semper adjunctus sit divitiis & potentia, appetitus laudis & gloriæ magis stimulat ad has comparandas, quam ad virtutis exercitium; præsertim cum præterea potentia & divitiæ cupiditatum omnium explendarum media sint.

3. Quia illæ affectiones non veram sinceramque virtutem, sed hypocrisim tantum valent procreare; a publicis avocant sceleribus, privatis laxant habenas. Quod vero reponit Baylius post Lucretium, metuere debere hominem gloriæ cupidum, ne admissa privatim scelera in somno vel febris æstu patefaciat, nimium absurdum est & desperatæ causæ argumentum. Quem unquam talis metus cohibuit aut unquam cohibeat, ne libidinem expleat?

Objicies 3. cum eodem. (Pens. div. c. 136. 167. contin. des pens. div. 149.) Experientia habemus compertum homines in vita instituenda parum sequi philosophica principia: v.g. Stoici, qui facto cuncta cuncta esse dicebant, tollebantque humanam libertatem, omnium Philosophorum uti minime debebant exhortationibus ad virtutem, &

tamen

tamen nulla secta extitit, a qua tot præcepta profluxere. Sic etiam quotidie non sine admiratione cernimus eos, qui tenent fidem christianam de æternis post mortem cruciatibus, neque carent quotidianis admonitionibus, tamen in vita agenda istorum principiorum parum memores esse. Ergo concludi potest vix ullam esse Religionis vim ad promovendam, aut Atheismi ad minuendam virtutem.

Respondeo, distinguo ant. Experientia habemus compertum homines in vita instituenda parum sequi philosophica principia; ubi sunt contraria vel sensibus internis, quos exuere non possunt; vel opposita cupiditatibus, quarum vi abripiuntur. C. Ubi sunt cupiditatibus consentientia. N. Haud mirum sane est, Stoicos qui fatum defendebant in agendo non esse secutos principia sua, quia illa vis est naturæ liberos nos esse perpetuo declarantis, ut ad illius vocem obsurdescere non possimus, & cogat nos quodammodo invitos ad assensum. Neque etiam mirum est, quod illa principia non inclinent semper animos, quæ habent sibi contrariam vim appetitus; quia tanta hominum imbecillitas, tanta levitas est, ut abrepti æstu cupiditatis, etsi videant meliora, probentque, deteriora tamen sequantur. Sed sane res esset admiratione dignissima, si vis appetitus aucta auctoritate principiorum, ut est in Atheismo, non inclinaret voluntatem; cum plerumque habeat illam vim, etiam renitente ratione & terrente conscientia; immo sub æternorum suppliciorum comminatione, uti observatur in objectione.

Objicies 4. cum eodem. (Pens. div. c. 174. & contin. des pens. div. 144.) Atheismum non habere illam pravam efficientiam in vitam hominum, certos nos faciunt mores eorum qui Deum olim & nostris temporibus sustulere; Diagoræ, Theodori, Evemeris, Nicanoris, Hipponis, quorum conspicuam virtutem fuisse memoriæ proditum est: quibus adjungi etiam possunt Epicurus ip-

se & apud Romanos Cassius, Atticus, Plinius antiquior; inter recentiores, Vanini & Spinosa. Probant etiam exempla gentium multarum, quæ sine religione concordem vitam a multis seculis in separatis familiis egerunt.

Respondeo 1. Ex paucorum hominum vita nihil confici in hac re posse; quia, ut supra diximus, in illis hominibus, qui ingenue fuerunt educati, qui exultant rationem habuerunt, & qui se totos dederunt Philosophiæ studio, servare vim magnam potuit sensus iusti & iniusti, atque nota rerum discrimina; nature exultat bonitate victi sunt. Cumque etiam singularitate doctrinæ oculos in se omnium convertissent, non parum eos afficiebat publica existimatio. Denique necesse quoque ipsis fuit, ut bona vita amoverent publicam invidiam, quam ipsis conflabat philosophandi ratio abhorrens a vulgi opinionibus. Sed hæc motiva in vulgus rude & incultum, gentemque Atheorum vim aliquam nullatenus servarent.

2. Dicimus nullas gentes existere aut extitisse olim sine notitia Dei, quod sequenti argumento demonstraturi sumus.

PROPOSITIO TERTIA.

Agnitio Numinis status civilis præcipuum fundamentum est.

PROBATIO.

1. IN republica Atheorum nulla esset vera & propria magistratum & legum civilium auctoritas. Nam auctoritas proprie dicta, est facultas non tantum vi cogendi, sed ita jure imperandi, ut subditi, nulla vi interveniente, agnoscant se vere obstrictos esse ad parendum; idque semper etiam in secretis locis, ubi nulli testes: & proinde obligatio, quam parit auctoritas, supponit tales causas, quæ interius hominis conscientiam ita afficiant, ut ex propriæ rationis consilio agat & judicet se non recte seu non jure posse resistere. (Vid. infra ubi de lege natur.) Atqui tolle Deum, legem naturalem &

conscientiam, auctoritas huiusmodi in civitate nulla esse potest: sed omnis auctoritas, ut posuerunt Hobbius & Spinoza, est potestas cogendi, ac viribus, non jure determinatur; ita ut si civis aliquis magistratibus resistere possit impune, & jure poterit resistere.

Vel sic idem confici potest: auctoritas magistratum & jura omnia civilia ponuntur in bona fide, seu obligatione ad servanda foedera inter magistratus & plebem inita. Atqui in hypothese Atheorum fides bona, ut omnis alia virtus, res ludicra est, nec est ulla obligatio ad servanda ista foedera, præter coactionem: quisque naturali inclinatione & lege propriis studet ante omnia utilitatibus. Ergo 1. nulla est vera & proprie dicta in civitate Atheorum magistratus & legum auctoritas.

2. In republica Atheorum, valde imperfecta est legum civilium sanctio, (a) cui perfectionem suam sola tribuere potest Religio. Nam perfecta legum sanctio, cum præmio, tum pœna continetur. Sed politica potestas separata a Religione pœnis tantum leges suas sancire potest, præmiis nullo modo: detertere potest a violanda lege, ad eandem servandam invitare non potest. Idque ob duplicem rationem hanc: primum quod magistratus non habeat sufficientem bonorum seu præmiorum suppellectilem, ut dividere unicuique possit pro meritis: deinde, quod, etiam si sufficientem bonorum haberet copiam ad remunerandos bonos omnes, tamen qui essent boni, nunquam scire posset, cum id pendeat ex interno hominis in agendo consilio. Huic vero defectui medetur Religio, dum in bonarum omnium actionum remunerationem præmia maxima pollicetur ab eo, qui omnibus nostris non tantum actionibus præsens est, sed ipsis etiam intervenit cogitationibus: & sic efficit ut excitemur ad bene agendum spe præmiorum, quæ homines non possunt concedere.

(a) Sanctio est ea pars legis, qua imponitur obligatio ad parendum præcepto, vel per pollicitationem præmiorum, vel per comminationem pœnarum.

3. Potestas civilis quædam tantum officia jubere potest, non omnia: cogit tantum ad ea quæ Jurisconsulti vocant, *perfectæ obligationis*, & iustitiæ strictæ sumptu, quæ necessaria sunt ad ipsam societatis existentiam, nequaquam vero ad officia benevolentiae & charitatis, seu, ut vocantur *imperfectæ obligationis*, quæ necessaria sunt, ut societas læta sit & jucunda (*Vid. infra ubi de Jurisprud. nat.*). Neque illa priora omnia iustitiæ jubere potest, aut illa aliter confirmare quam *jurejurando* in multis casibus, ut cuique attendenti patebit. Hinc pulchre scripsit Seneca l. 2 de ira, c. 27. *Quam angusta innocentia est, ad legem bonum esse! Quanto latius officiorum patet, quam juris regula! Quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt: quæ omnia extra publicas tabulas sunt.* Sensus vero numinis, quod bonorum & malorum habeat rationem, ad omnes excitat virtutes, & ab omnibus avocat peccatis.

4. Civilis potestatis defectus in hoc maxime apparet, quod publica tantum delicta attingat, *quatenus manu*, ut ait Tullius, *tenere potest*, privata vero ignoret. Et præterea humana judicia vitandi spes affulgere solet, quia sepius nulla sunt, sepe etiam falsa: immo vero ex ipsis facinoribus, quandoque impunitas oritur, cum magnam quis scelere sibi conciliat potentiam. Sensus vero divinæ providentiæ seu Religio, dum nobis exhibet Deum supra & circa nos stantem; factorum, dictorum, cogitationumque censorem; qui habiturus sit bonorum & malorum rationem, homines in omnimoda constituit necessitate legibus parendi, etiam in secretissimis locis, omnem tollendo spem fugiendi supplicii. Hæc omnia complexus est Cicero de leg. *Quis non videat, quam multa firmentur jurejurando? Quante salutis sint foederum religiones? Quam multos divini supplicii timor a scelere revocat? Quam sancta sit, civium inter ipsos societas,*

cietas, Deo immortalis interposito, tum judice, tum teste?

Hanc Religionis vim ad cives continendos adeo intellexerunt Legislatores omnes, ut studiose quisque populorum animis inculcaverit esse Deos, & ad eorum tribunalia cujusque hominis vitam expendi: ex quorum omnium mente præcipit Tullius de leg. *Sit hoc a principio persuasum civibus dominos esse omnium rerum & moderatores Deos; eaque quæ geruntur, eorum geri vi, ditione & numine, eos denique optime de genere humano mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat; qua mente, qua pietate colat religiones, intueri; piorum & impiorum habere rationem.* Immo omnes ad unum philosophi, etsi ex illis plures in philosophicis disputationibus Deum sustulerint aut futuram vitam; hanc tamen opinionem Deorum & immortalium animorum servandam, tanquam legibus præsidium firmissimum, putaverunt. Athei etiam, hac manifestissima utilitate Religionis permoti, in omni ævo decreverunt, illam a Legislatoribus inventam fuisse ad salutem & incolumitatem Reipublicæ.

Hobbius & Cardani adversus hanc partem objectionibus infra respondebimus, ubi de lege naturali. Vide de toto hoc argumento Cudw. syst. intell. Warburton. div. leg. Moysis.

ARGUMENTUM SECUNDUM.

Ex consensu Nationum.

Argumentum hoc ab auctoritate humani generis quibundam etiam Christianis scriptoribus parum firmum visum est; illo tamen cum eo majore utemur fidentia & securitate, quod nullum fuerit, quod sæpius veteres sapientes contra Atheos adhibuerint; nullum in quo Athei majores invenerint difficultates: adeo ut Democritus ad idola quædam Deorum tenuissima in aere volitantia atque in sensus irruentia confugere necesse judicaverit; & Epicurus qui cæteras omnes

rationes nostras refellere couatus est, hac adductum se esse diceret ad credendum quamdam impressam esse a natura animis omnium anticipatam Dei notitiam (*De Nat. Deor. l. 1.*).

PROPOSITIO.

Communis omnium hominum in omni ætate & in omni loco constans & perpetua vox atque sententia fuit, esse Deum; atque hujus tam communis opinionis summa auctoritas est. In Atheorum vero hypothese universa gens humana vanitatis & stultitiæ incredibilis condemnatur, quod summa est arrogantia & intolerabilis impudentia.

PROBATIO.

Dux partes sunt: 1. est, nullam falsam usquam vel nunc esse gentem Atheam. 2. Humani generis consensionem summam habere auctoritatem.

PARS PRIMA.

Hæc pars, quæ circa factum versatur, confici aliter non potest, quam ex variarum gentium historiis; ex gravissimorum Authorum testimoniis; & ex primorum Legislatorum, quorum aliqua est memoria, agendi ratione.

1. Nationum omnium historiæ fidem numinis ubique propagatam exhibent. Uti primum possumus authoribus antiquissimis populis, *Hebraeis, Chaldeis, Aegyptiis, Indis, Persis, Arabibus, Getis, Gallis, Germanis, Græcis, Romanis*, & omni retro antiquitate; in qua nullum exemplum habemus gentis Atheæ. Cotta quidem apud Ciceronem Velleio Epicureo ex consensu gentium argumentanti respondet. (*ibid.*) *Unde nota tibi sunt opiniones nationum? Equidem arbitror multas esse gentes sic immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio Deorum sit.* Sed ipsa hæc forma loquendi satis indicat nullam gentem ad civilem cultum deductam sine Deo fuisse; neque ullum etiam apud barbaros repertum exemplum.

Veteribus populis consentiunt omnes, qui hodie sunt terræ incolæ, etiam maxime

xime inculci, *Mexicani*, *Peruviani*, *Brasilienſes*, *Canadienſes*, alique barbari, ut conſtat ex optimis peregrinatorum & navigatorum relationibus, tum antiquioribus, tum recentioribus.

2. Hominum graviffimorum teſtimonia confirmant gentem nullam fuiſſe ſine notitia Dei: ita Plato, (*De leg.* l. 10.) ita Ariſtoteles, (*Ad Nicom.* l. 10. c. 11.) ita Epicurus, (*Apud Cic.* l. de Nat. Deor. Cicero, (*Prim. Tuſcul.*) Seneca, (*Ep.* 117.) Artemidorus, (*L.* 1. c. 9.) Ælianus, (*Var. hiſt.* l. 2. c. 13.) Maximus Tyrius, (*Diff. prim.*) Sextus Empiricus (*l. 1. contra Phyſicos*, c. 61.) Dion Præſæneſis, (*Or.* 45.) &c. Laudabimus ſolummodo Plutarchum & Julianum. Si terras obeas, ait prior, (*Contra Coloten. Epic.* p. 125.) invenire poſſis urbes muris, literis, regibus, domibus, opibus, numismate carentes... Urbem vero templis diisque deſtitutam, quæ precibus jurejurando, oraculo non utatur; non bonorum cauſa ſacrificet; non mala ſacris avertere nitatur; nemo unquam vidit. Sed facilius urbem condi ſine ſolo poſſe puto, quam opinione de Diis penitus ſublata civitatem coire aut conſtare. Julianus autem ſcribit: (*Ep. ad Heracl.*) Omnes ante doctrinam numen eſſe aliquod perſuaſi ſumus, eo reſpiciendum, ad eum properandum: credoque ſic animos noſtros ſe habere ad Deum, ut viſu prædita ad lucem.

38. Certiſſimum eſt apud nullum populum fidem numinis Legislatorum inſtitutis introductam fuiſſe; e contrario videmus Legislatores omnes, quorum aliqua eſt memoria, ſuis legibus præſidium quaſiſſe in populorum religionibus. Si quidem omnes ferme finxere ſe a Diis gentilitiis & tutelariſus, qui maxime a populo colebantur, legatos eſſe: ſic Amasius & Mnevis apud Egyptios leges ab Herma ſibi datas commenti ſunt. Zoroaſter apud Baſtrianos, & Zamolxis apud Getas, a Dea Veſta; Zathraſtes apud Ariamaſpos, a dæmone, ſeu bono genio; Rhadamanthus & Minos Cretenſium Reges, a Jove Cretenſi; Triptolemius apud Athenienſes, ſa Cerere, gentilitia Dea; Py-

thagoras & Zaleucus apud Crotoniatas & Locrenſes a Minerva; Lycurgus apud Lacedæmonios, ab Apolline; Romulus a Deo Conſo, Numa a Nympha Ægeria, ſuas leges ſibi traditas gloriabantur. Inter omnes hos nullus invenitur, qui prima apud populum aliquem poſuerit religionis fundamenta, aut qui in ſuis inſtitutis populorum opinionibus & religionibus morem non geſſerit.

Obijcies cum Baylio. (*Contin. des penſ. div.*) Ut conſici poſſit certo exiſtentia Dei ex conſenſu populorum, conſenſus ille debet eſſe omnino generalis ſine exceptione ulla. Atqui res ita non eſt. Nam,

1. Teſtantur quamplures Hiſtorici gentes olim fuiſſe Atheas, tales erant Thoes, extremæ Thraciæ populus, ut reſert Porphyrius (*L. 2. de abſtin. ab anim.* p. 132.) ex Theophrasto. Tales Naſamones, narrante Dionyſio Periegete (*Perieg. verſ.* 210.) Tales Gigantes, de quibus Macrobius ſic ſcribit (*L. 1. Satur.* c. 20.). Gigantes quid aliud fuiſſe credendum eſt, quam hominum quandam impiam gentem Deos negantem, & ideo exiſtimatam Deos pellere de cœleſti ſolo voluiſſe. Tales Phlegyes, qui ab Homero (*Hym. in Apol.* v. 279.) dicuntur Jovem non curare: & in ſcholiis ad Iliadem, (*N. 302.*) Athei vocantur. Tales Atlantes, genus quoddam Ethiopeum, qui Athei dicuntur a Strabone (*L. 17. p. 823.*) & Mela (*L. 1. c. 8.*). Tales Callaici ſeu Luſitani, referente Strabone (*L. 3. p. 164.*). Tales Galli, authore Cicerone (*Orat. pro Fonteio* c. 9.) Tales erant Arabes, teſte S. Nilo (*Narr. tert.*).

2. Multas quoque gentes in orbis partibus recens detectis ſine religione vivere ex multorum peregrinatorum & navigatorum relationibus compertum eſt, quorum teſtimonia plura collegit Baylius (*Contin. des penſ. div. ſur la Com.*). Tales erant Canarienſes, teſte Columbo (*Navig. c. 2.*). Tales incolæ Inſularum quarundam Meridionalium, referente Jacobo le Maire (*Deſcript. Navig.* 3. maii.); & inſulæ prope litus Guinææ no-

væ, narrante Schouten (*Diarii* p. 47.); & inſulæ vel terræ Yedſo, ſeu Jeſo prope Japoniam (*Maff. ep.* l. 4. april. 28. 1565.), & Inſularum Cuba, Hiſpaniola, &c. auctore de Laet (*Deſcrip. Ind. occid.* l. 1. c. 10.); & Inſularum Marianarum, referente P. le Gobien (*Hiſt. des Isles Mariannes.*); & inſularum Antillarum (*Arnaud. quatr. denonc. du peché phil.*). Tales Braſilienſes, ut narrat Leri & Richier (*Hiſt. Nav. in Braſ.* c. 16. p. 223. Bayle diſt. crit. art. Leti.). Tales Canadienſes, Hurones, Souriquoſii, Armouchicoſii, teſtibus Gabriele Sagard (*Hiſt. du Canada.*) & Leſcarbot (*Hiſt. de la nouvelle France*, l. 6. c. 6.). Tales tandem Caſri, ſeu Hottentoti, accuſante Thevenotio.

3. In illo antiquiſſimo & florentiſſimo Sinarum imperio ſecta eſt non hominum rudium, ſed litteratorum, late diſſuſa, quæque principatum obtinet: illa tamen, referentibus graviffimis authoribus, (*Bayle contin. des penſ. div.*) nullum in rerum univerſitate Deum ſeu mentem cum conſilio gubernantem agnoſcit, ſed tantummodo vim quamdam cientem ſine ratione motus neceſſarios.

Reſpondeo 1. nego maj. Agnoſcunt omnes ſcriptores nationes Atheiſmi ſuſpectas eſſe omnium maxime barbaras: At ex gentibus illis tam efferatis & inhumanis, ut ait Porphyrius, (*L. de abſtin.*) non oportet ab æquis judiciis conviciū fieri naturæ humanæ. Numquid æquum eſſet de corporis humani habilitatibus judicare ex cæcis, vel ſurdis, vel mutis vel contractis; aut dotes animi humani ex idiotis, ſtupidis, vel inſanis colligere? Sine dubio ſpecimen naturæ ejuſlibet a natura optima ſumendum eſt.

Reſpondeo 2. nego min. & 1. quidem levia ſunt illa quæ ex veteribus ſcripto-ribus afferuntur ad minuendam eorum auctoritatem, qui ſupra laudati ſunt. Singula exempla expendamus.

Quæ de Thoiſus apud Porphyrium, & de Naſamonibus apud Dionyſium leguntur, nullo alio teſtimonio confirman- tur, & ad impios illorum populorum

mores referenda ſunt. Certe novimus Thracas & Æthiopas, quibus illi annumerantur, Deos agnoſſe.

Macrobii verba de Gigantibus non factum continent, ſed fabulæ arbitrariam explicationem.

Phlegyes Jovem non curantes bene ab Euthyſthio dicuntur homines improbi & latrones: & iſta ſæpius viſ eſt vocis iſtius, Athei, apud veteres.

De Atlantibus ſcribit ſolummodo Mela, quod ſolem excrentur, & dum oritur & dum occidit, ut iſtis agrisque peſtiſerum. Strabo quidem de Æthiopibus, qui ad Torridam habitant, eadem reſert, & addit: quod nonnulli Athei putarentur. Sed ſine dubio ob hanc ſolam cauſam quod ſolem execrarentur; quemadmodum Judæos vocat Plinius gentem contumelia Numinum inſignem: & Chriſtiani ab Ethnicis dicebantur, ſacrilegi, prophani, athei.

Non affirmat Strabo Callaicos ſeu Luſitanos nullum Deum agnoſcere, ſed quod ita aliqui dicerent: & eodem loco narrat Celtiberos ad Septentrionem vicinos, & Deum agnoſcere, & ſacra facere.

Ciceronem Gallos a Religione alienos ſcribentem ſecum non conſentire probat Voſſius: (*L. 1. de Idol.* c. 37.) longe major eſt Cæſaris authoritas qui tradit, (*De bell. Gall.* l. 6. c. 16.) nationem omnem admodum fuiſſe deditam religionibus.

S. Nilus parum etiam ſecum ipſe conſentit; cum paulo poſt doceat illos Arabas religione carentes, ſolete ſtellam matutinam adorare & ſacra illa ſacere.

2. Quod ſpectat relationes navigatorum de barbaris Americæ, ſeu Africæ, ſeu Aſiæ populis: non eſt temere omnibus adhibenda fides, ob multiplicem cauſam.

Primum, quia plures ex leviffima conjectura nobis mores illorum hominum retulerunt, cum quibus nec ſermonem conferre poterant, nec audebant: tantum ſciebant, quantum ex ſpecula videre licebat. Hujus generis relationes ſunt multæ, ut le Maire de Inſulis Meridionali-

nalibus, Schouten de Insula prope littus Guineæ novæ, & eorum qui olim de terra vel insula *Yedso* scripserunt: neque prædicti auctores absolute affirmant illos populos carere religione, sed se pauca detexisse religionis vestigia.

Secundo: Pleræque relationes istius generis nullum in initio habuere fundamentum, nisi crudelissimorum hostium calumnias. Acceptæ enim sunt ab illis, qui inhumane depopulati sunt regiones illas, & qui ut invidiam bonorumque indignationem, quam crudelitate sua excitaverunt, aliquatenus minuerent; illos miseros homines alienos ab omni humanitate exhibuerunt. Certe narrat Benzo (*Hist. nov. orb. l. 10. c. 8.*) Hispanos cum continentem invalissent, & multas experirentur difficultates in tanta coercenda imperio suo multitudine; omnibus vitiis apud Regem populos illos onerasse, ut edictum obtinerent quo ad perpetuam servitutem omnes damnarentur: & tamen scribit illos tantum accusatos tunc fuisse idolatriæ: neque ulla alia causa afferri potest, cur tanta existat inter varias relationes oppositio. Omnium primæ, editæ a viris qui plenam & perfectam habebant illorum populorum notitiam, (*Vid. Petrum martyrum Anglerium dec. 1. c. 1. 9. dec. 3.*) illis tribuunt religionem & sacras caeremonias, v. g. incolis *Cubæ*, *Hispaniolæ*, &c. dum illos nullam habere recentiores scriptores (*De Laet. supra.*) affirmaverint.

Tertio: Multorum scriptorum testimonia nullum aliud habent fundamentum, nisi quod apud illos populos nulla templa, nullas aras, nulla publica sacrorum ministeria conspexerint. Quod tamen nullo modo argumento est, illos non habere notitiam Dei, nec etiam admirationem nostram habere debet, si consideremus quod vagi & palabundi vivunt sine civitate & sine lege. Forte didicerunt a maioribus nullum cultum, nisi internum animi, Deo gratum esse:

(a) Rochefort *Hist. morale des Antilles*, Ant. t. 2. p. 365. *Relation des Caraïbes du*

refertur (*Voyage du Sr. Champlain, l. 3. c. 5.*) etenim, unum ex barbaris Canadæ interrogatum, cur Deo preces & sacra non faceret, respondisse; relictum esse unicuique, ut id animo interius perficeret. Legimus etiam (*Purchas t. 6. l. 10. c. 5.*) Winslow, qui unus ex primis plantatoribus in Anglia nova exstitit, didicisse a barbaris, illos agnoscere unum Deum supremum & plures inferiores: & ideo correxit, quod antea de illis retulerat deceptus externa specie, vid. eos esse sine Deo. Tandem a multis refertur de incolis insulæ *Madagascar* (*Dellon rel. d'un voy. t. 1. c. 8. F. Cauche p. 119.*) & Americæ populis dictis, *Nouvagues* & *Acoquas* & *Galibis* (*P. Gillet Journal. du voy. dans la Goyane, c. 7. p. 81.*) quod etsi consentiant in agnoscendo uno Deo, illi tamen nullum præstent cultum.

Quarto Populi, qui suspitione Atheismi maxime laborabant, multorum testimoniis, quorum major auctoritas est, absolvuntur. Sic *Canarienses*, quos Columbus accusaverat, unum Deum agnovisse virtutis remuneratorem & scelerum vindicem, constat ex historia subæctionis istarum Insularum. Sic *Caraibæ* Insularum Antillarum (a) alium Deum boni principium agnoscunt, alium mali principium timent, quem *Maboga* appellant, cui præsertim sacra faciunt: Sacerdotes habent quos *Boyez* vocant. Falso accusati sunt *Brasilienses*, quod nec Deum agnoscant, nec ullum nomen Dei apud ipsos esset: habent Deum primum & summum quem *Tupa* & *Tupana* nuncupant: Sacerdotes etiam habent per quos sacra faciunt (*Laet. de Or. gent. Amer. pag. 193. Margrav. de Bras. Reg. cap. 9.*) *Hirones*, *Souriquosios*, aliosque *Canadæ* barbaros Deum agnoscere, cui vota & munera offerunt, extra omnem controversiam est. (*Lafitau, mœurs des Sauvages Americains*). Gabriel Sagard & Lescarbot negant solummodo eos cognoscere ve-

rum
c. 13. 14. Du Tertre *Hist. nat. des*
Sr. de la Borde, c. 2. & 3.

rum Deum. Certum quoque est *Casros* seu *Hottentotos* unum Deum summum agnoscere, quem magnum ducem vocant: colere præterea Solem & Lunam, & sacras habere caeremonias, testes multi sunt (a). Unius P. le Gobien de incolis Insularum Marianarum testimonium nullo contrario refellere possumus: sed nescio an valde ipse sibi consentiat, dum scribit eos credere animos immortales, hisque repositas esse vel lætas post mortem sedes, vel tristes in inferis, quibus præsidet malignus genius. Quis præsidet lætis sedibus?

3. Tandem, quod ad Sinenfes attinet: haud diffitemur apud eos Atheos esse, vel etiam Atheorum sectam, qualis erat apud Græcos & Romanos secta Epicureorum: at negamus illam sectam, aut apud eos antiquam esse, aut late diffusam, aut imperium tenere.

Et primum quidem illi ipsi auctores, quos laudat Baylius, consentunt doctrinam veterum Sinarum per duo annorum millia sanctissimam in hac parte fuisse & agnovisse illos unicum Deum; bonum & sapientem rerum omnium conditorem, conservatorem & gubernatorem, ad quem in afflictis rebus confugiebant, & in cujus præsidio spem omnem ponebant. (b)

Deinde quod illa Atheorum secta valde diffusa in Sina esse nequeat, manifestum est ex eo, quod iidem auctores referant eandem vetustissimam religionem vigere apud litteratos; populum vero variis superstitionibus deditum esse: magnam partem sequi præcepta *Laokiun* vel *Xekia*, qui innumerabiles Deos Sinarum imperio intulit; alios idolatras esse & addictos cultui *Foe*, quæ nova superstitio inventa dicitur ter mille annis post tem-

pora *Fohi* Sinici imperii conditoris, & 1600 post *Confucium*.

Tertio, quod illa litteratorum secta, quæ hodie in Sina dominatur & damnat tanquam hæreticos sectatores *Laokiun* & adoratores *Foe*, non sit Atheistica impietate infecta, constat ex testimoniis plurimorum auctorum (c). Constat etiam ex eo, quod vetustissimis libris maxime addicta sit, servetque diligenter veteres usus, juxta quos ab imperatore cum maximo apparatu, statutis temporibus, Regi Cœli sacra fiunt. Constat ex ipso Imperatoris testimonio, qui anno 1700. dignatus est edicto publico profiteri, Sinas non *materiale* & *visibile* cœlum, sed cœli dominum adorare: quem non nisi ad reverentiæ testificationem *cœlum* vocant, sicut imperatorem suum ob eandem causam *palatii* sui nomine nuncupant. Hanc constantem doctrinam imperatoris fuisse & magnatum multiplici testimonio confirmat P. du Halde. (*Description de la Chine tom. 4.*)

Illi ergo litterati apud Sinas Athei careant omni auctoritate & honore: & præterea multa etiam dici possunt, vel ad eos excusandos, qui alium nullum Deum admittere videntur, præter vim quamdam in natura, quam vocant *Taiki* vel *Li*. Nam hanc vim, non solum infinitam & æternam dicere solent, sed etiam summe perfectam; vitam illi attribuant, nominantque animam seu spiritum cœli; & tam magnifice quandoque de ejus intelligentia & solertia loquuntur, ut populus non dubitaverit templa in honorem *Li* seu *Taiki* ædificare, eique vota & sacra facere.

Quod vero addit Baylius (*Contin. des pens. div. c. 13.*) oportere nos probare non tantum nullam gentem cognitam esse Atheam;

(a) Joan. Dos Santos, *hist. de l'Ethiopie Orientale*, c. 7. P. Tachard, *voyage de Siam l. 2. p. 84.* M. de la Loubere *du Royaume de Siam*, t. 2. p. 122. De Chaulmont. *Journal du voy. de Siam*, p. 78. Ten Rhyne *Schediasma de prom. bonæ spei. Petri Kolben Descriptio capitis bonæ spei. Histoire des voyages*, vol. 5.

(b) Duhalde, *Description de la Chine*, tome 3.

(c) Martin, *hist. Sin. initio.* Bartholi *hist. Asiat.* p. 3. l. 2. Magaillans *nouvel. rel. de la Chine*.

Atheam; sed perfecta enumeratione ostendere nullos esse populos Atheos in regionibus Australibus nondum cognitis, vehementer absurdum est. Nam apud Physicos summa est vis *Analogiæ* ad conficiendum id: pro certo habetur quod constans experientia, cujus auctoritatem nullæ aut paucissimæ exceptiones imminuunt, confirmat. Sic concludunt omnia corpora gravitare; quod omnia nobis cognita corpora gravitent; sic bene sine dubio concluderent etiam genus humanum in regionibus Australibus, sicut in nostris maribus & fœminis constare, eorum corpora eadem habere exteriora lineamenta; & eorum animis insitos esse eosdem appetitus & affectus. Jam vero propter hanc eandem rationem & nos bene concludimus Australes gentes esse deditas religioni, cum Septentrionales, Orientales & Occidentales sine exceptione ei ad dictas videamus.

P A R S S E C U N D A.

Consensus generis humani summam habere debet vim ad persuadendum. Nam,

1. Præstantissima ingenia hujus argumenti vim agnoverunt. Ut Plato, Aristoteles, Cicero, Seneca, & alii. *Firmissimum hoc afferri argumentum videtur, ait Cicero, cur Deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio. Et alio in loco. Omni autem in re consensus omnium gentium lex naturæ putanda est (Vide Tusc. 1. de Nat. Dei, l. 2. c. 17. & l. 2. c. 2.). Multum dare solemus, inquit Seneca, (Vide Ep. 117. & de benef. l. 4. c. 4.) præsumptioni omnium hominum: apud nos veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri; tanquam, Deos esse sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita sit, nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos Deos credat.*

2. Testimonium generis humani in se consideratum & independentem ab ejus causis, summæ est auctoritatis respectu

cujuscumque privati, nec sine magna arrogantia & stultitia contemni potest. Nam ut observavit Aristoteles in *Topicis*, id verisimile est, quod aliquibus sapientibus verum videtur; id majorem habet probabilitatem, quod sapientibus plerisque certum videtur; id majorem multo habet verisimilitudinem, in quo docti simul & indocti consentiunt: id denique juxta eandem regulam censendum est, habere maximam probabilitatem & esse moraliter certum, in quo omnes omnino consentiunt. Certe in communi vita has regulas sequi necesse est homines omnes, & illas ipsi sequuntur Athei: nam omnis ratio, institutioque vitæ in hominum auctoritate versatur.

Et vero aut aliqua est judicii humani auctoritas aut omnino nulla: hoc posterius non contendunt ipsi Athei, & nimis certe intolerabile foret pronuntiare genus hominum non esse rationale. Sin prius admittas, quod aliqua sit humani judicii auctoritas, in hac re certe maxime valebit; tum propter rei, de qua judicium profertur, naturam; quæ omnibus aperta & obvia est; nempe attendendum cuique tantum est, quid interius natura obmurmuret, quid expressum in natura cernat, quid in primis rationis principiis contentum deprehendat. Tum propter *unanimitatem*, qua fit, ut nulla auctoritate alia suspendi possit vis testimonii hujus humani. Etenim si in hanc Dei agnitionem consensissent tantum homines rudes & inculti, doctorum contradicentium sententia absque dubio imminuta esset plebis auctoritas. Vel si docti tantum in hanc opinionem convenissent, opponi fortasse posset populorum vox, qui ducem secuti naturam plus sapiunt quandoque quam philosophi. At illi qui negant, qui sunt? Paucissimi. Et quales? Quibus scilicet est illud scholæ stemma: comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Quæ sententia, quæ auctoritas gentis illius esse potest, apud quam nullum est consilium; quæ neglectis rationis præceptis ducem vitæ libidinem fecerunt? Nos si in

contra totum genus humanum sumus & consultius est, si errandum est, quandoquidem homines sumus, quod cum ipso genere humano errare videamur. Aug. de ut. cred. c. 7.

3. Denique consensus ille universalis summam habet vim ad persuadendum, si in causis suis necessariis spectetur. Nam cujusque effectus universalis causam aliquam generalem esse oportet. Atqui causa nulla generalis præter has fingi potest: videl. naturæ insitam & innatam cogitationem; vel naturalem & communem propensionem ad hanc opinionem, penitus animo combibendam statim atque menti proponitur; vel facile & obvium omnibus ratiocinium ductum ex consideratione rerum naturalium; vel denique communem traditionem acceptam a communibus parentibus, & ab initio rerum ad hæc usque tempora derivatam. Sed si primum, vel secundum, vel tertium concedant Athei, convicti sunt, ut proximo argumento efficiamus. Sin vero ex traditione accepta a communibus parentibus derivare velint hunc omnium sæculorum perpetuum sensum: in hacce etiam hypothese magnam habere debet vim ad persuadendum primorum parentum auctoritas, qui quo propius aberant ab ortu rerum, hoc melius sine dubio, ea quæ erant vera cernebant. Verum hanc hypothese vanam esse probabunt ea omnia, quæ in sequenti argumento dicturi sumus, nec profecto ut habet Tullius (*lib. 2. de Nat. Deor. c. 2.*) *id nisi cognitum comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec una cum sæculis, atatibusque hominum inveterare potuisset. Etenim videmus ceteras opiniones fictas atque vanas diuturnitate extabuisse. Quis enim Hyppocentaurum fuisse aut Chimæram putat? Opinionum enim commenta delet dies, naturæ judicia confirmat.*

Præterea juxta fundamentale Atheorum principium omnis perceptio, omnis

Tom. I.

cognitio est ex sensibus, ut habet Lucretius:

Invenies primis a sensibus esse creatam Notitiam veri.

Ex illo ergo explicare tenentur Athei hanc tam communem de Deo opinionem, atque ideo Epicurus fingebat effluere ex Deorum corporibus vel *quasi corporibus* simulachra, quæ nostros interiores sensus afficiunt. Democritus vero asserbat hæc idola non ex Deorum corporibus effluere, sed in ipso aere sponte nata sese per poros corporis insinuare. Has ridiculas opiniones exposuisse, confutasse est: ut & illam Cardani & Vanini docentium ex tactu siderum natas esse & omnino pendere religiones.

Objicies cum Baylio (*Pens. div. c. 18. & suiv. contin. des pens. div.*). Auctoritas quæ errori & superstitioni patrocinator, nullius ponderis est. Atqui universalis consensus generis humani in multorum errorum & vanissimarum superstitionum patrocinium afferri potest: nempe ad astruenda eclipsium præagia, Cometarum minas, vim Siderum in vitam humanam, Divinationem, Polytheismum & Idolatriam.

Respondeo, nego minorem. Nam falsum est illis erroribus imbutum fuisse universum genus humanum, sicut omnium animos occupavit religio. Quotus enim quisque philosophorum vel sapientum fuit, qui illis omnibus addiderit fidem? sed profecto si sapientum ferme omnium suffragio circa Dei existentiam careremus, nunquam arripuissemus argumentum hoc ab auctoritate hominum. Deinde non in omni tempore prædictis opinionibus fidem dedit ipsa plebs. Astrologia judiciaria, & Divinatio, non sunt inditi sensus ac universales, sed artes, quarum regulæ supra captum vulgi positæ erant, de quibus multæ rationes ne fando quidem audierunt; quæ & ab aliis receptæ sunt ex sola Sacerdotum auctoritate. Nullum etiam erat constans plebis de eclipsibus & Cometis judicium profectum a natura, sed momentanea potius terroris ex illis

illis eventibus impressio fuit. Quod ad *Poltheismum* atque *Idolatriam* attinet; illa neque ubique obtinere; & ubi obtinebant, conjuncta erant cum notitia *unius supremi & præpotentis Dei*, Deorum omnium, hominumque parentis, ut infra conficiemus ubi de unitate Dei.

Præterea non tantum ab *universalitate testimonii* argumentum petimus, sed ex *natura rei* de qua fertur iudicium. Si quidem putamus iudicium illud de *providentia*, (nam hic non agitur de natura aut unitate Dei) non esse supra vulgi captum, & omnes homines ad dicendam sententiam admittendos esse, quod quæstio dijudicanda sit ex ipsis sensibus, qui cuique sunt interiores; aut ex simplici aspectu naturæ, cuius omnes partes evidentia consilii & solertiae indicia ferunt. At illa alia enumerata in objectione sunt a vulgi intelligentia longissime disjuncta: neque idonei iudices sunt plerique rudes, quæ causa sit defectuum solis & lunæ, vel ortus & occasus cometarum. Possunt facile rudiores persentiscere, aut obvio & facili ratiocinio consequi, vim esse quamdam cuncta cum consilio gubernantem; quamvis non distincte intelligant, quæ sint attributa istius vis; vel quæ ratio administrationis ejus; an per tactum siderum; an per tutelares & inferiores Deos; an per particulares voluntates, quarum indicia voluit esse Eclipses, Cometas, aliaque prodigia, res humanas moderetur. Idem sæpe contingit ipsis Philosophis, qui existentiam multarum in natura virium compertam habent, quamvis neque has vires, nec earum causas, nec earum leges, possint describere.

Denique istorum omnium errorum, *Polytheismi*, *Idolatriæ*, *Divinationis*, aliorumque religionis adjunctorum causas, principia, initia, progressus novimus: nullam habent constantiam, sed facile ex animis extirpantur. Religionis ipsius nullam causam nisi naturam, nullum initium nisi originem rerum de-

prehendimus; sicque naturæ congruens est, sic penitus ei infusa, ut nullo modo illam exuere possimus. Vide *Stillingfleeti* Origines sacras. *Barrow* t. 2. serm. 8. *J. L. Fabricii* Apologeticum pro genere humano. *Elizaldi* formam veræ rel. quær. & inv.

ARGUMENTUM TERTIUM

Ex sensibus naturalibus.

QUæ superiori argumento de hominum universali sententia & illius exterius consideratæ auctoritate disputata sunt, sponte ducunt ad sensuum naturalium investigationem, ut pervideamus, an illa tanta & tam constans omnium in una re consensus non sit a natura ipsa profecta, & quæ sit naturæ auctoritas. Tamen quoniam alius locus (*Ubi de lege naturali*) erit illos sensus naturales evolvendi, hic non nisi breviter in illorum explicatione verfabimur.

PROPOSITIO.

Interior naturæ humanæ vox, seu, insiti a natura omnium hominum mentibus sensus Deum esse indicant & universalem hominum consensum peperere.

PROBATIO.

EXistit profecto Deus, si naturæ vox summam habere debeat auctoritatem, & illius voce ad Dei notitiam perducamur.

1. Summa apud nos esse debet naturæ auctoritas; quia illam solam nacti sumus in omnibus præceptricem: nec illius vim tollere possis, aut in docendo auctoritatem, quin omnem simul tollas veritatis inveniendæ viam: quid enim metaphysica veritas est, nisi idearum convenientia, quam sensu quodam naturæ insito apprehendimus? Quid veritas physica, nisi quæ sensibus externis naturæ nostræ adjunctis, percipitur? Pone sensus naturales fallere posse, aut, universales errores naturæ humanæ adjunctos esse,

esse, finem omni disputationi posuisti; in qua semper ab aliquo principio certo & concessio est proficiscendum.

Et vero in quacunque hypothese, sive Theistarum, sive Atheorum, est naturæ sanctissimum iudicium, cui sese non submittere, incredibilis stultitia est. In hypothese quidem Theistarum: quia apud eos, ut scribit Seneca; *nihil aliud est natura, quam divina ratio mundo & partibus ejus inserta*: seu vox naturæ, vox est illius, qui naturæ inventor & informator est; adeoque si natura duce erraremus, falleret nos Deus. In hypothese etiam Atheorum sanctissimum haberi debet iudicium naturæ; quia cum apud ipsos omnis intelligentia sit passio ex rebus externis orta, quisque sensus proprium & particulare objectum habere debet; quia etiam nulla omnino alia norma iudicii esse potest: hincque, ut infra dicemus, veteres Athei *id cuique verum esse, quod sibi videretur*, affirmabant; ex quo nos concludimus *id omnibus verum esse, quod omnibus videtur*. Vel si ut ipsi concedunt, quæque perceptio & quisque sensus causam aliquam particularem & objectum particulare habere debeat; ergo perceptio diffusa in omnes & sensus communis, universalem causam & commune objectum debet habere.

2. Naturæ interiore voce seu sensibus naturalibus ad Dei notitiam perducimur. Nam gerimus in animis legem ad quam non docti, sed facti sumus, sensum honesti & turpis. Experimur legem hanc sanctionem habere naturalem, in conscientia delicti, quæ ægritudinibus angit, cum legis præcepta non servamus; & in sensu suavissimo innocentiae, quo perfundimur cum vitam omnem secundum legem instituimus. Hujus sanctionis pars est naturalis præsentio futurorum sæculorum; expectatio jucunda melioris ævi sponte occupat bonorum animos; sollicitat malos futurorum suppliciorum metus. Cum his omnibus connexus est sensus naturæ alicujus curantis res humanas, habentis bonorum &

malorum rationem, illos remunerantis, hos punientis. Naturales esse hos sensus efficitur ex eo, quod sint universales, naturæ congrui & constantes.

Primum ex universalitate: nam certe est aliquod testimonium naturæ, sunt principia aliqua prima, quæ probanda non sunt, sed admittenda, quæ appellantur lumine naturali nota, seu communes conceptiones; quibus si careremus, actum esset de scientiis omnibus, nec quidquam unquam confici posset, cum a nullo certo principio initium disputationis sumere possemus. Atqui si aliqua sint ejusmodi primæ intelligentiæ & communes conceptiones, illæ sunt procul dubio, in quibus gentes omnes conveniunt & natura tota consentit. Illa a Philosophis habentur naturalia, quæ speciei alicui communia esse constans docet experientia, vel quæ ita communia sunt, ut paucissimæ sint exceptiones; sic naturæ hominum adjunctum est, videre, audire, &c. Sic gravitatem adjunctam esse omni materiæ communi lege concludunt Physici, quia omnia nobis cognita corpora, huic legi subiecta sunt. At nihil est, in quo natura humanæ mentis in omnibus individuis, tam similis, tam eadem est, quam in illis sensibus modo enumeratis.

Et certe si de aliqua re nos natura instituere debuerat, nihil erat omnibus adeo necessarium, quam notitia Dei & primorum principiorum Religionis & vitæ moralis. Ergo cum omnes inveniamus ad hanc notitiam institutos, bene auguramur hanc esse naturæ institutionem.

Secundo: evidentissimum indicium est, sensus illos naturales esse, quod omnino sint naturæ congruentes & plane indelebiles. Illi quippe sensus non institutis & legibus confirmati sunt, non illos communes fecit collocutio hominum, sed sponte & naturaliter exoriuntur in animis, ut quævis alia affectio naturalis; id patet ex eo, quod illorum non minor vis sit apud incultam plebem, seu etiam barbaras gentes; quam apud illos,

illos, quos doctrina expolivit. Deinde si quid contra naturam est, eo exui exultat natura, tanquam soluta ab iniquo onere, & nativam consecuta libertatem: quod vero secundum naturam est, id non nisi cum multo labore violenter evelitur, & prima data occasione rursus occupat animum:

Naturam expellas furca, tamen usque recurrit. Hor.

Porro hoc in re presenti evenire certum est; fac omnia loca personare præceptis Atheorum; nemo vel in ipsis Epicuri scholis ad hos sensus naturæ obsurdesceret: multi naturæ bonitate domiti ad legem illam ingenitam, ad quam non essent docti vitam componerent; & virtus, præsertim adversam passam fortunam, spem injiceret melioris ævi: dum alii aspernati illam legem, conscii invito delicti, ipsi se fugerent & perpetuis ægreditudinibus eliderentur. Alias unde factum est, quod cum integræ nationes formam religionis sæpe mutaverint, & falsam pro falsa, & veram etiam pro falsa reliquerint, nulla tamen hæcenus crediderit juxta præcepta Atheorum sine religione vivendum esse.

Sed utamur in hac parte gravissimis auctoribus Epicuro & Lucretio: in Epicuri ratis sententiis hoc enuntiatur fuit: *si ea quæ luxuriosis sunt, efficientia voluptatum, liberarent eos Deorum & mortis metu, docerentque qui essent fines cupiditatum, nihil haberemus, &c.* Concludebat in illo loco non posse jucunde vivi, nisi honeste vivatur; quod ea quæ luxuriosis sunt, efficientia voluptatum metus injiciant graves Deorum, quibus nulla liberari possunt industria, nisi vitam secundum virtutis normam instituunt. Lucretius etiam consitetur plerosque suos

(a) *Je sens qu'il y a un Dieu, & je ne sens point qu'il n'y en ait point, cela me suffit; tout le raisonnement du monde m'est inutile: je conclus que Dieu existe. Cette conclusion est dans ma nature, j'en ai reçu les principes trop aisément avancés, pour les soupçonner de fausseté. Mais il y a des esprits, qui se desfont de ces principes: c'est une grande question s'il s'en trouve de tels: & quand il se-
rait ainsi, cela prouve seulement, qu'il y a des monstres. Caract. de la Bruyère
cap. 16.*

in schola Epicuri condiscipulos terroribus iisdem frangi, præcipue in rebus adversis, & tunc acrius advortere animos ad religionem, etiam si profiteantur se scire animum nihil nisi sanguinem esse: quem locum his pulcherrimis versibus & ad rem nostram aptissimis concludit.

Quo magis in dubiis hominem spectare periculis

Convenit, adversisque in rebus noscere, qui sit:

Nam vera voces tum demum pectore ab imo

Ejiciuntur, & eripitur persona, manet res.

Fortasse etiam recte pronuntiat Seneca de Atheorum fortissimis: (a) *mentuntur, qui dicunt se non sentire esse Deum, nam etsi tibi affirmant interdum, noctu tamen & sibi dubitant.* Certe Cotta apud Ciceronem de ipso Atheorum duce Epicuro dicit. *Nec quemquam vidi, qui magis ea, quæ timenda esse negaret, timeret; mortem dico & Deos.*

Objicies 2. Ita de divina gubernatione opinio a metu proficisci potuit. Homines enim cum natura imbecilles & infirmos se esse sentiant, perpetuis curis & sollicitudinibus die noctuque exedi, atque rerum futurarum expectatione excruciar: hisce angoribus adducti sunt ut res sibi fingant animo terribiles & formidolosas, multa que suspicentur & credant esse, quæ nusquam sunt, atque inter alia ut sibi fingant naturam ab oculis hominum remotam & rationis participem, quæ ad arbitrium suum in orbe dominetur; & quicquid vocabulorum excogitare possunt ad reverentiam & studium suum testandum, id in fictam illam naturam conferunt, omnesque vias placandi, sibi que illam conciliandi exquirunt, & sic se-

se in miserrimam detrudunt servitutem. Ita vetus Poeta cujus est hoc scitum: *primus in orbe Deos fecit timor.* Vide Lucretium l. 6. v. 49. Spinofam in præfatione ad tractatum theologicopoliticum. Hobbium lev. c. 12.

Respondeo 1. nego consequentiam. Nam etsi concederemus sensum divini Numinis a metu esse, nihil proficeret Athei: quia si metus ille naturalis sit, si sit innatus animis, si sit diffusus in omnes, non minus arguet divini Numinis existentiam, quam ipsa notio Numinis mentibus indita: certe si homines ad agnitionem Numinis naturalibus & insitis affectibus ducantur, siue insit naturaliter notio Numinis, id eodem redit. Quia in utraque hypothese, si nullus Deus sit, vanitatis damnanda est natura, quod summæ stultitiæ est.

Respondeo 2. nego antecedens. Quia, 1. temeritatis habet multum, id assumere sine probatione, quod in controversia positum est. 2. impudentissima est illa impiorum hominum in omne genus humanum calumnia, quasi vero universi usum rationis vanis terroribus amiserint, pauci Athei magno, constanti & imperterrito animo fanatici hujus metus vim effugerint. 3. Si notio Numinis a metu profecta fuisset, rem sibi fingerent homines formidolosam & truculentam, suæ vitæ insidiantem; sed contrarium sibi persuadent; Deum naturam putant amabilem, optime de nobis meritam, cultuque nostro dignissimam: adeoque Athei melius decrevisent spem originem Dei notioni dedisse, sicque rationem verisimilius instituissent: homines cum incerta rerum humanarum cernerent, sollicitos naturam quævisse, tum potentem, tum humani generis amantem, quæ fortunas suas adversus omnes insidias temporum, hominumque firmaret; itaque rem sibi finxisse supra omne id, quod videmus, positam, potentem & beneficam, ad eamque, quotus sibi liceret esse, precibus & sacrificiis confugisse. Certe ita Plinius ab Atheistica impietate non alienus ratio-

nem deduxit dum docuit sensum Numinis & immortalitatis pueritium delinimentorum, a videque nunquam desinere mortalitatis commenta esse.

4. Uti supra diximus, nulli minus sunt de futuris eventibus solliciti, quam illi in quibus est summa in Deum pietas: nulli majoribus ægreditudinibus eliduntur, quam Athei, seu ii qui sensum Numinis ideo præfocare conantur; adeoque potius Deum timor sustulit quam fecit.

Objicies 2. Religionis seu persuasione istius de existentia Dei causa, ignorantia jure censeri potest. Homines enim ipsa natura feruntur ad causarum indagationem, atque tanta est scientiæ cupiditas, ut si eventuum nullas naturales causas valeant invenire, alias sibi fingant non naturales, tragicos imitati, qui si exitum fabulæ invenire nequeant, Deum quemdam ex machina advocant: ita Hobbium lev. c. 12. *Metus perpetuus, qui genus humanum in causarum ignorantia, quasi in tenebris, comitatur, obiectum habet necessario aliquod: quia ergo fortunarum suarum causam aliquam homines non vident, nihil est quod accusare possunt præter potentiam aliquam & agentem invisibilem: atque hinc fortasse erat, quod veterum Poetarum aliqui Deos primos a timore factos esse dixerint: iisdem ex causis natam esse statuunt popularem doctrinam de inferioris ordinis mentibus supremo Numini parentibus.* Ita etiam Lucretius, l. 5. v. 1182.

Præterea Cæli rationes ordine certo.

Et varia annorum cernebant tempora verti,

Nec poterant, quibus id fieret, cognoscere causas:

Ergo perfugium sibi habebant, omnia Divis

Tradere, & illorum nutu facere omnia flecti.

Respondeo 1. Nimium habere arrogantiam, opinionem defendere, imponendo omnibus hominibus calumniam ignorantiam.

2. Afferenda est hujus assertionis aliqua.

qua probatio. Nam Theistæ ex altera parte contendunt se duci ad Dei notitiam non per ignorantiam, sed per clarissimas mentis perceptiones, per evidentissima consilii & artis indicia, per sensus omnes interiores.

3. Ducuntur Theistæ ad agnitionem Dei, considerantes Atheorum imperitiam & vanitatem; qui postquam illud principium, *ex nihilo nihil fit*, universæ suæ philosophiæ fundamentum fecerunt, omnia *ex nihilo* fingere & sine efficiente causa coguntur: corpora omnia, quæ cum nullam habeant externam existentiae causam, nec internam suæ existentiae rationem, utpote non necessariam; ex nihilo sponte & sine causa orta esse necesse est. Deinde motum: ille enim juxta plures Atheos, & imprimis Spinosam essentialis materiæ non est: nec potest juxta eosdem semetipsam movere. Quid hoc est, nisi statuere motum sine causa existere? actionem sibi fingere sine causa efficiente? Postea sensum & rationem: has facultates ex motu educere, est ex nihilo procreare: immo in hypothesi quod materia possit cogitare, ita se habet intelligentia respectu corporis moti, ut motus respectu corporis quiescentis. Sicut igitur hujus causa aliqua assignanda est, ita & illius. 4. Libertatem: Nam quod excogitavit Epicurus figmentum, esse in atomorum motu libertatis quoddam genus, ortum ex levi inclinatione earum, id vehementer est absurdum, idemque valet ac si dixisset ex nihilo libertatem nasci hominum: nam cum atomi certo definitoque ferantur motu, parum refert inclinentur quædam, necne; necesse sane est esse omnia fato & ineluctabili necessitate constricta. Quinto: nec explicare possunt Athei, unde oriatur species & pulchritudo rerum: hanc casu & fortuito contigisse aiunt; sed casus & fortuna voces sensu & potestate vacuæ sunt, nisi per eas intelligas, vel absentiam causæ intelligentis: sed quis feret hoc, absentiam causæ intelligentis esse causam pulchritudinis? vel intelligas confusionem & temeritatem; sed quis feret

istud, confusionem peperisse ordinem, temeritatem produxisse artem & sapientiam? Sexto: nec communis illius de Deo opinionis, nec sensum naturalium, qui pulsant omnium hominum animos; nec cur tanta sit religionis utilitas seu efficientia ad felicitatem vitæ, vel ad societatis seu naturalis, seu civilis incolumitatem, ullam possunt invenire rationem. Hujus eorum inscitia causa in promptu est; quod in rebus explicandis proficiscantur a re omnium vilissima & abjectissima, materia vid. inerte, & gradibus ascendunt ad id quod est in natura præstantissimum; quasi vero effectus causa sua nobilior & præstantior esse posset. E contrario bene explicant omnia Theistæ, quia sumunt initium ab eo quod summum est, & facultates minores derivant ex eo quod majori gaudet perfectione, omnesque virtutes in se continent, uti fusius in sequentibus exponetur. Hisce rationibus, non causarum ignorantia, ducuntur Theistæ ad notitiam Dei.

Obijcies 3. Sensus ille Numinis bene in Legislatorum versutiam refundi potest. Illi quippe cum intelligerent fore, ut multo facilius in officio erga Magistratus continerentur cives, si Deum esse putarent: vitia illa naturæ pavorem & ignorantiam sollicitè foverunt & semina fecerunt Religionis. Ita ex omni tempore Athei docuerunt: antiquiorum mentem sic expressit Plato, l. 10. de leg. Deos, o beate vir, primum affirmant non natura esse, sed arte unice ac legibus constitutos, hincque fieri ut singulis regionibus & populis proprii Dii sint, pro diverso eorum, qui leges rogant civitatum, ingenio & indole. Quorum secutus vestigia Hobbius religionem & superstitionem sic definivit: metus potentiarum invisibilium, sive fictæ illæ sint, sive ab historiis acceptæ publice, religio est: si publice acceptæ non sint, superstitio.

Respondeo, 1. Expectare nos hujus assertionis rationem aliquam probabilem: quæstio facti est, quæ exemplis est confirmanda; at nullum habent Athei. Nam quod

quod Legislatores omnes vim religionis perspicientes illa usi sint ad continendos in officio cives, quodque varias leges tulerint ad inducendam cultus publici uniformitatem, fovendamque pietatem erga Deos; id non juvat Atheos: quia ita agere debuissent, si naturalis fuit hominibus sensus Numinis. Quod etiam quæque civitas Deos proprios habuerit; id non est profectum ex diversa indole Legislatorum, qui summi viri fuerunt, & a vulgi imperitia & stupore multum distantes; sed ex levitate multitudinis, cui nunquam satis fuit habere cum reliquis hominibus communem parentem, qui curam omnium æqualem gereret: sed insuper Deos indigenas, locales, gentilitios & tutelares habere voluit, qui sibi suisque rebus specialiter invigilarent: cui populari ingenio morem gerere coacti sunt præstantissimi Philosophi & maximi Legislatores.

2. Non legibus aut institutis introductam esse de Deo opinionem, patet ex eo; quod illa haud minus vigeat apud barbaras gentes, quæ carent omni cultu civili, quam apud humaniores.

3. Haud facile intelligitur, qui opinio, nec in sensu naturali fundata, nec rationi consona, quæque supponitur hominibus molesta, eosque gravissima servitute deprimere, tam facile omnium animos occupaverit.

4. Qui factum est, ut non tantum cives, sed ipsi Reges & Magistratus; non tantum indocti, sed ipsi sapientes; vanis somniis deludi se patiantur, nec istud veterum Regum & sapientum arcantum noverint?

5. Cur tanta, inter alias omnes, istius fraudis felicitas fuit, ut per tot secula apud omnes vigeret? Cæteras opiniones fictas atque vanas videmus diuturnitate extabuisse: hæc stabilis permansit & cum sæculis ætatibusque hominum inveteravit.

Denique qui factum est, ut cum fraudem a tot sæculis Athei detexerint, hominesque admonuerint, tanta tamen sit horum in errore isto perversitas, ut ma-

gistros Atheos irrideant, exhorreant, & salutarem doctrinam indignati aspernentur. Vide Cadw. syst. intell.

ARGUMENTUM QUARTUM.

Ex novitate Mundi.

Fuit illa aliquorum paucorum, tum veterum, tum recentiorum Atheorum opinio, supremi Numinis, a quo conditus hic mundus fuerit, existentiam negari non posse, nisi mundi ipsius defendatur æternitas. Quamvis hi multitudine aliorum, mundo initium ac finem tribuentium, plane obruantur, eorum tamen rationem habebimus; ac æterni mundi vanissimam opinionem præsertim ex gentium antiquissimarum traditionibus & monumentis temporum confutabimus.

PROPOSITIO.

Mundi originem æternam non esse, probant omnium nationum antiquissimarum traditiones: confirmant omnia temporum monumenta.

PROBATIO.

1. Gentium omnium antiquissimarum traditiones humani generis & mundi originem non æternam, sed recentem esse testantur,

Omnium scriptorum antiquissimus Moses libros suos ab his verbis exorsus est: *in principio Deus creavit cælum & terram*. Sicque definito rerum omnium initio, universi generis humani historiam, serie generationum non interrupta, ad suum usque tempus perducit. Hæcque omnia non dubitans, non disputans, ut Philosophus solet, sed rem simpliciter narrans, tanquam omnibus notam, cum summa securitate historicus determinat. Fuit ergo hæc constantissima doctrina vetustissimæ Hebræorum gentis; immo si fides ulla addenda est antiquissimæ illi historiæ, fuit communis traditio omnium hominum.

In eadem opinione, circa mundi hujus acceptabilis formationem ex rudi & indi-

indigesta mole, fuerunt etiam *Phœnices*, ut constat ex *Sanchoniathone*; & *Ægyptii*, ut colligitur ex *Diodoro Siculo* & *Diogene Laertio*; & *Chaldei* seu *Babyloni*, ut narrat *Berosus*; & *Persæ* (*Hyde, de Rel. vet. Pers.*) & *Græci*, ut omnibus notum est ex eorum Poetis *Homero*, *Hesiodo*, *Orpheo*, &c. qui mundi cecinere nativitatem.

Hæc denique omnium Philosophorum antiquissimorum, tum Theistarum, tum Atheorum sententia fuit; ut *Thaletis*, *Pythagoræ*, *Anaximandri*, &c. quos enumerare necesse non est, cum gloriatur *Aristoteles* (L. 1. de cælo, c. 10.) se primum omnium, mundi æternitatem asseruisse. Et unus tantum laudari soleat *Ocellus Lucanus*, antiquior ejusdem opinionis assertor.

2. In monumentis omnibus temporum antiquiorum mundi recentem originem & totius gentis humanæ quasi ab infantia ad pueritiam & adultam magis ætatem progressum animadvertimus.

Et primum quidem, si tellus nostra & genus humanum sempiternum esset, existeret aliqua sempiterna natio; aut saltem aliqua, cujus originem determinare non possemus: sed nulla talis est. Nam majorum omnium & antiquissimarum gentium origines complexus est *Moses*. *Hebræorum*, *Phœnicum*, *Ægyptiorum*, *Affyriorum*, *Persarum*, *Arabum*, & earum, quæ sibi notæ erant, initia Græci Historici prodiderunt; *Sicyoniorum*, *Atheniensium*, *Arcadiorum*, *Thebanorum*, *Spartanorum*, *Corynthiorum*, *Corinthiorum*, *Cretensum*, *Elidum*, deinde *Siculorum*, *Italarum*, *Macedonum*, &c. (a) ex quibus omnium aliarum originem bene concludere possumus: nam quis sanæ mentis sibi persuadeat, Græciam, tam jucundam, tamque temperatam terræ regionem, in medio fere mundo sitam; Asiæ, Africæ & Europæ conterminam; desertam tamdiu remansuram fuisse, si

(a) Vide *Marshall in chron.* *Bochart in geogr. sac.* *Pezron de antiquit. tempor.* *Fourmont in Sanchon.* *Stillington in Originibus sacris.* *Shuckford in Historia mundi.* *Historiam universalem Anglicanæ societatis.* *Jacquelot de exist. Dei.*

ab æterno mundus extitisset? Aut si incolis non caruerit, nulla a Poetis, Historicis, Philosophis monumenta reperiri in Græcia potuisse, quæ æram christianam plusquam bis mille annis antiquitate superarent?

Jam vero hæc accipiunt vim ex consideratione ingenii & indolis humanæ. Omnium etenim sæculorum experimento notum est, nihil hominibus pluris esse, quam propriæ gentis, vel reipublicæ suæ antiquitatem. Hinc istud olim vetustissimarum gentium de antiquitate certamen. Qui ergo domus nulla, nulla natio, regnum nullum suam jactat æternitatem? Accedit & illud. Nihil est hominibus familiarius, nihil jucundius, quam rerum antiquissimarum atque a nobis amotissimarum inquisitio? videmur quippe hoc pacto quamdam divinitatem nancisci, si occultissima & remotissima noverimus: fidem faciunt tot libri de singularum gentium antiquitatibus, de veterum gestis, dictis, minutioribusque rebus concrispti. Quod si ante majorum memoriam atque ab æterno homines extitere, illos etiam rapuisset hic idem antiquitatis exploranda amor: tamen nihil de æternis gestis memoriæ proditum est, sed brevissimo annorum intervallo omnia conclusa sunt. Omnium rursus experimento notum est, homines desiderio magno flagrare, ut sese, nomenque suum æternum posteris faciant; quod testantur hominum in bello facinora, libri conscripti, ædificia & quicquid demum in mundo præclare gestum est. Illi ergo homines, qui ante sex millia annorum per æternitatem vixerunt, eodem posthumæ æternitatis amore tangebantur, qui ergo nihil de æternis gestis memoriæ proditum, neque libris, neque inscriptionibus, neque ædificiis?

Secundo, si mundus sempiternus fuisset, æterna hominum inventionem & laboribus ante omnem memoriam inventæ, &

ad perfectionem deductæ fuissent artes, scientiæ, & cuncta illa quæ nunc habemus, sive ad utilitatem, sive ad oblectationem. Quid enim immensa illa æternitatis retroacta series illis omnibus absolvendis, multisque aliis excogitandis non suffecisset; ad quæ videmus suffecisse tria annorum millia? Sed hæc omnia recentem habent originem, teste Romanorum doctissimo *Varrone*, qui suo tempore asserbat, vix ullam artem superasse antiquitatem mille annorum.

Et revera prima *Ceres* seminandi, metendique frumenti modum Græcos docuisse fertur; ideoque divinos accepit honores. *Ceres* autem ex Oxoniensi marmore annis ante Christum 1409. in Græciam appulit. *Vini* usum juxta *Moysem* *Noe* primus invenit; juxta scriptores Græcos *Bacchus*, qui vel *Noe* est, ut eruditi complures putarunt, vel eo longe posterior.

Ponderum & mensurarum, sicut & *monetæ*, primus inventor, teste *Plinio*, cæterisque, *Phido Argius*, qui annis ante Christum 895. juxta marmor Oxoniense florebat.

A *Babiloniis*, qui primi astrorum observatores fuerunt, *Horlogii solarii* usum Græcos accepisse scribit *Herodotus* l. 2. cujus inventio ab aliis *Anaximandro*, ab aliis discipulo ejus *Anaximeni* tribuitur. Primus in statuis membra *Dædalus* affinxit, suamque sculptura perfectionem non nisi temporibus *Phidia*, *Lysippi* & *Mironis* accepit.

Tam rudem initio pingendi artem fuisse scribit *Ælianus* l. 8. c. 8. ut quid pingere pictor voluisset, super tabulas scribere necesse esset. Paucis ante Romulum annis primus masculum a femina distinguit *Higeymon* ex *Plinio* l. 35. c. 8. Ante *Eumæum* Atheniensem omnia indiscriminatum obiecta pingere nemo potuerat. *Musices* elementa primus docuit *Pythagoras*.

Naves a *Phœniciis* primum ædificatas esse omnes consentiunt. Hinc urfa minor, quæ diu sola a nautis observata est, *Phœnicia* vocabatur. Prima autem in Græcia visa est *Danai* navis juxta *Plinium* l. 7. c. 26. id est, ex marmore Oxoniensi annis

ante Christum 1511. cum *Erichthonius* regnaret. Primum navale certamen *Corynthios* inter & *Corcyreenses* commissum fuisse annis antequam hæc scriberet 264. narrat *Thucydides*.

Litterarum usum Græcos docuit *Cadmus* annis ante Christum circiter 1494. nec apud antiquissimam *Ægyptiorum* gentem, quæ earum inventrix fortasse fuit, memoriam humanam superare, patet ex hieroglyphica & symbolica apud illum populum scribendi olim rationem, quam litterarum inventionem præcessisse valde probabile est; ut efficit *Warburton de div. Moysis leg. vol. 2. l. 4. sect. 4.*

De *Philosophia* nihil ante *Pythagoram* Italicæ sectæ principem in Græcia fuerat auditum; unde ab annis minus quam mille cognitam mundo sapientiam *Seneca* scripsit. Primus rudem *Astronomiam* Græcos docuit Princeps Jonicæ sectæ *Thales*, qui eam ab *Ægyptiis* ex *Diogene Laertio* didicerat. *Alexandri* tempore fluxum ac refluxum maris portentosum quid fuisse patet ex *Quinto Curtio*. Ignorata diu eclipsum causa, atque hinc factum est, ut ab omnibus fere populis, non tam ut naturales effectus, quam ut divini, vel favoris, vel furoris indicia spectarentur. Primus *Socrates* philosophiam de cælo devocavit, & ad fingendos hominum mores adhibuit. Quibus authoribus exculta crevit *Mathesis*, scimus. *Medicinam* primus docuit *Hippocrates*: *Herodoti* ætate publicis in vicis ægrotantes exponebantur, ut quænam adhiberi possent remedia, transeuntes, si scirent, indicarent.

Legislatorum omnium, qui populos ad civilem cultum deduxerunt, nomina & ætatem novimus, *Moyfis*, apud *Hebræos*; *Zoroastri* apud *Persas*; *Orphei*, apud *Thracas*; *Lycurgi* apud *Lacedæmonios*; *Thesei*, *Draconis* & *Solonis* apud *Athenienses*; *Pythagoræ* in magna Græcia, & aliorum.

Ethnicarum denique *Religionum* nulla pars est, cujus originem in historia non inveniamus. Omnium gentilitiorum Deorum natales & vitam in terris olim descripsit *Euthemerus*, ideoque *Epicureus* apud *Ciceronem*, ait omnem eorum cultum

sum fuisse in luctu. Templorum, Statuarum, Altarium, Oraculorum, Caveminarum & Sacrorum omnium originem novimus: ut probat Jacquetot de ex. Dei. Atheismi quoque primos authores memorie prodidit historia, Anaximandrum, Leucippum, Democritum: hanc gloriam Epicuro suo tribuit Lucretius, l. 1.

*Humana ante oculos fæde cum vita ja-
ceret*

*In terris oppressa gravi sub Religione:
Primum Grajus homo mortales tollere
contra*

*Est oculos ausus, primusque obsistere
contra.*

Tertio, omnes celebriores eventus, & quæ ad eorum conservandam memoriam institutæ sunt solemnitates certam & determinatam ætatem habent. Etenim cum vetustissimus ille Græcorum præcipue mos fuerit, ut ad retinendam consecrandamque personarum & eventuum maximorum memoriam, solemnnes ludos instituerent: ex horum ludorum antiquitate, quæ heroum, quæ eventuum sit antiquitas, colligi facile potest. Atqui ludorum omnium antiquissimi, qui *Lupercales* dicebantur, a Lycaone secundo annis ante Christum 1337. instituti sunt. *Panatheneos* Eriethonius & Theseus, notæ ætatis Heroes, instituerunt. *Isthmios* Glaucus Corynthiorum Rex. *Pythios* primum instituisse dicitur Apollo, post interfectum latronem vel draconem *Pythonem*. Idem cum in desuetudinem abiissent anno tertio Olimp. 48. juxta Pausaniam, vel anno secundo, Olim. 47. juxta marmor Oxoniense solemnè Amphictyionum decreto restaurati fuere.

Olimpicos tandem omnium celeberrimos primum instituit juxta aliquos in parentis sui funere *Atreus*, juxta alios *Hercules* a quo ad eorum sub *Iphito* institutionem annos 346. Velleius numerat. Iterum ab *Iphito* ad *Coræbum*, qui primus est victor, cujus servatum posteris nomen est, anni 108. effluxerunt. Ab hoc anno qui est 776. ante Christum Olympiades numerantur.

Ergo publica omnium gentium & monumentorum fide certum est, ante qua-

tuor mille annos homines omnes paucissimis familiis contentos fuisse, in omni victu & vivendi ratione universa civili cultu caruisse; scilicet, sine urbibus, sine jure, sine lege, extra omne litterarum, scientiarum atque artium commercium vixisse. Mox vicos, pagosque secutos; deinde urbes, respublicas, & regna paulatim constituisse; factas leges, artes inventas atque scientias excogitatas; cunctaque illa quæ ad pacis ac belli, & tam publicæ, quam privatæ vitæ rationem spectant, horum omnium initia & incrementa constare: nullam omnino vastissimæ æternitatis superesse memoriam, aut regnorum, aut urbium, aut bellorum, aut inventionum, aut aliquorum in sapientia excellentium virorum, magnorumve ducum. Ergo eam omnem auctoritatem habet mundi recens origo, quam fides publica alicui sententiæ asserere potest. Vide de toto hoc argumento Jacquetot de existentia Dei, & hujus operis vol. 2. ubi de auctoritate antiquitatum Judaicarum.

Objicies 1. cum *Ocello Lucano* & *Aristotele*. Primum argumentari debemus de rebus incognitis ex rebus cognitis, & de temporibus præteritis ex temporibus præsentibus. Sed non experimur aliquid jam de novo fieri: omnia serie quadam inter se nexa perpetuo tenore per generationis leges evolvuntur. Secundo, id omne quod generatur a statu imperfecto, ad statum perfectum variis incrementis procedit; ac postea ad corruptionem & dissolutionem perpetuis imminutionibus contendit. Atqui nulla est alia productionis via, quam per generationem; quia creatio est impossibilis: & aliunde mundus non habet illa incrementa & decrements, sed est semper idem.

Respondeo, primam rationem esse plane ineptam; quia isto modo argumentari, est manifeste assumere, quod est positum in controversia: & ut notat Maimonides more Nevochim. l. 2. c. 17. Si quis a teneris annis in insulam deductus, ibi educatus fuisset, nesciretque rationem humanæ generationis; hoc eodem argumento pertinaciter tueri posset, se nunquam in materno utero inclusum fuisse; nul-

nullum tempus, quo non spiraverit, quo omnes corporis sui partes eadem munera non obierint.

Secundi argumenti partes omnes, vel falsæ sunt, vel saltem temere assumptæ. Temere primo assumitur id quod via generationis producit, cum nactum est maturam ætatem, non posse esse ex divina virtute stabile & immortale. Falsa quoque est secunda propositio, omnem productionem esse per generationem; nam hoc assumere est supponere materiam, resque omnes existentes æternas esse, & in Deo nullam esse vim creandi. Denique falsa est & temere assumpta, tertia propositio, vid. mundi stabilem statum esse. Nam juxta philosophiam jam maxime probatam, mundi moles universa laborat & quotidie senescit, iisdem legibus peritura, quibus consistit, nisi manus emendatricem opifex afferat (*Newton.*). Sol perpetuis effluviis consumitur, & variis corruptionibus obnoxium esse maculæ indicant, magnæ in planetis mutationes observatæ sunt.

Et certe si ex hac nostra tellure conjectura capienda sit, adveniet tandem obi fatalis dies, nisi elementorum vires perpetuo temperet natura parens. Nam præsens terræ organizatio in eo sita est, quod elementa omnia contra vim gravitatis permixta sint, terra, aqua, aer, ignis. Tollitur in cælum terra, in terræ viscera trudentur aqua, aer, ignis: sed juxta axioma, *omne violentum non est durabile*. Ergo violenta hæc æquilibrii interruptio, per longum tempus durare poterit, lentasque accipere imminutiones, sed in æternum permanere non poterit; & vis gravitatis sola, qua telluris partes vincunt quinquies partes aquæ & quam nulla contraria vis satis suspendit, efficiet tandem, ut cavernarum interiorum columnis fatiscantibus, elementa minus gravia excludantur ac juxta pondus specificum disponantur, ex illo statu nulla vi naturali dimovenda. Hanc generalem causam multæ adjuvant particulares. Numquid non cernimus ipsis oculis montium altitudines perpetuis ventorum flatibus & pluviarum eluvionibus e regione aeris in nativum si-

tum & subjectas valles ruere, campis aliquando æquandas? Hincque existere conicam illorum figuram, & capita petrosa terra nudata. Legimus in historia, quam plurimos gravibus terræ motibus in subjecta cavernas, quas quasi tumulos singulis ferme paravisse natura videntur, collapsos esse. Numquid non etiam manifestum est, maris alveos perpetuis alluvionibus per flumina factis impleri (*Hist. nat. Theor. de la terre.*) & caveas illas subterraneas, quibus flumina & maria ipsa absorbentur, quæque tam necessariæ sunt ad omnium fossilium metallorumque concreciones, & ad fontium perennitates; aliquando arena atque terra, quas aqua secum ex mari & terræ superficie devolvit, ibique defæcata relinquit, aliquando occludendas esse: ex quo fiet ut aqua visceribus terræ & alveo maris exclusa, superficiem tandem exundatura sit. Nonne tellus omnis ab aquis ubique exesa, ruinæ speciem præbet? Si vero vis gravitatis vincitur vi spiritus, vel ignis subterranei tellurem perpetuo intus excavantis, imminet telluri ex contraria causa ruina; scilicet: omnis aqua in terræ viscera recepta aliquando, ibi sepulta remanebit. Si neuter effectus contingit, hoc esse non potest nisi ex sapientissima virium contrariarum temperatione, temeritati seu fortunæ neutiquam adscribenda.

Aliis *Ocelli Lucani*, *Aristotelis*, & *Platoniorum* rationibus petitis ex divinæ naturæ activitate infinita, ex ejus bonitate & ex creationis impossibilitate, infra suis locis respondebimus.

Objicies, 2. Supponi potest terram in sæculorum serie infinita variis obnoxiam fuisse vicissitudinibus, plures passam esse, seu conflagrationes, seu aquarum eluviones; & supponi potest deletos fuisse omnes ferme homines, & cum ipsis extinctas scientias, & deleta antiquitatis monumenta.

Respondeo 1. id supponi non debere; quia non est assumendum sine probatione, quod est positum in controversia; quia de facto quæstio est, factum autem ex non contradictione seu mera possibilitate

nemo sapiens deduxerit; quia argumenta positiva arbitrariis suppositionibus non refelluntur; quia istarum conflagrationum seu eluvionum generalium ipsa ex naturalibus causis possibilitas non adstruitur. Deinde illæ calamitates, si omnino generales fuerunt, gens humana omnis perit & reovata postea est: & in hac hypothesi novitas mundi defendenda est. Si fuerint particulares illæ calamitates, æterni mundi defensoribus nihil proderunt; quia non de quadam particulari terræ parte, sed de toto orbe disputamus. Ogygis diluvio submersa fuerit Attica: non ideo totum periit humanum genus: non ideo inventas & excultas in aliis regionibus artes extinguere, aut deleri præteritarum rerum monumenta oportuit. Certe ex illo diluvio Noemico, quod universalissimum accepimus ex libris Moysi, etsi solus Noe cum familia superstes fuerit, conservata tamen est aliqua antiquiorum temporum memoria, saltem ipsius diluvii, apud omnes nationes.

Objicies 3. Totius nostræ telluris superior pars argumento est, illam antiquissimam esse & a multis sæculorum millibus cum plantis atque animalibus existere. Nam 1. demonstratur montes omnes etiam altissimos, & universam telluris partem exteriorem ad magnam usque altitudinem ab aquis marinis factam esse, extructam successivis alluvionibus, & per strata compositam; adeoque omnes terras maris olim fundum fuisse. 2. Ostenditur terram non fuisse in hoc situ, neque sic ab aquis compositam, nisi multis ab hinc sæculorum millibus.

Primam propositionem hæc confirmant. 1. Montium conformatio omnis. Et primum quidem observatur, quod in montibus vicinis & oppositis alterna sit angulorum prominentium & intinorum oppositio: id est, quod anguli unius prominentes oppositi sint angulis alterius intro recedentibus ad modum ripæ fluminis: quæ forma non potuit nisi ab aquis interlabentibus proficisci. Secundo observatur quod eorundem oppositorum montium altitudo sit æqualis; quæ æqualitas ostendit illos formatos fuisse sub aquis ad

libellam compositis. Tertio observatur, quod in omnibus materia similis sit; quæ similitudo indicat causam eandem & eodem tempore agentem.

2. Probat materia omnis, ex qua montes & universæ terræ pars superior componitur. Sunt enim *rupes*, *lapides*, *argilla*, cæteraque ejusdem generis, quæ ex arena tenui confecta non potuerunt, nisi ab aqua arenas coacervante, formari. Sunt *Conchæ*, aliæque piscium exuviae; quæ in montium verticibus & in terra ad altitudinem maximam reperiuntur, in lapidibus marmoribusque passim inclusæ, materia circumjecta plenæ, in maximas moles quandoque coacervatæ; & quædam etiam conchæ effodiuntur dissitis regionibus peculiares. Hæc omnia mare inveniunt, cujus aquæ conchas a regionibus, tum dissitis, tum vicinis, congregaverunt; congregatas arena in lapides post modum convertenda impleverunt & circumdederunt; tum efformata desuper lapidum & terræ mole penitus obruerunt.

3. Confirmat situs variorum stratorum lapidis, marmoris, argillæ; quæ sibi sunt parallela, horizontalia, vel horizonti similiter inclinata, hic stratorum situs ostendit, ea ab aquis successiva alluvione instar sedimenti fuisse deposita: quod etiam conficitur ex *rimis* seu *fissuris perpendicularibus*, quæ in hisce omnibus stratis inventæ siccitati, post aquarum recessum, evidenter adscribendæ sunt.

Secunda propositio, quod terra nostra sic non fuerit ab aquis composita, nisi pluribus ab hinc sæculorum millibus, facile probatur. Nam hæc terræ conformatio non potest adscribi ullis causis, nisi maris motibus, præsertim ei quo per lunæ actionem fertur ab Oriente in Occidentem (*De hoc motu vide Vavenii geogr. gen. l. 1. c. 14.*). Propter hunc motum mare oras Orientales perpetuo verberat, abradit, invadit; Occidentales vero perpetua alluvione ditat, auget ac deserit. Hincque factum est, ut prope oras observas Orienti multæ existant insulæ, maris invadentis ex illa parte terras certissima signa. Hinc juga montium in longos tractus ab Austro ad Boream porrecta.

Etiam medios continentes dividunt; & ipsæ terræ continentes ab Austro ad Boream extensæ æquatori æqualiter inclinatæ; eodem ferme modo in oris suis Orientalibus exesæ. Hinc telluris diversa strata non secundum gravitatem specificam inveniuntur: sed graviora sæpe levioribus propter successivam longo tempore alluvionem superponuntur: hæc omnia per diluvium vel eluvionem aliquam subitam explicari nullo modo possunt. Jam vero motus hic maris invadentis terras Orientales tardus admodum est, quippe quo maris aquæ vix semi-leucam intra 12000. annos conficiunt (*Hist. nat. art. 19. p. 600.*): uti experientiis aliquibus constare dicitur.

Colligitur quoque ex prædictis observationibus, universam terram ex materia solari esse compositam, & in primo suo statu per plura sæcula aquis opertam jacuisse; eandemque vario motu maris, illo præsertim generali quo tota moles ab Oriente in Occidentem a luna cietur, dilutam, abrasam & excavatam in aliquibus locis alveum mari excipiendo præbuisse; eandem in aliis locis auctam perpetuis alluvionibus sensim in extantem aquis superficiem & in montes efformatam esse (*Hist. Nat. art. 19.*). At hæc omnia non nisi post longissima tempora fieri poterunt.

Respondeo priorem propositionem tot observationibus confirmatam vix negari posse. Nempe exteriorem partem telluris ad certam usque altitudinem, factitiam esse & ab aquis compositam. Posteriores vero hypotheses, quibus utitur author clarissimus historiae naturalis nuper vulgatæ, & quibus abuti poterunt religionis revelatæ contemptores, non esse satis confirmatas, & multis patere gravioribus objectionibus. Aliam esse viam rei expediendæ & historiae & observationibus magis congruentem.

1. Multa in prædictis hypothesis magnam habent difficultatem.

Primo, non intelligitur quomodo mare, quod olim elevatum fuit supra montes altissimos, aut cum eorum verticibus ad libellam compositum, plusquam 3217. exapdis, seu 19302. pedibus descenderit:

tanto enim montes Peruviani jam superant libram maris. Immo evidentissime demonstratur, libram maris mutari non posse, eo modo, quem probavit author historiae naturalis: nempe per excavationem fundi in aliquibus partibus & terrarum abrasarum translationem in alias fundi partes. Quia aquæ in alveum excavatum descendens locum semper occupabit terra ex alveo extracta & in alium locum tantum translata. Ut aquarum libra deprimatur, seu ut earum superficies ad centrum terræ aliquatenus accedat, necesse est, ut terræ excavatæ supra aquæ superficiem vi aliqua, ab alluvione diversa, attollantur: tuncque aquarum libra deprimetur ratione quantitatis terræ supra aquæ superficiem elevatæ. At si sit necessario admittenda causa aliqua ab alluvione successiva diversa, ruit totum authoris Historiæ naturalis systema.

Secundo, si in oras terræ Orientales semper impetum faciat Oceanus; si signa multa sint, ex quibus colligitur oras illas utriusque continentis 500. leucarum spatio jam imminutas & exesas esse; (*Hist. nat. art. 19.*) si in oris Occidentalibus hæc terræ abrasæ depositæ fuerint; cur ergo abruptæ sunt & perpendiculariter exesæ oræ pleræque Occidentales? Talia sunt littora Galliarum, Hispaniarum, Africae totius, & maximæ partis Americae. Cur littora Orienti obversa sunt contra minimæ altitudinis in utroque continente? Cum è contrario Occidentalia littora, quæ mare deserit, esse deberent declivia & sensim inclinata: Orientalia vero, quæ mare perpetuo abradit, abrupta & perpendicularia. Cur etiam oræ Occidentales non stipantur insulis, sicut Orientales, cum ex perpetuis alluvionibus & incrementis in illis potius oriri deberent? Cur juga montium in plerisque insulis & procurrentis terræ continentis partibus ita sunt sita, ut medias terras pervadant atque in duas partes dividant (*Var. geogr. l. 1. c. 10.*)? Cum hic situs in hypothesi, quam impugnamus, perpetuo mutari debeat, & ab Occidente ad Orientem accedere, quia partes insularum & continentis Orientales semper abraduntur, Occidentales alluvione augentur. Si in aliquo situ juga mon-

montium diutius permanere deberent; id contingeret, quando occuparent oras Orientales, immenso suo volumine ac rupibus maris accessum longo tempore impedita: at è contrario a multis sæculis medias terras dividentia ostendunt & efficiunt earum stabilitatem; aut saltem indicant mare tantum absumpsisse ex parte Occidentali, quantum ex Orientali.

Cur ex duabus telluris continentibus una, nempe America, porrecta est magis a Septentrione in Austrum; altera dicta vetus magis porrecta sit ab Oceano Atlantico ad fines Tartariæ Orientalis, quam a Septentrione ad Austrum, in qua directione sunt etiam montium juga? Cur tanta in jugis montium diversitas? *Alia, inquit Varenius l. 1. cap. 10. progrediuntur a Septentrione in Austrum, quedam ab Oriente in Occidentem, & alia ad plagas cardinibus collaterales.* Quidam montes, ut idem habet ibid. Longo tractu extenduntur, alii parvo circuitu terminantur: Quidam medias regiones secant, alii per quosvis regionum tractus transeunt. Hæc tanta varietas in omni re ex una causa mechanica uniformiter agente, qualis erat initio juxta authorem Historiæ naturalis maris motus ab Oriente in Occidentem, explicari nullo modo potest.

Tertio observatum est, conchas, quamvis accurate occlusas, plenas tamen esse materia circumjecta, cujus rei per lentas & successivas alluviones ratio reddi nequit. Nam si lento aquarum motu arena vel sabulum in conchas delatum est; vel pisciculus prima alluvione præfocatus concham occlusit; sicque novis alluvionibus introitus denegatus est, & concha vacua remanere debuit: vel pisciculus præfocato concha non est occlusa, atque iterum iterumque alluviones intra se recepit, sicque nunquam potuit occludi. Observatum etiam est, conchas plerumque ejusdem esse gravitatis specificæ cum stratis, in quibus jacent sepultæ, graviores in stratis gravioribus, leviores in stratis levioribus; & quando conchæ leviores in stratis gravioribus reperiuntur, occupant strati superiorem partem: hanc observationem inculcat ubique Woodward in Historia natu-

rali. Sed si successive & variis per plura sæcula alluvionibus strata composita fuissent in fundo maris, in omnibus stratis omnis generis conchæ, aliæque piscium exuviae invenirentur; & strata servarent nusquam rationem gravitatis specificæ.

Quarto, gravissimum quoque hoc incommodum videtur in hypothese prædicta, quod dum ad telluris per strata compositionem explicandam sit inventa, tamen supponat tellurem per strata antea fuisse compositam, cum hac differentia, quod in prima tellure strata, quæ jam sunt superiora, fuerint inferiora. Nam maris undæ diluentes fundum A, eumque abradentes, non potuerunt transferre in locum B stratum argillæ: quin in loco A ejusdem generis stratum invenissent. Et si strato huic argillæ postea imposuerint stratum arenæ, illud stratum invenerunt in loco A continuata excavatione. Vel si supponas oras Asiæ Orientales perpetuo abradi & alluvionem continuè fieri in oris Occidentalibus Americæ; alluvio esse non poterit alterius generis, quam est eluvio; & si alluvio fiat per strata, eluvione quoque strata exesa fuerunt.

Quinto, vix intelligitur, quomodo tellus dura, solida, vitrea, si fuerit olim omnis operta aquis, ex hoc tam naturali statu, in quo elementa disponentur secundum specificam gravitatem, unquam potuerit dimoveri per motum aquarum æquabilem ab Oriente in Occidentem; cum nondum essent venti nisi æquabiles, & fundus levis & rotundus sine ullis inæqualitatibus relinqueret aquis motum liberum. Fuissetne in hac hypothese nisus aquarum ab Oriente in Occidentem, qui est ferme insensibilis in ipsa superficie, parvincendæ vis utriusque, tum gravitatis, qua telluris pleræque partes vincunt quinque partes aquæ; tum cohesionis partium vitri solidi? Ad minuendam hanc difficultatem supponit author Historiæ naturalis superiorem telluris partem mollem fuisse, nempe ex vitri spuma vel scoria confectam. Sed nescio an omnem difficultatem tollat hæc suppositio. Nam innúmeræ sunt in mari profluentes aquæ, vulgo *courants*, quarum motus augetur, tum

æstu maris, tum ventis, tum fundi inæqualitatibus; sunt in terra flumina, quorum omnium fundus licet ex arenatenui post infinitum tempus vix aliquam mutationem accepit.

Sed concedamus a maris motu æquabili excavatum fuisse maris alveum, cur non fuit omnis inter tropicos conclusus, ubi totus Oceanus ab Oriente in Occidentem torrentis instar profluebat? Cur terræ dilutæ & abraæ non fuerunt versus polos disjectæ, ubi erat major tranquillitas maris? Cur maximi montes Peruviani contra hanc vim in cælum vertices extulere? Probat author Historiæ naturalis, art. 19. sinus maris majores esse omnes extensos ab Oriente in Occidentem, indicantes impetum aquarum esse secundum istam directionem. Sed si jam Oceanus terras illas disjiciat, & earum ruinam perpetuo operetur: quomodo initio formatae sunt contra eundem hunc impetum, quem nulla alia vis suspendebat?

Præterea est terra omnis verisimiliter cavernosa interior, (a) hæcque conformatio necessaria multis videtur ad fontium perennitates explicandas. An etiam per motum maris ab Oriente in Occidentem solida terra terebrata est. An potius dicemus aquas in stratis conficiendis hinc & inde specus & cavernas reliquisse, & fornices, quibus tegerentur, extruxisse? Si igni in visceribus terræ æstuanti hi tanti effectus tribuendi sunt: cur etiam eadem non tribuamus ipsorum montium, qui omnes ferme sunt cavernosi, extrusionem? Aut si Deus ex natura, ex opere suo, a Philosopho sit ablegandus, dicerem montes intantam altitudinem ela-

tos esse propter vicinarum terrarum ingentes, fatiscientibus columnis, ruinas.

II. Alia est via rei expediendæ, & historiæ, & observationibus magis congruens, nempe per diluvium, quale describitur a Moyse, & quod non tantum mansit in memoria Hebræorum, verum etiam in fastis omnium aliarum nationum antiquissimarum.

Narrat Moyses cum summa fidentia, ut rem omnibus notam, 800. circiter ante suam ætatem annis continuam fuisse per dies & noctes quadraginta pluviam, atque præterea aquas terræ visceribus inclusas sive aquas *Abyssi* super universam superficiem effusas, per quinque menses integros, seu 150. dies (b) crevisse. An vero hæc continua per dies quadraginta pluvia & aquarum subterranearum per dies 150. exundatio adscribenda necessario sit divinæ virtuti immediate, & contra naturæ vires legesque operanti, an non possit adscribi causis naturalibus a Deo ab initio præparatis; ut cometæ ad terram propius accedenti (*Vide Whiston theor. tell.*); vel terrarum in multis partibus disruptioni & illapsui in suppositas aquas (*Burnet theor. sacr. telluris*); hic dijudicare neque vacat neque necesse est. Ostendamus solummodo causas assignatas a Moyse pares esse omnibus phænomenis explicandis.

Juxta explicationem hanc manifestum est aquam per quinque menses in terram effusam nullatenus fuisse limpida & defæcatam, sed maxime turbidam; tum propter continuam per dies quadraginta pluviam terram diluentem; tum propter vim aquarum immensarum (c) terræ visceribus per omnes aperturas cum magna vi

& im-

(a) Varenius, l. 1. geogr. c. 13. 16. Woodward hist. nat. Burnet. Theoria telluris. Seneca Qu. nat. l. 3.

(b) Author Hist. nat. non recte supponit, preuve art. 4. p. 187. & art. 5. p. 191. diluvium 40. tantum diebus durasse.

(c) Quantitas aquæ necessaria ad tegendos altissimos montes, terræ visceribus tunc extracta, vigesies superat quantitatem aquæ contentam in Oceano, uti demonstravit Keillius contra Burnetum. Neque aliquem perturbabit hæc quantitas aquæ, quando cogitabit 1. quod, juxta Varenium l. 1. c. 7. p. 3. intus in soliditate terræ existant innumeri hiatus, recessus, anfractus, cuniculi, voragine, tubuli & vasta receptacula, in quorum quibusdam mare est; nempe quæ alveo maris per aliquam viam con-

& impetu erumpentium, vel etiam exteriora strata in multis locis disrumpentium, secumque magnam terræ quantitatem deferentium; tum propter perpetuam per *mensures decem*, quibus terræ ferre omnes aquis operatæ jacuerunt montium & editorum locorum eluvionem ex violenta aquarum agitatione, quam augebant, tum ællus reciprocus, tum venti, tum vis illa immensa aquarum à terræ imis visceribus extrahens (a). Propter tot ac tantas causas aquas turbantes supponi potest, terram in aqua dilutam, vel ab aquis aliquo modo deportatam spatio decem mensium 300. partem spatii, ab aquis turbidis occupati, tenuisse. Jam vero divide altitudinem aquarum operientium altissimos montes 15. cubitis, quæ vulgo censetur circiter 4000. exapedarum vel 24000. pedum, per 300. habebis crassitudinem strati, quod per aquas diluvii terræ universæ superponi potuit, videlicet 80. pedum (*Vide Whiston theor. tell. p. 416.*). Hæc abunde sufficit ad oblimandas satis omnes telluris partes mediæ altitudinis, de quibus solis solliciti sumus: quia ut modo dicemus, partes sublimiores potius eluvione diminutæ, quam alluvione auctæ fuerunt; & partes inferiores diutius aquis submersæ jacuerunt & a quater mille annis, novis alluvionibus per pluvias & decurrentes ex locis altioribus rivos incrementa ceperunt: ut docet ipse author Historiæ naturalis.

jungetur, in quibusdam aqua dulcis, fluvii, omnes. Nimis ille oculis permittit, ait Seneca, qui non credit esse in abscondito terræ sinus maris vasti, &c. Vid. nat. qu. l. 3. 2. Quod altitudo montis altissimi, juxta eundem Geographum, l. 1. c. 9. p. 7. non habeat ad semidiametrum telluris sensibilem proportionem, sive adeo exiguum, ut rotunditati telluris non officiat. Ex hac duplici observatione collige totam illam aquarum quantitatem, quamvis phantasiæ immensa videatur, respectu globi terrestris minimam esse.

(a) Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, cum superfusi novas sibi fecere ripas, ac scissa Danubius non jam radices, nec media montium stringit, sed juga ipsa sollicitat, ferens secum madefacta montium latera, rupesque disjectas, & magnarum promontorum exitum (omnia enim sibi ipse præcluserat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium uno vortice involvit. Interim permanent imbres... Procællæ quatiunt mare. Sen. nat. qu. l. 3.

Ex hac explicatione hæc sequuntur.

1. Altissimorum montium apices debent esse plerumque terris nudati; quoque editiora sunt loca, eo minus etiam crassa esse debent diversæ materiæ strata & pauciores conchæ: quod in ista altitudine aquarum fuerint magis defæcatæ & minus perduraverint. Erunt tamen exuviae piscium etiam majorum, qui in ista tanta aquarum perturbatione loca altiora petebant. Propter eandem rationem non solum in humilioribus locis strata crassiora oportet esse, sed etiam strata ejusdem loci diversa, erunt crassiora, quo sunt profundiora. Strata in montium verticibus, qui plani sunt, plana erunt, in lateribus inclinata, quæ omnia experientia confirmata esse docet author Historiæ naturalis.

v. In montibus oppositis apices sublimes, si fuerint terris nudati, irregulares erunt. Reliquæ partes inferiores, si sint multa terra testæ, habebunt angulos prominentes & introcedentes alterne oppositos, hoc est anguli unius prominentes respondebunt alterius angulis interioribus, ad modum ripæ fluminis, utpote quæ per plures menses magna aquarum interlabentium vi excelsæ primum, postea subsidentibus aquis refectæ sunt. At hæc angulorum extimorum & intimorum oppositio, magis accurata esse debet in collibus & in campis, ubi major materiæ novæ quantitas propter situm humiliorem fuit de-

po-

posita. Ubi montium oppositorum vertices solidi & saxei non restiterunt aquis diluvii, eorum altitudo imminuta est & ad æqualitatem perducta, ac quasi composita ad libellam.

3. Strata materiæ erunt secundum specificam gravitatem. Conchæ erunt in stratis ejusdem densitatis: & ubi conchæ leviores inveniuntur in stratis gravioribus, superficiem tenebunt, metalla profundiora loca occupabunt: quæ experientia constare docet Woodwardus. Tamen propter perturbatum motum aquarum aliquæ esse poterunt exceptiones, præsertim in locis humilioribus, ut modo dicemus.

Objicit author Historiæ naturalis montes ex lapide confectos superponi stratis minus densis. Potuit primum hæc esse primæva rerum dispositio ob causas aliquas Creatori notas. Sed præterea juxta Newtonum princ. Math. l. 3. p. 10. terra communis suprema est tantum duplo gravior, quam aqua: at paulo inferius in fodinis terra triplo, vel quadruplo, vel etiam quintuplo gravior reperitur. Juxta Whistonum theor. tell. p. 83. lapidum gravitas relative ad gravitatem aquæ est, ut 14. ad 5 $\frac{1}{2}$, ex quibus observationibus sequi videtur lapides vinci gravitate a terra interiori.

4. Conchæ erunt sæpe repletæ materia circumjecta, quia in illis contenti pisciculi aquam haurientes per alluvionem subitam præfocati sunt, conchamque morientes occluserunt nunquam iterum aperiendam.

5. Aquæ satis celeriter initio per cavernas montium & fissuras in terræ viscera recesserunt: & editiora telluris loca, quales sunt non tantum montes Gordiani, in quibus arca confedit; sed tota Septentrionalis Asiæ pars, in qua ipsi colles per maximam anni partem nive teguntur; aquis per quinque menses subsidentibus siccari potuerunt. At humiliores terræ partes diutius aquis submersas jacuisse probabile est, alias magis, alias minus; quasdam vero per plura sæcula. In hisce regionibus omnis exterior terræ pars conformari potuit, juxta hypothesim authoris Historiæ naturalis; erunt hic strata materiæ graviora quandoque ex

Tom. I.

successiva alluvione levioribus imposita. 6. Rimæ seu fissuræ perpendiculares nullam nobis faceffunt difficultatem, eadem causæ illas ascribimus, cui ascripsit author Historiæ naturalis, siccitati nempe post aquarum recessum.

At, inquit, nulla ergo remanere debuerunt veteris terræ vestigia (*Hist. nat. p. 200.*). Nulla quidem in locis humilioribus, sed multa in altioribus, in quibus vix ulla contigit mutatio: Regio in qua arca confedit, est omnium altissima, & ideo plantæ incolumes manserunt. At tellus omnis oblimata recenti limofrugibus ferendis parum apta fuisset (*Ibid. p. 201.*). Et hoc verum est de locis inferioribus. At pisces omnes in aquis turbidis præfocati interire debuerunt (*Ibid.*). Et hoc quoque admittimus, plerosque interiisse, omnes scilicet quibus altiores montes petere non licuit.

Non negamus etiam, quin mare jam occupet aliquas telluris partes, quas antea non occupabat; quin etiam in sæculis innumerabilibus fieri possit, ut omnis nostra continens submergatur; & partes quam plurimæ jam submersæ emergant ex multis causis. De quibus vide Aristotelem, l. 1. meteor. c. 14. Stevinum in geogr. Varenium, geogr. l. 1. c. 18. Sed non putamus in illis novis continentibus per solam maris lentissimam alluvionem extituros montes 20000. pedibus supra maris libram. Quosdam montes, inquit Varenius l. 1. c. 9. prop. 8. progressu temporis generatos esse, colligitur ex conchularum testis, quæ in quibusdam montibus inveniuntur, ut in Geldriæ montibus. Et generationis modus hic esse videtur, si ventus vehemens arenam & sabulum paulatim in locum montis deferat & accumulet accedente pluvia. Qui modus minores montes producere potest, ita verisimile videtur majores montes non esse generatos, sed ejusdem cum tota tellure ætatis & originis. Vide Whistoni theoriam telluris l. 4. c. 4. ubi diligenter & minute ex supra positis principiis singula phænomena ad præsentem terræ conformationem pertinentia, quæ nos prosequi hic non possumus, explicat ingeniosus author.

E

Ar-

ARGUMENTUM QUINTUM.

*Ex ordine rerum & virium naturalium
sapienti temperatione.*

PROPOSITIO.

Deum esse, qui mundum hunc initio constituerit atque in omni tempore regit, ostendit totius universi & omnium ejus partium descriptio.

PROBATIO.

Nam ea est mundi totius fabricatio, ut si adhibita fuisset ad illius formationem summa sapientia & consilium solertissimum, melius formari non potuisset; partesque ejus omnes tales sunt, ut nec ad usum meliores esse potuerint, neque ad speciem pulchriores. Atqui hæc mundi solertissima fabrica, ejusque omnium partium pulcherrima descriptio declarat, hæc omnia non fortuito, aut a bruta & cæca vi, sed a causa intelligente & provida profecta esse.

PARS PRIMA.

Mundi Species & apta partium dispositio.

Hoc argumentum qui copiosius velit pertractare, illi tota Physiologia est percurrenda: summa nos tantum attingemus capita.

I. Quanta primum in immensa cælestium regionum extensione majestas est! Quanta in corporum infinita multitudine magnificentia! Nudos ad cælum oculos per amica serenæ noctis silentia dirige; innumerabiles aspice stellas, quæ debili licet, jucundo tamen, scintillanteque vividius lumine ubique collucent: deinde per Astronomorum instrumenta intueri; novos cælos, novas stellas, immensamque deprehendis spatiorum æthereorum altitudinem. Cogita stellas singulas totidem soles, & cujusque vastissimum imperium esse, solari systemate haud fortasse minus. Jam corporum illorum immensas magnitudines, impetus, certos motus, apta intervalla, ratos ordines considera, ut inter se nunquam concurrant, ut unum alterius nunquam perturbet motus; ut summa sit ex mutua libratione consensio & inviolabilis constan-

stantia. Videturne ulla forruna, ulla temeritas, erratio ulla, ulla vanitas? An non contra ordo, ratio, veritas?

II. Quanta deinde in solis atque lunæ cursibus & efficientia sapientia elucet! Aspice ut sol oriens diffusa undique luce, & læta & salutari, recreet naturæ totius conspectum! ut recedens gratas quietis vires revocet! ut constantissime & cum incredibile celeritate ab uno Tropico ad alterum accedens efficiat tempestatum vicissitudines anniversarias, cum summa salute & conservatione animalium omnium atque stirpium! Quanta caloris, luminisque utilitas! quam bene ad usum & voluptatem utraque temperata est! Ne autem radiorum solarium vis debiliior foret, pellendisve cito tenebris minus idonea, incredibili celeritate, quam cogitatione assequi non valemus, propagatur, quæ soni velocitatem plusquam sexcenties milies superet.

Sole Hesperis in undis immerso, non ideo obscura in nocte palpabimus, quæ velo quodam modo lucis fuerat obducta astrorum infinita multitudo explicat sese, illaque cæterarum quasi domina luna, cujus mutuata a sole lux tenuis & silens remittit oculos nimia solis vi perculos, & ad quietem invitat. Quanta in illius motu menstruo utilitas ad metienda tempora! Quam salutaris efficacia in ciendo mari! Ipsorum lunæ defectuum ulus norunt Astronomi, Geographi, Chronologi. Quis hæc fortunæ, non excellenti rationi tribuat?

III. Ad terram veniamus: videatur (*Cic. l. de nat. Deor.*) vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores pellucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, speluncarum concavas profunditates, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, camporum immensitates; quibus omnibus efficitur lætum, copiosum & amœnum animantibus cunctis domicilium. Sphærica est, non plana, ut caloris & luminis in variis terræ partibus aliqua possit esse successio; ut justa

commodaque fieri possit aquarum distributio; ut ventorum vim non frangat vel nimium debilitet montium altitudo.

Criminari solent Epicurei tum terræ *inequalitates*, quæ tamen necessariae sunt, ne aquæ diffuant nimium, & ut aprica loca existant ad uvarum & optimorum fructuum maturitatem: tum *montium altitudines*, sine quibus multis careremus pretiosis metallis & fontibus, qui ex condensatis vaporibus in eorum frigidis verticibus orti dimanant accelerato motu in subiectos campos: tum *caveas & specus & volcana*, quæ tamen summæ utilitatis esse observavit olim Plinius Hist. nat. l. 2. c. 82. Per has caveas & diverticula æstuans in terræ visceribus ignis, ad rerum omnium vitam necessarius, erumpere solet: ut in compluribus oppidis notatur, quæ quia crebris ita ad eluvium cuniculis cavata sunt, minus ideo terræ moribus quatuntur: tandem *loca desertâ*, sed hæc etiam utilitatem suam habere possunt, licet ignotam; saltem ad varietatem conducunt, nec hominum generi necessaria sunt. Præterea in hunc statum devenerunt, vel in illo permanent hominum culpa, aut ex naturalibus legibus, quarum infinitæ utilitates sunt.

IV. Circumfusus terræ aer est, animalis, spirabilisque natura, partibus constans subtilissimis, ut nempe corpora cuncta pervadens, inque secretiores eorum sinus penetrans molem universam fovere, alere & agitare possit. Huic elemento debent animalia quod spirent, & spirando vivant; ut ex machinæ pneumaticæ experimentis evidenter colligitur. Nec in animalibus tantum, sed in plantis quoque peragitur aeris respiratio quadam imperfecta, a qua earum vita conservatioque pendet. Sine aere moveri pecora, volare aves, pisces natere non possent; sine aere nec sonus, nec diei candor, nec crepuscula, nec cæcula cæli spatia existerent; sine aere ros & terra non ascenderet, nubes non formarentur; efformata non sustinerentur ad arcendum nimium solis ardorem; suspensæ guttatim in terram non reciderent. In aere formantur & venti, quibus nisi aeris moles quam-

doque commoveretur, insecta brevi cunctis & frugibus & animantibus fieret lethifera. Hi caloris solaris ardorem ita temperant, ut ipsam præstent habitabilem torridam Zonam, quam perpetui recreant Zephyri. Ventorum ope classes vastum tranant Oceanum; omnesque gentes omnium rerum agitant commercia.

V. Terram aqua cingit, & ubique permeat; quam si tolleres, esset terra cinerum sterilis congeries: respirare non possemus siccum, subtiliterque frigidum aerem, mineralia non formarentur, plantæ non nutrentur, siti omnia crescerent: nihilque nisi squallidum, & mortuum telluris facies exhiberet. Hinc naturæ parens providus suas cuique regioni divisit aquas: si Ægyptus pluviis non fecundatur, exundans statim temporibus Nilus mollitos & oblimatos agros ad serendum relinquit. Quibus locis nec pluvias copiosas, nec exundantes fluvios natura dedit, largita est rores incredibiliter abundantes. Quanta in aquarum omnium perpetuis agitationibus & cursibus solertia est! Sed aspice stupendam Oceani immensitatem: spumantis æquoris irati fluctus intueri, cum fragore & catervatim in terram exundante: *Quis conclusit ostiis mare? quando erumpebat quasi de vulva procedens, quis posuit vestem? Et dixit: usque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos?* Cur, inquires, salæ sunt aquæ marinæ, & ita nobis ad potandum inutiles? Quia attemperari debuerunt non nobis qui illis non indigemus, sed variis piscium generibus, eorumque usibus: quia motus ex reciproco æstu & ex ventis non esset sufficiens ad arcendam putredinem; nam pacato per plures continuos dies mari aquam turbare experimur, & procreari, quæ inficiunt, animantium multitudinem.

VI. Terram & universa corpora ignis intus alit. Hoc est natura sublato ipsa vita tolleretur, torperent omnia. Hujus infinitæ noscuntur a Philosophis utilitates, sed hæ notæ sunt omnibus: sine igne nec cibi pararentur, nec metalla liquarentur, nec vasa continendis liquoribus idonea

efficerentur, necessaria mechanicis opificibus instrumenta non fabricarentur; Chimicæ operationes non perficerentur; microscopiis, telescopiis, perspicillis, speculis careremus; lumine per noctem homines non fruerentur; calore cum terram pulsaret hyems, non foverentur. Quid plura? nisi ignis datus fuisset, in vanum adessent cætera, quæ igno sublato diu conservari nequeunt.

VII. Quam mira est eorum fabrica quæ gignuntur ex terra; quæ radicibus iis affiguntur, quibus succum ex terra trahunt! Quanta eorum varietas est & pulchritudo! Quanta eorum omnium vis, ut ex tantillis granis, herbas, stirpes, truncos, ramos, folia, flores & semina proferant! Animalium quot usibus plantæ inserviunt! aliæ ædificiis, aliæ instrumentis aptæ sunt. Remedia hæc, illæ alimenta, suppeditant; quædam duræ & spissæ sublimi cœlum feriunt vertice & dulcem animantibus umbram præbent; aliæ fragiles & depressæ vel humi serpunt, aut ad manuum altitudinem fructus tenent suspensos & invitant ad arripiendum. Ut hæc omnia usus tam varii & multiplicis, vi solius seminis ex eadem tellure, eadem pluvia irrigata, eodem sole calefacta gignuntur! Quidni liceat plantarum interiorum structuram expendere, canales intra quos essentielles succi perpetuo fluunt, formam describere; extimarum, quibus plantæ teguntur, vestium figuram exponere; mirabilem foliorum texturam delineare; seminis exigui totam in se plantam continentis virtutem evolvere? Possemus ostendere, quomodo emanantes a caule vel caudice, ramis & radicibus novellæ partes perpetuam jacturam, perpetua prolis educatione, reparent; quomodo debiliores initio ejusmodi partes, non illico laxatas extendi natura patiatur, sed compendio quodam coagmentatas intra folii axillam cubare faciat. Quomodo plantæ, quæ vim frigoris nequeunt sustinere, subterraneis suis radicibus conserventur, usque dum eas temperatus veris calor excitet & reproducat. Quomodo plantarum, quæ veteribus *aschinomena*, recentioribus *sensitiva* di-

distæ sunt; folia manu aut baculo tacta & paululum compressa, statim ne lædantur, contrahant sese: cæterarum vero pene omnium flores, ubi grave & humidum tempus est, complicantur; ubi purum & serenum, explicentur: quomodo robustis plantis, ut stare per se possint, duras & elasticas natura fibras concesserit: earumque ramos ut æquilibrium omnes servarent & pulchriorem haberent aspectum, a stipite sub angulo circiter 45. graduum prodire jussit; cæteras vero debiliores sub majorum protectione tutas crescere voluerit; succum iis glutinosum distribuens, vel radículas quasi digitos, vel claviculas quasi manus, quibus protectricibus suis tenaciter adhæreant: quomodo ex plantarum species in quavis regione reperiantur, quæ hominibus cæterisque animantibus ibidem natis maxime conveniunt; ita ut ex plantarum sponte nascentium frequentia, quibus morbis obnoxia sit regio quævis, dignoscatur: quomodo in illis plagis ubi aqua terræ deficit, habeant animantia subsidia in abundanti plantarum stillantium humiditate. Hanc solummodo meditationi materiam subjecisse sufficiat.

VIII. Animantium vero quanta varietas, quibus tota nostra tellus ubique abundat! Nulla pars suis incolis orba reperitur, arborum frondes genti innumerabili fertile solum suppeditant: nulli sunt ferme liquores, in quibus perspicillorum ope non cernamus innumeras diversæ speciei atque magnitudinis animantes. Ipsa animalium superficies aliis animalibus uberem campum præbet. Nec solido marmori vita deest, quippe cujus cava loca turbis animalium invisibilium completa reperiuntur. Grandior natura, grandiora exhibet: maria, lacus, paludes, flumina, saltus, campi scatent animantibus, quibus omnibus natura pabula paravit idonea. Sed quod non minus admirandum est, illam infinitam multitudinem, non numero tantum, sed specierum incredibili varietate distinguit naturæ parens: intervallum illud omne, quod patet a planta ad hominem diversis animalibus sensim & serie quadam crescentibus ita completur, ut specierum proximarum disci-

mina sensum nostrum fugiant. Sunt quædam animantia, quæ vix supra sortem inertis materiæ elata videntur, qualia sunt, pisces testacei quidam, qui rupibus adhærescunt, a quibus avulsi statim moriuntur. Multa sunt quæ minimo ab his distant intervallo, quæque nullum alium sensum habent, quam tactus & gustus: aliis natura addidit facultatem audiendi, aliis sensum olfactus, aliis vim videndi. Immo idem sensus in variis animalibus, varius est & tanta accipit in aliquibus incrementa, ut diversi generis esse videatur. Ille sensus interior, illa sagacitas, quam instinctum nominamus, sic gradatim & sensim crescit, ut ab infimo gradu initium capiens natura ad humanam in aliquibus pertingere calliditatem velle videatur.

Quanta in membrorum figuris habilitas ad passum capeffendum conficiendumque, ad ea omnia quæ sunt conservantia sui status! ad colligendos cibos, ad retinendam prædam, ad onera ferenda, ad tellurem arandam, ad nidos componendos, ad laqueos texendos, &c. Quam admirabilis fabrica membrorum sit in avibus præsertim consideremus. Vide ut alæ & plumæ fortes simul & leves, ita sunt dispositæ, ut totum corpus tegatur & facile moveatur: ut varius in unaquaque avium specie alarum situs sit, pro diversa natandi, volandi, mergendi ratione: ut in omnibus leves & ad motum aptissimi sunt pedes & breves & minuti: ut in omnibus commoda capitis & rostri figura; apta cerebri, oculorum, aurium dispositio; idonea ventriculorum structura, quorum alter cibos comminuens, digestionem præparat; alter cibos concoquens ac transformans digestionem conficit: ut in omnibus admirabilis, etsi tam varia vivendi ratio seu œconomia. Mutatis tempestatibus suntne regiones commutandæ? Statis temporibus & miro ordine per vastissimos terrarum marisque tractus peregrinantur; certum iter in incerta aeris regione nemine dirigente sequuntur; norunt positas in immenso mari insulas quasdam, in quibus victum possint reperire; atque ubi ad primas sedes redeundum erit, factæ jam peregrinationis me-

memores novum ab iisdem locis stipendium repetere non ommittent. Ne autem diuturnis ejusmodi peregrinationibus nimium defatigarentur, longas eis fortesque alas, & duos pectorales musculos natura bene provida concessit. Piscium quoque quanta multitudo perambulat semitas maris! species diversas plusquam 176. numeravit (Cic. l. 2. de Nat. Deor.) Plinius. Ruischius & Jonstonius quingentas & ultra recensuere (Theatr. animal. l. 1.). Aliorum prodigiola magnitudo, aliorum stupenda parvitas, admirabilis omnium structura, respirandi ratio a terrestrium animalium respiratione diversa, organa aquatico elemento congrua, perpetuum corporis æquilibrium, motus facilitas in progrediendo, in ascendendo, in præcipitando, in declinando, hæc & infinita alia nullane habent artis & solertiæ indicia?

Datus est animantibus & sensus & appetitus, ut altero conatum haberent ad naturales pastus capeffendos; altero fecernerent noxia a salutaribus. Instita sunt membris vires ad motus spontaneos miræ varietate distinctos; quibus salutaria arripiant & nocitura repellant, aut declinent. Quibus bestiis is erat cibus, ut alius generis bestiis vescerentur, vires natura dedit; illis vero ad prædam destinatis cum timiditate celeritatem fugiendi conjunxit. Data est quibusdam etiam machinatio quædam atque solertia: ut in arancolis, aliæ quasi rete texunt, ut si quid inhæserit, conficiant: aliæ autem, ut ex inopinato observant, & si quod incidit, arripiunt, idque consumunt. Quanto opere ex altera parte se custodiunt bestię; ut in pastu circumspiciant, ut in cubilibus delitescunt (Cic. l. 2. de Natura Deorum)!

Quam provido consilio conservantur animantium genera! Animantes, alii mares; aliæ feminae; partesque corporis ad procreandum & concipiendum aptissimæ; atque corporum commiscendorum miræ libidines. In avium œconomia quam admirabilis ovorum incubatio est! Primum quidem interna pars ovi & ipsius testa hunc in finem manifeste comparatæ sunt.

Ex albo ovi liquore avis corpus formatur: formatum luteo vascitur; & geminæ illæ partes, ut mira sunt dexteritate conjunctæ, sic miro sunt artificio discretæ. Deinde ipsa avium incubantium actio sapientiæ plena est: quis eas docuit, non nisi hac via suam posse speciem propagari? Quis eas docuit in ovis foetus contineri & determinati cujusdam coloris gradus ope nascituros? Cujus consilium eas per certam temporis mensuram, modo brevior, modo longior, nidis retinet patienter affixas? Unde nata illa est, quam adhibent in construendis nidis mollissimis industria, in cibis inveniendis sagacitas, in fugiendis periculis solertia? Illorum vero animantium, quæ lacte aluntur, statim atque foetus uteris exciderunt, tum omnis ferme matrum cibus lactescere incipit: eaque, quæ paulo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, mammas appetunt & earum ubertate saturantur. Atque ut intelligamus quam nihil horum sit fortuitum, quam hæc omnia sint providæ solertisque naturæ opera: quæ multiplices foetus procreant, ut sues, ut canes, his mammarum data est multitudo: quas easdem paucas habent eæ bestię, quæ paucos foetus gignunt. Institus est iis omnibus animantibus, quorum opera indiget soboles, tenerrimus amor: & præcipua quædam in iis, quæ procreaverint, educandis custodiendisque cura ad eum usque finem dum seipsa possint defendere; immo dum possint iis parentes sua opera prodesse. Hinc etiam postquam pullos nidis excluderunt, ita tamen tuentur matres, ut pennis foveant, ne frigore lædantur; & si est calor a sole, se opponant: & cum pulli pennulis uti possunt, tum volatus eorum matres prosequuntur; reliqua cura liberantur. Verum ubi neque parentum auxilio indiget soboles; neque possint illi parentes sua opera prodesse; aut abest omnino hic amor, aut cessat.

IX. Sed ad hominem cæterorum animalium dominum veniamus. Quanta corporis totius species & dignitas! Vide ut omnium rerum cœlestium spectat

Cum

Cum demissa vident animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, calumque tueri
Jussit & erectos ad sidera tollere vultus.

Hoc in recto situ, quocunque voluerit, movetur facile; actus a voluntate imperatos membra statim exequantur. Sensus autem, interpretes ac nuntii rerum, in capite, tamquam in arce, mirifice ad usus necessarios & facti & collocati sunt. Nam oculi tamquam speculatores, altissimum locum obtinent: ex quo plurima conspicientes fungantur suo munere. Et aures cum sonum percipere debeant, qui natura in sublime fertur, recte in altis corporis partibus collocatæ sunt. Itemque nares, eo quod omnis odor ad supera fertur, recte sursum sunt: & quod cibi & potionis judicium magnam earum est, non sine causa vicinitatem oris secutæ sunt. Jam gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera deberet, habitat in ea parte oris, qua esculentis & potulentis iter natura patefecit. Tactus autem toto corpore æquabiliter fusus est, ut omnes ictus, omnesque nimios & frigoris & caloris appulsus sentire possimus. Atque, ut in ædificiis architecti avertunt ab oculis & naribus dominorum ea, quæ profluentia necessario tetri essent aliquid habitura: sic natura res similes procul amandavit a sensibus (Cicero ibid.).

Non pigram hominem esse natura voluit: quia cæteris animalibus dominari debebat; quia labori destinatus, pares labori vires habere eum oportebat; quia exiguæ latitudinis caput sufficientem spirituum animalium copiam continere non poterat. Non fecit gigantem, quia cum tanta voracitate nutrirî facile non potuisset; cum tanta ferendorum onerum facilitate in machinarum utilium inventionem rationem non exercuisset. In admirabiliter proportionato illo corpore, quæ compages! quæ structura! Quæ levitas simul ac firmitas ossium! Qui membrorum omnium ordo ac decens apparatus! Quæ stupenda musculorum varietas! Quæ tot inter partes diversas æquilibrii con-

stantia! Ut superpositis carnibus ossa vestiantur, & ossibus miro sibi insertis artificio carnes sustinentur! Ut carnes quibusdam in partibus circumdat tenera pelliculis & ornat; in aliis durior ac fortior eandem a vulneribus protegit! sub earam latitant innumerabiles, quorum alii a centro ad extrema sanguinem vehunt, alii ab extremis ad centrum revehunt eundem: sic illo perpetuo fluente carnes irrigantur, idemque ad primam originem rediens vires novas, novamque subtilitatem accipit iterum toto corpore diffundendus. Ne autem illa fluidi sanguinis moles deficiat; qui sumuntur cibi in sanguinem post digestionem perpetuo transformantur. Sed subtilioribus alimentorum partibus in sanguinem transmutatis, crassiores eorundem partes ab aliis naturali quadam operatione secretæ per canales huic usui destinatos ejiciuntur. Sicque humanum corpus quod perpetua transpiratione perit, perpetua reparatione conservatur.

Supra partes cæteras caput exinet, quod duris ac spissis ossibus undique cinctum est, ne pretiosus, quem continet, spirituum thesaurus evanescat. Ut apte calva perforatur iis in locis, quibus oculi, aures, os, nares respondent! Suos unaquæque pars nervos habet suscipiendis sensationibus idoneos. Organa autem quibus ab objectis exterioribus ad cerebrum sensationes deferuntur, plerumque sunt gemina, ut nempe quod in uno perire possit, supersit in altero, sicque disposita, ut sive directe, sive ad dexteram, sive ad lævam converti statim possint. Quid de fronte dicemus ad majestatem concessa? quid de oculis quibus tanquam animæ sedi, quædam flamma cœlestis indita est? Hos natura primum membranis tenuissimis vestivit & sepsit: quas perluciditas fecit, ut per eas cerni posset; firmas autem ut continerentur; lubricas & mobiles, ut & declinarent si quid noceret, & ad spectum quo vellent facile converterent. Aciesque ipsa, qua cernimus, quæ pupula vocatur, ita parva est, ut, ea quæ nocere possent, facile videret. Palpebræque quæ sunt regimenta oculorum,

rum, molliſſimæ tactu ne læderent aciem; aptiſſimæ factæ & ad claudendas pupulas, ne quid incideret, & ad aperiendas: idque providit, ut identidem fieri poſſet cum maxima celeritate. Munitæque ſunt palpebræ tanquam vallo pilorum, quibus, & apertis oculis, ſi quid incideret, repelleretur; & ſomno conniventibus, cum oculis ad cernendum non egeremus, ut qui tanquam involuti quieſcerent. Ut latent etiam utiliter oculi cum & excelsis undique partibus ſepiuntur! Superiora ſuperciliis obducta & genæ ab inferiore parte ſubjectæ, leviter eminentes tutantur. Quid de auribus dicemus? Auditus ſemper patet: ejus enim ſenſu etiam dormientes egemus, a quo cum ſonus eſt acceptus, etiam a ſomno excitamur: flexuoſum iter habet, ne quid directo intrare poſſit: proviſum etiam ut ſi qua minima beſtiola conaretur irumpere, in (*Cic. ibid.*) ſordibus aurium, tanquam in viſco inhæreſceret. Quam multa prætereunda nobis ſunt de dentibus, ad oris prænatum ciborumque masticationem deſtinatis; de lingua, quæ nervis conſtans celeriter mobilibus, ſerpentina ſeſtitur volubilitate; de collo ad hominis nutum, vel erecto, vel inclinato; de pulmonibus eorumque motu perpetuo; de proportionata cæteris partibus brachiorum longitudine; de nervorum in illis vi ac quantitate; de manuum nervis & officiis, & ſtupenda digitorum mobilitate, quibus tot artium miniſtræ ſunt; de internarum omnium partium ſtructure? Quid enim? eſtne in tanta partium diverſitate aliquid inordinatum? in tanta multitudine aliquid ſupervacaneum? aut potius nonne omnia apta & elegantia ac rationis plena ſunt? Merito ergo Galeus, poſt Hippocratem Medicorum princeps cum humani corporis fabricam olim expoſuiſſet, pulcherrimum Deo hymnum ceciniffe ſe dicebat.

Veniamus denique ad animi partes, quarum eſt aſpectus illuſtrior; & præcipue ad vim rationis, quæ homini in omnia terreſtria, ſive animata, ſive inanimata dedit imperium. Hominum ratione & prudentia tot artes inventæ; qui-

bus tanta rerum utilium & jucundarum copia ſuppeditatur. Homines ratione in cælum uſque penetrant, & mundi totius pulchritudinem contemplantur: hac aſtrorum ortus, obitus, curſusque cognovimus: hac finitus dies, menſis, annus: defectiones ſolis & lunæ, cognitæ prædictæque in omne poſterum tempus, quæ, quantæ & quando futuræ ſint. Hac corporum cœleſtium magnitudines, diſtantia, vires, leges detectæ. Ratione Deum ipſum adimus, in mundo intellectualem exſpiciamus. Quid memorem alias animi dotes? Quod ſoli homini datum ſit rerum pulchritudinem, ordinem, partium convenientiam & uſum cernere. Quod ſentiant homines etiam in animi conſiliis, in dictis factisque, quid pulchrum & honeſtum; quid deceat; quis modus. Quodque animi affectus & agendi conſilia omnia eo magis hominum ſenſui ſe probent & ab omnibus laudentur, quo majorem in vita felicitatem atque ad plures pertinentem efficere ſunt idonea; etiam ubi hi qui comprobant & laudant, nullam ſuæ utilitatis cujuſcumque habeant rationem.

Quid? quod & benigniſſimo conſilio animi conſtituantur appetitiones? Natura enim non ſe ſolum cuique commendavit; ſed conjugem, ſobolem, cognatos, vicinos, cives; quos omnes gratuita bonitate proſequimur; ubi nulla eſt diſſidii cauſa: atque boni bonos diligunt, quaſi propinquitate conjunctos. Serpit etiam latius hæc hominum caritas, totumque complectitur humanum genus. Vinculis hiſce homines inter ſe colligavit natura & ad cœtus, concilia & civitates inſtituendas invitavit: eoſdemque ad omnia præclara vitæ officia ſubornavit. Quam bene etiam inſtitutum eſt, ut tanta in animis, quantæ in vultibus hominum diſſimilitudo ſit, in hunc nempe finem, ut diverſa munera diverſi obire & velint & poſſint; & ſic permutatione meritorum & officiorum novo vinculo homines adunarentur. Hæc omnia, qui fortuito eveniſſe reputaverit, nescio quæ ſolertia, conſilii, aut prudentia opera relinquere poſſit. Aut ſi ſingula quemquam forte non movent, univerſa certe inter ſe connexa movere de-

be-

bebunt. Vide Ciceronem *l. de Nat. Deor.* Fenelon *de exiſt. Dei.* Ray *de exiſt. Dei dem. per creaturas*, Neuwentit *de exiſt. Dei.* Derham *Theol. Phyſ. & Aſtron.* de Reaumur *in mem. ad hiſt. inſect. &c.*

PARS SECUNDA.

Argumenti ex cauſis finalibus vis & auctoritas.

1. **U**T ex effectibus cauſam eſſe aliquam intelligimus; ſic ex effectibus artiſticiſ & ſolertibus cauſam arte & ſolertia præditam colligere debemus & ſollemus. Quis ſi tabulam pictam intueatur, in qua ſit elegans colorum varietas, juſta perſonarum diſpoſitio, erudita oculorum converſio, apta luminis diſtributio, ſolers umbrarum permixtio; quis ſimilem tabulam ex fortuita colorum projectione natam ſibi perſuaderet? Quis ſtatuam in inſula quadam deſerta reperiens, cujus omnia membra admirabiliter apta, majeſtatem, vitam, motum, elegantiam ſpirarent; eam cæco tumultuantis æquoris impetu putaret effectam? Quis Homeri Iliadem, aut Æneidem Virgilii ex litteris temere in terram excuſſis natas arbitretur? Quis, ſi audierit plures Muſicos tam ſcite ſidibus, aliſque instrumentis canentes, ut ſingularis & unus inde oriatur concentus, quamvis quilibet eorum certas partes ſibi datas obeat, non ſtatim intelligit, præter homines iſtos instrumenta pulſantur muſica, (quarum quilibet id tantum curare munus poſſet, quod ſibi eſt impoſitum) unam eſſe mentem, cui ab omnibus pareatur, quæ cauſa iſtius harmonia ſit, quæ modum & rationem ſingulis præſcripſerit? Hæc omnia caſui adſcribi poſſe univerſum negat humanum genus, quia in illis nulla temeritas eſt, ſed ordo certus apparet, ſed ars, prudentia, ſapientia, conſilium. Multo quidem magis in tantis naturæ totius motionibus, tantisque viciffitudinibus, tam multarum rerum atque tantarum ordinibus; in quibus nihil unquam immenſa & infinita vetuſtas mentita ſit; ſtatuat necelle eſt ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari. Unaquæque naturæ

Tom. I.

pars, minutiſſimum animal, plures habet partes artiſticiſe diſpoſitas (*Vide Cheynei principia philoſ. vel. nat. & rev. c. 3.*), quam Poema Virgilii, quam muſica maxime varia, multiplex & compoſita; adeoque cum infinita ſit in mundo partium multitudo tam fieri nequit, ut mundus oriatur unquam aut ortus ſit, ex concurſu fortuito; quam fieri non poſſet, ut ex projectione litterarum oriatur poema infinita verſuum multitudine conſtans; vel harmonia ex infinitis instrumentis muſicis perfectæ.

2. Eſſi darem ex concurſione fortuita oriri mundum haud repugnare; id tamen aſſerere, dementis eſſet. Illud enim certiſſime concluditur, quod concluditur cum probabilitate infinita: & e contrario inepta proſus eſt conſuſio, quæ habet ſibi contrariam infinitam probabilitatem: verſimilitudo quippe infinita parit certitudinem abſolutam; concludere vero contra illam verſimilitudinem, contra quam nulla plane ratio eſſe poſſet, quid aliud eſt, quam inſanire? Atqui ex pulcherima mundi fabrica & ſolerti deſcriptione partium omnium cum infinita probabilitate concluditur, ea omnia, quæ mundo continentur, non a bruta & cæca vi, aut a temerario impetu orta eſſe, ſed a cauſa cum conſilio & ratione agente. Nam cum numero infinitæ ſint figuræ & ſitus deformes & inutilis, quas recipere poſſint materiae partes; unica vero ſit forma, unicus partium ſitus, in data quavis ſpecie, pulchritudini aut uſui inſerviens: qui ſperat ex concurſu fortuito orituram unicam illam formam ſperat contra infinitam probabilitatem; quo nihil poſſet eſſe levius. Et qui credit ortam eſſe unicam illam formam, credit etiam contra probabilitatem infinitam; quo nihil poſſet eſſe ſtultius.

3. Nihil eſt in vita certius, quam ratione præditos eſſe homines, quorum fruimur conviſtu & familiaritate. Atqui certiores ſumus eſſe Deum, cujus fruimur muneribus, quam eſſe homines ratione præditos. Nam eſſe alios homines mente atque intelligentia præditos non aliter cognoviſcimus, quam ex motibus corporis hu-

F

humani, in quibus apparet ratio, prudentia & artis similitudo. Sed in universitate rerum multo plura & maiora sunt indicia rationis, consilii & artis, quam in motibus voluntariis corporis humani: naturæ enim solertiam nullus opifex, nulla ars consequi potest imitando; nec quidquam manus hominis potest efficere, quod cum ipsius manus opificio possit comparari. Pulcherrimus est in hanc rem Ciceronis locus in secundo libro de Nat. Deor. *Quod si omnes mundi partes ita constituta sunt, ut neque ad usum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulchriores: videamus utrumne ea fortuita sunt; an eo statu, quo coherere nullo modo potuerint, nisi sensu moderante: divinaque providentia.... Si ergo meliora sunt ea, quæ natura, quam illa quæ arte perfecta sunt, nec ars efficit quidquam sine ratione, ne natura quidem rationis expertis est habenda. Qui igitur convenit signum aut tabulam pictam cum aspexerit, scire adhibitam esse artem; cumque procul cursum navigii videris, non dubitare quin id ratione atque arte moveatur; aut cum solarium vel descriptum, aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non casu; mundum autem qui & has ipsas artes & earum artifices & cuncta complectatur, consilii & rationis expertem putare. Quod si in Scythiam aut Britanniam spheram aliquis tulerit, cujus singulæ conversiones idem efficiunt in sole & in luna, & in quinque stellis errantibus, quod efficitur in cælo cunctis diebus & noctibus; quis in illa barbarie dubitet, quin ea sphaera sit perfecta ratione. Hi autem dubitant de mundo, ex quo & oriuntur & fiunt omnia, casumne ipse sit effectus, aut necessitate aliqua, an ratione ac mente divina, & Archimedes arbitrantur plus valuisse in imitandis sphaeræ conversionibus, quam naturam in efficiendis: præsertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata, solertius.*

4. Oratio & hominum collocutio, non magis certos efficit nos, illos esse mente præditos; quam oratio illa naturalis, quæ in sensationibus posita est, quæque est

quædam naturæ seu potius authoris naturæ nobiscum collocutio, certos nos efficit existentiae Dei. Primum quidem hoc certum est, nos non magis homines cernere cum quibus est nobis conjunctio sermonis, quam Deum. Cerno exteriora quidem hominis lineamenta & pellem vario colore tinctam; sed non est mihi cum pelle, vel lineamentis externis collocutio; sed cum quadam re, nec visibili, nec tangibili, particeps rationis, quæ cum reliquerit ista lineamenta, manet cadaver, non homo: non hominem ergo video, cum quo est mihi, seu amicitiae & familiaritatis conjunctio, sed domum ejus seu illam molem, in qua habitat; & ex variis motibus istius molis, præsertim vero sermone, habitantis in ea hominis solertiam & industriam colligo. Haud secus, etsi Deum non videam oculis, video tamen quasi domum Dei hunc mundum; & ex hujus mundi pulcherrimo ornatu, aptissimisque moribus, & oratione naturali in sensationibus posita, colligo habitantem in ea mentem esse, cujus solertia tanto superat hominis industriam, quanto admirabilius est naturæ, quam hominis artificium. Adeoque omnis quaestio in eo versatur, an Deus nos continuo alloquatur & signis utatur ad informationem nostram plane arbitrariis cum rebus significatis nullam omnino habentibus, vel necessariam connexionem, vel similitudinem, haud majorem quam habeant voces, quibus constat oratio humana, cum rebus per eas significatis. Atqui res ita est.

Exempla capere possumus ex omnibus sensationibus & ex ipsa oratione humana: nam quæ est similitudo & connexio inter varias animorum affectiones, dum sentimus, & illa media quibus utitur natura, seu potius sub naturæ velo abditus Deus, ad easdem affectiones excitandas? Quænam est connexio vel similitudo inter motum in nervis opticis excitatum, & istam admirabilem varietatem luminis & colorum; inter tremulum motum aurium, & exquisitam illam lætitiæ, quam parit harmonia instrumentorum musico-

ficorum? Quanta in omni sensu varietas, odorum, saporum, &c.! Illa tamen omnis varietas nullo alio medio sensibili perficitur, quam nervorum tremulo motu orto ex impressione, seu aeris, seu luminis, seu alterius alicujus corporis, qui tremulus motus profecto non levissimam habet cognationem cum affectionibus famis, sitis, odorum, colorum, &c. Et proinde illæ nervorum vibrationes efficiunt sermonem aliquem, quo admonemur a Deo de rebus cum quibus nullam habent similitudinem. Et hunc sermonem institutum invenientes homines, illum ad suos usus accommodant, nempe ad sibi invicem significandos interiores sensus, seu gestu, seu scripto, seu voce; etsi nec gestus, nec scriptum, nec vox, ullam habeat ex se significationem, aut ullam accipere posset ex instituto hominum, nisi natura prius sensationum arbitrarium usum institueret.

Rerum cum isti motus nervorum non a nobis sentiantur, & ideo respectu nostri minus habere naturam signorum videri possint; sed solummodo respectu Dei, qui illorum occasione in nobis tam varias affectiones divina sua virtute excitat: aliud igitur exemplum sumamus in quo manifestum sit admoneri nos per signa sensibilia de rebus toto cælo disjunctis natura; & istis signis sensibilibus, sicut voce humana, doceri quid amplectendum, quidve fugiendum sit. Exemplum illud in visione habemus (*Berkeley. Alciphron dial. 5.*): Nam revera visio omnis, seu illa naturalis admonitio, quam per oculos accipimus de rerum naturis, sit per signa sensibilia plane arbitraria, quæ nullam similitudinem habent, nec necessariam connexionem cum rebus significatis; & in hoc totum discrimen est inter orationem & visionem, quod illa ab hominibus inventa fuerit & nobis parvulis institutione magistrorum aut propinquorum familiaritate inculcata; ista vero a Deo instituta sit, & a consuetudine rerum naturalium atque experientia, a primo ipso ortu inchoata, accepta sit. Quid enim per visionem percipimus? Corpo-

rum distantiam, situm, magnitudinem, figuram, duritiem, molliem, fluiditatem, asperitatem, pulchritudinem; & præterea in hominum vultu varios animorum motus, iracundiam, pudorem, audaciam, timorem, lætitiæ, tristitiæ, &c. Sed an hæc videmus in seipsis? An non per signa arbitraria, quæ nullam habent connexionem cum rebus significatis? Certum enim est proprium objectum oculorum esse lucem, lucisque gradationes seu temperationes; præterea nihil; & nos distantiam, v.g. percipere ex majore vel minore objecti visi claritate; quod prope est, clare distincteque cernitur; quo magis recedit, eo obscurum & confusum magis apparet. Sic etiam corporum situm & figuram ex luminis temperatione percipimus, quod vel ex eo patet, quod pictores nos fallant & in speculis res cum suis omnibus distantis, dimensionibus, figurisque cernamus. Idem dicendum erit de duritie, de fluiditate atque asperitate; quæ sane qualitates ad tactum proprie pertinent: idem quoque dicendum de rerum pulchritudine, quæ animo solo percipitur, ut infra ostendemus. Multo profecto minus oculis cernimus animorum commotiones; sed de ipsis solummodo admonemur ex visis in vultu colorum mutationibus. Jam vero nulla est naturalis connexio inter lucis gradationes & distantiam, seu figuram, seu situm, seu fluiditatem, &c. nulla etiam inter lucis modificationes in vultu hominis conspectas & animis affectiones iracundiam, pudorem, metum, spem, desperationem, lætitiæ, tristitiæ. Non major certe est connexio, quam inter voces, & res per voces significatas: quod adeo verum est, ut experientia compertum sit hominem cæcum a nativitate, cum primum ad rerum conspectum admittitur, nequaquam posse de distantia, vel figura, vel situ, cæterisque qualitatibus corporis judicare ex visione, donec experientia & consuetudine didicerit. Omnia enim non extra se posita, sed in animo suo putat inesse: atque etsi ex tactu consueverit distinguere varias figuras, o-

eulo ista primo intuitu dividere non vallet (a), nisi forasse fuerit. Mathematicus & notiones suas, non ut rudes solent, sed ex consideratione abstractiva informaverit, & ad illas notiones apparentias novas expenderit. Ex quo sane efficitur visionem esse sermonem quemdam ab authore naturæ, non tantum arbitrarium inventum, sed quem experientia atque usu discimus; & in hoc differre sermonem humanum a sermone naturali, quod ille varius sit apud homines, hic omnibus communis; quod ille mutabilis, hic constans; quod meminerimus tempus quo illum didicimus, huic assueti simus ab ipso ortu & memoriam nostram præcesserit; quod in sermone humano voces separatim a rebus grammaticè consideremus, vix unquam vero accidat, ut speciem rerum a rebus separemus. Sic etsi cum petram intueor, nihil videam nisi temperationes lucis, tamen eodem tempore menti solent sese offerre cæteræ petræ qualitates, soliditas, asperitas, &c. Attamen in sermone humano idem ferme contingit: nam non possumus sine aliqua contentione vocem separare a re significata: cum legimus librum nullam damus attentionem litteris & vocabulis, sed continuo progreditur mens ad res significatas: & si sermo humanus nobis esset naturalis, si ab infantia ei assueti essemus, si nulla esset apud diversos homines varietas, tam connexus cum verum naturis videretur, quam sermo arbitrarie visionis.

5. Huic argumento ex nulla re major accedit autoritas, quam ex ridiculis generationis animalium expositionibus, quas protulere Athei: illas collegit Fran. Redi de gener. insect. p. 14. Nos vero hic solummodo referemus Epicuri mentem circa primam hominis nativitatē. Is enim, teste Censorino, de die nat. c. 2. credidit limo calefactos uteros, nescio quos; radicibus terræ coherentes, primum increvis-

(a) Vide Locke de intell. hum. l. 2. p. 97. Berkeley Alciphron vel min. phil. dialog. 5. Voltaire Elementa phil. Neut. c. 6. Vide etiam, quæ contra disputantur argumenti nostri.

se, & infantibus ex se editis ingentium lactis humorem, natura ministrante præbuisse; quos ita educatos & adultos, genus humanum propagasse. Quam fabulam non ad contumeliam & opprobrium illi philosopho attributam fuisse patet ex Lucretio, qui eandem sic exornat.

*Crescebant uteri terræ radicibus apti,
Quos ubi tempore maturo patefecerit ætas
Infantum, fugiens humorem, aurasque
petissens,*

*Convertibat ibi natura foramina terræ,
Et succum venis coquebat fundere apertis
Consimilem lactis; sicut nunc fœmina
quæque*

*Cum peperit dulci repletur lacte, quod
omnis*

*Impetus in mammas convertitur ille ali-
menti:*

*Terra cibum pueris, vestem vapor,
herba cubile*

*Præbebat, multa & molli lanugine
abundans.*

Objicies 1. Si Epicureis concedantur postulata sua; videlicet, existere atomos omnis generis aptissimas ad mundi constructionem; illas atomos moveri naturaliter, non tantum secundum lineas parallelas, sed etiam declinare paululum, & sic in se mutuo incidere; infinitas per totam æternitatem molitiones & periclitationes facere: nullo modo negari potest quin ex earum concursione fortuita oriri mundus possit. Quia inter infinitas combinationes possibiles, hæc præsens dispositio reperitur; quæ consequenter est æque possibilis ac probabilis, ac alia quævis: immo quæ in infinitate sæculorum est necessaria, cum omnes combinationes æternitas exhaurire debeat. Ergo.

Respondeo: Concessis omnibus prædictis postulatis, præsentem rerum dispositionem esse plane ex concursione fortuita impossibilem: ob hanc evidentissimam causam, quod ad generandum, conservandumque mundum hunc sint necessariae

cer-

cærtæ leges motus, præter illam qua permutatatur motus ex collisione, quas atomi sibi præscribere non possunt. Necessariæ sunt leges gravitatis seu attractionis mutuae, cohesionis, repulsionis, generationis & nutritionis plantarum & animalium, atque aliæ innumerae, quæ ex lege percussione non pendent. Sine hisce legibus demonstratur ex sola lege percussione nulla oritura corpora organica, sed omnes atomos in vorticem unum vel plures, in quibus est motus liberrimus, distributas, æternum esse in eodem statu duraturas. Alienum est a Philosophi constantia asserere aliquem effectum esse possibilem, antequam noverit an adsint causæ pares producendo effectui: ostendant ergo Epicurei & cæteri eorum imitatores, collisionem atomorum causam esse parem producendo & conservando mundo. Hoc quoties tentarunt, ut ait Baconus, *rifu ab omnibus excepti sunt* (Vide Cheynei princ. phil. rel. nat. c. 3.)

Objicies 2. Rebus, quia existunt, utimur; minime vero, ut iis uteremur, conditæ sunt. Ita Lucretius, l. 4.

*Nihil ideo natum est in corpore, ut uti
Possemus, sed quod natum est, id pro-
creat usum.*

Et vero, inquit idem, illud cujus causa factum est aliquid, eo prius est quod ejus causa existit.

*Nam contra conferre manu certamina
pugne*

*Et lacerare artus, sedareque membra
cruore,*

*Ante fuit multo, quam lucida tela vo-
larent.*

*Et vulnus natura prius vitare coegit,
Quam daret objectum Parmæ levæ per
artem.*

*Scilicet & fessum corpus mandare quieti
Multo antiquius est, quam lecti mol-
lia strata,*

*Et sedare sitim prius, quam pocula,
natum.*

Sed rebus ipsis earum usus posteriores sunt.

(a) Homines boni & mali, ordinis & confusionis notiones sibi efformarunt, postquam sibi persuasissent omnia quæ sunt propter ipsos fieri: tunc in unaqueque præcipuum judicare debuerunt, quod ipsis utilissimum & illa omnia præstantissima æstimare a quibus optime afficiebantur. Spinoza.

*Nec fuit, ante, videre, oculorum lu-
mina nata.
Nec dictis orare prius, quam lingua
creata.*

*Omnia denique membra
Ante fuere, ut opinor, eorum quam
fuit usus.*

Cum eodem ergo concludi potest.

*Quare etiam atque etiam procul est ut
credere possis.*

Utilitatis ob officium potuisse creari (a).

Respondeo hac Epicureorum evasione: nihil absurdius esse. Quid enim non condita sunt lumina ut videremus? cur ergo nihil habent, quod ad visionem non referatur? Non datæ sunt nobis aures, ut audiremus: cur ergo nihil habent quod non sit excipiendum sono proportionatum? Non positi in pectore pulmones, ut aerem hauriremus: cur ergo nihil habent respirationi non destinatum? Cur ergo non dicemus, non esse factum solarium ad indicandas horas, navem ad navigandum?

Sed, inquit Lucretius, membris ipsis posterior est illorum usus. Primum hoc falsum est. Ut enim posterior membris usus eorum censeretur possit, necesse esset, ut membra per tempus aliquod indifferenter ad hunc, vel illum usum forent & deinceps ad talem præcisè determinarentur. Atqui nunquam indifferens est membrorum usus aut fuit, ita ut iis ad hoc vel istud pro lubitu homines uti potuerint. Pleraque vero eo ipso usui incipiunt esse, quo existunt: & ille eorum usus & motus ad corporis vitam necessario requiritur.

Secundo: hæc Lucretii propositio membris posterior est membrorum usus, duplici sensu intelligi potest. Nempe vel sic, ut significet in se & in authoris sui intentione membrorum usum esse membris posteriorem: vel sic, ut significet tantum in executione & ratione temporis post membra membrorum usum haberi. Si posteriore sensu intelligatur, ex parte ve-

ra

ra est: sunt enim humani corporis membra quædam quæ prius quam iis utatur homo, in homine existunt. Si autem priori sensu intelligatur, falsa est; & illius veritas sine probatione a Lucretio supponitur. Nec enim membra primum author naturæ condidit, cuius illa essent aut esse possent utilitatis incertus, sed contra prospiciens quid e re & utilitate esset suarum creaturarum, rerumque naturam habens perfectam, membra dedit & ad certos fines, quos mutare nequimus, destinavit. Et ut exemplis Lucretii utar: commodior & aptior telis pugnandi ratio, eventu ipso & tempore telis est posterior; sed si cogitationem spectemus hominum telis antiquior est, & revera tela peperit. Non possunt ergo universe tolli fines rerum, nisi demonstretur nullam esse in parente naturæ cognitionem rerum ante earum effectiōnem, quod prædicto argumento non conficit Lucretius.

OBSERVATIO.

Validissimum hoc adversus Atheos ex causis finalibus argumentum multum elevarunt quamplures Philosophi Christiani in multiplici alia re de religione optime meriti.

Magnus ille Cartesius, Philosophiæ mechanicæ instaurator, easdem causas finales prorsus a physica sua & etiam a metaphysica ablegavit. In responsione ad objectiones Gassendi scribit. *Nec fingi potest, aliquos Dei fines magis, quam alios, in propatulo esse: omnes enim in imperscrutabili ejus sapientia abyssus sunt*

(a) Le second principe employé par Platon & par la plupart des Spéculatifs que je viens de citer, principe même adopté du vulgaire & de quelques Philosophes modernes, sont les causes finales: cependant pour réduire ce principe à sa juste valeur, il ne faut qu'un moment de réflexion; dire qu'il y a de la lumière, parce que nous avons des yeux, qu'il y a des sons parce que nous avons des oreilles; ou dire que nous avons des oreilles & des yeux, parce qu'il y a de la lumière & des sons, n'est ce pas dire la même chose, ou plutôt que dit-on? Trouvera-t-on jamais rien par cette voye d'explication? Ne voit-on pas que ces causes finales ne sont que des rapports arbitraires & des abstractions morales, lesquelles devroient encore imposer moins que les abstractions métaphysiques? Car leur origine est moins noble & plus mal imaginée, & quoique Leibnitz les ait élevées au plus haut point sous le nom de raison suffisante; & que Platon les ait représentées par le portrait le plus flat-

eodem modo reconditi. Med. 4. Metaph. Ob hanc unicam rationem totum illud causarum genus, quod a fine peti solet, in rebus physicis nullum usum habere existimo: non enim absque temeritate me puto investigare posse fines Dei. Et in principiis Philosophiæ p. 2. §. 28. habet: *nullas unquam rationes circa res naturales a fine, quem Deus aut natura in eis faciendis sibi proposuit, admittimus; quia non tantum nobis debemus arrogare, ut ejus consiliorum participes esse possimus. Consistentier hisce placitis mundi totius & corporis humani generationem ex principiis mechanicis conatus est explicare, sed satis infelicitur. Ab Atheistica tamen impietate sine dubio longissime abfuit, cum argumenta omnia metaphysica illustraverit; Deumque solum causam materiæ, & motus effectricem & conservatricem statuerit: & insuper etiam docuerit, creatorem eam præcise motus quantitatem materiæ dedisse, quæ apta esset producendis rebus omnibus.*

Mallebranchius Cartesii fecutus vestigia aliquatenus tamen magistro timidior extitit; utpote, qui cum sola materia & motu sine ratione gubernante Cosmogoniam generalem tentaverit, corporum vero organicorum fabricam ad cæcos materiæ motus revocandam non putaverit.

Horum infelicibus successibus non deterritus clarissimus author Historiæ naturalis nuper editæ, quamvis ipse sequatur Newtonianam philosophandi rationem, Cartesiano more, valde contemnit causas finales (a): & consistentier huic dogmati, illum admirabilem planetarum concen-

centum, in quo Newtonus tot divini consilii argumenta invenit, in vis centripetæ & projectilis temperatione (a), cometæ in solem illapsi attribuit. Telurem omnem nostram exteriorē, tam lætum & copiosum omnibus animantibus domicilium, tumultuantis Oceani fluctibus, spumam vel scoriā substantiæ solaris seu vitreæ sulcantibus, acceptam refert. Plantarum omnium & animalium organica corpora a vi quadam fictrice materiæ insita effecta esse contendit.

4. Hisce omnibus ducem aliquatenus præbuerat magnus scientiarum amplificator & Philosophiæ vates Baconus, qui quidem multo contra causas finales scripsit, & propterea multorum doctorum virorum invidiam subiit. Utinam tamen cæteri omnes, qui ejus monitis paruerunt, moderationem quoque fuissent secuti: neque alium in hac controversia arbitrum quæremus. Docet quidem ille Platonem & alios quamplurimos causis finalibus egregie abulos esse in rebus physicis & propterea omnino a physica ablegandas statuit: at simul easdem causas veras esse docet & Philosophi inquisitione dignissimas; verum ad Metaphysicam pertinere censet. Ejus locum, quamvis longiorem hic describere operæ pretium videtur; quod magnam habeat apud Physicos nostros autoritatem; & dum ipsis ea omnia concedit, quæ ad perficiendam suam scientiam, necessaria sint, tamen

nullo modo quatit Theologiæ naturalis fundamenta.

Metaphysica pars secunda, inquit, est finalium causarum inquisitio, quam non ut prætermittam, sed ut male collocatam notamus. Solent enim inquiri inter physica, non inter metaphysica. Quamquam si ordinis hoc solum vitium esset, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad illustrationem pertinet, neque est ex substantiis scientiarum. At hæc ordinis inversio defectum insignem peperit, & maximam philosophiæ induxit calamitatem. Translatio enim causarum finalium a Physicis, inquisitionem causarum physicarum expulit & dejecit, effecitque ut homines in istiusmodi speciosis & umbratilibus causis acquiescerent; nec inquisitionem causarum realium & vere physicarum strenue urgerent, ingenti scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum esse non solum a Platone, qui in hoc littore semper anchoram figit, verum etiam ab Aristotele, Galeno & aliis, qui sæpissime etiam ad illa vada impingunt. Etenim qui causas adduxerit hujusmodi: palpebras cum pilis pro sepi & vallo esse ad munimentum oculorum; aut, corii in animalibus firmitudinem esse ad propellendos calores & frigora; aut, ossa pro columnis & trabibus a natura induci, quibus fabrica corporis innitatur: *is in metaphysicis non male ista allegavit; in physicis autem nequaquam. Immo, quod cœpimus dicere,*

leur de perfection, cela ne peut pas leur faire perdre à nos yeux ce qu'elles ont de petit & de precare; en connoit-on mieux la nature & les effets, quand on sçait que rien ne se fait sans une raison suffisante, ou que tout se fait en vûe de la perfection? Qu'est-ce que la raison suffisante? Qu'est-ce que la perfection? Ne sont-ce pas de êtres moraux créés par des vûes purement humaines? Ne sont-ce pas des rapports arbitraires que nous avons généralisés? Sur quoi sont ils fondés? Sur des convenances morales, lesquelles bien loin de pouvoir rien produire de physique & de réel, ne peuvent qu'altérer la réalité, & confondre les objets de nos sensations, de nos perceptions & de nos connoissances, avec ceux de nos sentimens, de nos passions & de nos volontés. vol. v. c. 5.

(a) Planetæ sex principales revolvuntur circum solem in circulis soli concentricis, eadem motus directione, in planis orbium planetarum quam proxime. Et hi omnes motus regulares originem non habent ex causis mechanicis... Elegantissima hæc solis, planetarum & cometarum compages, non nisi consilio & dominio entis intelligentis & potentis oriri potuit. Newtonus in fine principiorum math. phil. nat. Vide Bentlei sermones contra Atheismum.

hujusmodi sermonum discursus (instar remoriarum, uti fingunt, navibus adhaerentium) scientiarum quasi velificationem & progressum retardarunt, ne cursum suum tenerent, & ulterius progredirentur: & jam pridem effecerunt, ut physicarum causarum inquisitio neglecta deficeret, ac silentio praeiretur. Quapropter philosophia naturalis Democriti & aliorum, qui Deum & mentem a fabrica rerum amoverunt; & structuram universi infinitis naturae praelusombus & tentamentis, (quas uno nomine fatum aut fortunam vocabant) attribuerunt & rerum particularium causas materiae necessitati, sine intermixtione causarum finalium, assignarunt; nobis videtur, quatenus ad causas physicas, multo solidior fuisse & altius in naturam penetrasse, quam illa Aristotelis & Platonis: hanc unicam ob causam, quod illi in causis finalibus nunquam operam triverunt; hi autem eas perpetuo inculcaverunt. Neque hac eo dicimus, quod causae illae finales verae non sint, & inquisitione admodum dignae in speculationibus metaphysicis, sed quia, dum in causarum physicarum possessiones excurrunt & irruunt, misere eam provinciam depopulantur & vastant. Alioquin, si modo intra terminos suos coerceantur, magnopere hallucinantur; quicumque eas physicis causis adversari aut repugnare putent. Nam causa reddita, quod palpebrarum pili oculos muniant, nequaquam sane repugnat alteri illi, quod pilositas solet contingere humiditatum orificiis, sic de reliquis, conspirantibus optime utrisque causis; nisi quod altera intentionem, altera simplicem consecutionem denotet: neque vero istares in dubium vocat providentiam divinam, aut ei quicquam derogat; sed potius eandem miris modis confirmat & erebit. Nam sicut in rebus civilibus prudentia politica fuerit multo altior & mirabilior, si quis opera aliorum ad suos fines & desideria abuti possit, quibus tamen nihil consilii sui impertit, (ut interim ea agant quae ipse velit, neutiquam vero se hoc facere intelligant) quam si consilia sua cum administris voluntatis suae communi- set: sic Dei sapientia effulget mirabilius,

cum natura aliud agit, providentia aliud elicit; quam si singulis motibus naturalibus providentiae characteres essent impressi. Scilicet Aristoteli postquam naturam finalibus causis impraegnasset, naturam nihil frustra facere, sui que voti semper esse compotem, si impedimenta abessent, & hujusmodi multa eo spectantia posuisset, amplius Deo non fuit opus. At Democritus & Epicurus, cum atomos suos predicabant, eo usque a subtilioribus nonnullis tolerabantur; verum cum ex eorum fortuito concursu, fabricam ipsam rerum absque mente coaluisse assererent, ab omnibus risu excepti sunt. Adeo ut tantum absit, ut causae physicae homines a Deo & providentia abducant, ut contra potius Philosophi illi, qui in iisdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant, nisi postremo ad Deum & providentiam confugiant. Idem pulchre scribit de augm. sci. l. 1. Certissimum est, atque experientia comprobatum leves gustus in philosophia movere fortasse ad Atheismum, sed pleniore haustu ad religionem reducere. Namque in limine Philosophiae, cum secundae causae, tanquam sensibus proxima, ingerant se menti humanae, mensque ipsa in illis haeat atque commoretur, oblitio primae causae obrepere possit. Si quis ulterius pergat, causarumque dependentiam, seriem & concatenationem, atque opera providentiae intueatur, tunc secundum Poetarum mythologiam facile credet, summum naturalis catenae annulum pedi solii Jovis affigi. De augmentis scientiarum, l. 3. c. 4.

Magnus Newtonus a Bacono aliquatenus saltem quoad formam loquendi dissentit, dum scribit: Deum cognoscimus per sapientissimas & optimas rerum structuras & causas finales. . . . De quo ex phenomenis differere ad philosophiam experimentalem pertinet. Princ. l. 3. Stant ergo pro causis finalibus Pythagoras, Plato, Aristoteles, Hypocrites, Zeno, Galenus, Baconus, Newtonus, Leibnitzius cum omnibus suis, cum universo humano genere. Causa finita est.

Et certe in hominum artificiis, consiliis, actionibus eorum fines quaerimus; ac

ac de eorum industria, bonitate, sapientia, ex finibus & mediorum ad fines aptitudine judicamus: si ergo mundus sit artificium Dei, si ejus consilio & providentia gubernetur; quare divinam artem, sapientiam, bonitatem ex finium optimorum contemplatione & aptissima mediorum ad fines obtinendos institutione non investigabimus? In hominum libris legendis vir sapiens ad orationis sensum attentus, illum accommodat ad usus suos, nec vane & inaniter grammatices regulis unice intentus sententiarum artificium & cum praedictis regulis convenientiam considerat. Sic cum versamur in magno naturae volumine, grammatici est in re humili defixi, occupari tantummodo in phaenomenis ad certas motus regulas generales revocandis; sapientis est, & Philosophi ex consideratione pulchritudinis & magnificentiae rerum animum suum perficere & amplificare; sapientiam & beneficentiam creatoris perspicere & admirari; accommodare res naturales, quantum in se est, ad creatoris gloriam & suam aliorumque felicitatem; atque ad hos optimos & naturales fines Physicorum uti inventis & observationibus.

ARGUMENTUM SEXTUM.

Ex viribus naturalibus, motu & cogitatione.

PROPOSITIO PRIMA.

Deum esse, qui mundum hunc initio constituit & perpetua actione sua moderatur, ostendit corporum motus.

PROBATIO.

NAM vel dicendum est, motus originem & causam nullam esse, neque intra, neque extra materiam, sed illum ab aeterno successivis impulsibus semper sine initio continuatum fuisse; uti docebant Epicurei, & inter recentiores Spinoza (a): vel motus originem & causam esse in ipsa materia,

Tom. I.

(a) Parte secunda, prop. 13. lemm. 3. Corpus motum vel quiescens, ad motum vel quietem determinari debuit ab alio corpore, quod etiam ad motum vel quietem determinatum fuit ab alio, & illud iterum ab alio, & sic in infinitum.

quae habet essentialiter vim motricem, ut posuit Strato, & ex recentioribus Tolandus: vel mentem aeternam motus principium esse. Atqui nec primum nec secundum dici potest.

1. Enim absurdum est dicere motus originem & causam nullam esse. Nam absurdum est supponere effectum aliquem existere sine causa efficiente, passionem esse sine actione. Atqui in illa hypothesi esset effectus sine causa. Nam in ista expositione omnis motus seu corporis translatio producta est: atque tamen nulla vis admittitur producens, neque externa, neque interna. Pone corpus A, impellere corpus B, & B impellere corpus C, & C impellere D: motus corporum B, C, D, erit effectus vis corporis A, & A erit primum movens. Tolle jam illam causam primam A, & habes effectum sine causa. Si fingas corpora illa moveri in orbem & a corpore A derivari successive motum in B, C, D. . . . Z, A; fingis tantum corpus A, seipsum movere mediante corporibus B, C, D. . . . Z; adeoque sui motus causam existere. Si fingas seriem infinitam, nihil proficies: nam sublata prima causa motus habebis effectum infinitum sine causa. Quod hac comparisonem elucidari potest. Finge catenam ex indefinita altitudine pendentem, cujus omnes annuli ponderent in terram; si quaeretur, cur ista catena tam ponderosa non caderet in terram? Num responsionem probabilem attulisse eum putaremus, qui diceret anulum infimum ab annulo immediate superiori suspendi, hunc ab alio, & sic in infinitum? Iterum profecto quaeretur, quid efficeret ut omnes annuli suspensi manerent contra vim ponderis? Nam si vis aliqua sit necessaria ad suspendendum unum annulum, major vis requiritur ad suspendendos 30 annulos, major ad 100 suspendendos; & ad pondus infinitum suspendendum necessaria esset vis infinita,

G

ta, nedum nulla requireretur. Idem dicendum est de serie quacunque causarum sese successive producentium, in qua si primam tollas, habebis, vel finitum, vel infinitum rerum numerum sine causa efficiente. Adeoque suppositio infiniti temporis difficultatem quodammodo ex conspectu removeret, nullo modo solvit: & propterea hujus bene conscius Spinoza, cum ab amicis ratio aliqua suae positionis postularetur, effugia semper quaesivit, ut patet ex *epist. 63. & sequentibus*.

2. Non inesse materiae naturaliter & essentialiter vim motricem, multiplici ratione conficitur.

Primo: Quod essentialiter rei alicui est, ad ejus conceptum pertinet: atqui motus, seu vis motrix nullatenus in conceptu materiae includitur: adaequatam habemus illius ideam, ut rei extensae & solidae, absque motu; immo nedum involvat contradictionem corpus aliquod quiescere, & contrario quietem nativum ejus statum esse intelligimus. Et Tolandus, qui sibi in animum induxit defendere illam absurdissimam & abhorrentem a communi omnium sensu opinionem, quod in idea materiae includatur idea motus, nihil afferre potuit, quod non sit plane ineptum, ut modo vidimus.

Secundo: omnis vis motrix repugnat naturae materiae. Nam in omni materia est vis quaedam negativa & improprie dicta, quam significantissimo vocabulo Philosophi appellant *vim inertiae*, qua corpus quodcumque status mutationi resistit. Hanc inertiam in omni corpore experimur, corpus enim quiescens moventi resistit, & corpus motum resistit silenti: si duplum fuerit, duplo plus resistit; vel si idem corpus A movendum sit cum duplici velocitate, duplo etiam plus resistit, seu requiritur vis dupla quod profecto non contingeret, nisi esset insita materiae inertia quaedam, qua mutationi status resistat: tolle illam, & minimum corpus moveret maximum corpus, nulla amissa velocitate. Immo ve-

ro non tantum experimur vim hanc inesse materiae, sed etiam sine illa corpus concipere non possumus; haud magis quam sine extensione vel impenetrabilitate: nam si ad movendum corpus A cum aliqua data velocitate, necessaria sit vis aliqua V; fieri non potest, ut ad movendum idem corpus A cum duplici velocitate, vel, quod eodem redit, ad movendum corpus duplum 2 A, non sit necessaria vis dupla 2 V: quia causa debet esse necessario effectui proportionata, & repugnat ut eadem vis motrix producat diversos in infinitum gradus motus. Atqui si ad movendum corpus aliquod cum variis velocitatis gradibus necessaria sit vis major vel minor, habita ratione molis movendae, vel velocitatis producendae, agnoscenda est necessario in materia quacunque *inertia*, qua resistit mutationi status.

Porro haec *inertia*, quam inesse corporibus experimur, & sine qua corpora cogitare non possumus, excludit omnem vim motricem. Nam duo contraria, sese mutuo destruentia, eidem subiecto inherere non possunt: quia res non potest esse simul talis, & non talis. Atqui *inertia* & *vis motrix* sunt duo contraria & incompatibilia: & si simul essent insitae in materia, materia esset iners & non iners; statum servare per inertiam, statum mutare per vim motricem eodem tempore niteretur. Ergo esse in corporibus vis motrix nulla potest.

Tertio: Ex suppositione vis motricis insitae in materia plura sequuntur absurda.

Nam, ut modo diximus, tolleretur a materia ista inertia, sine qua tamen nullae esse possunt leges motus, & materia esset prorsus inutilis ad mundi constructionem.

Deinde si inesset naturaliter materiae particulis vis motrix, vel enim ista vis quaquaversum niteretur, vel in aliquam partem determinaretur: prius plane absurdum est; nam nifus in omnes simul partes contrarias repugnat: si quidem particula aliqua niteretur versus Orientem,

tem, eo ipso niteretur recedere ab Occidente. Non posterius; tum quia nulla particularis determinatio concipi potest necessaria. Tum etiam quia si aliqua determinatio esset materiae naturalis & necessaria, illam determinationem non magis mutare posset, quam naturam. Et si forte contingeret, ut a fortiori abriperetur in partem naturali conatui contrariam, reniteretur sane semper, & prima data occasione naturalem determinationem sequeretur. Jam vero cum hisce naturalibus inclinationibus consistere nequeunt leges motus, quae postulant, ut corpora sint natura sua indifferentia ad quamcunque determinationem.

Si naturaliter inesset corporibus motus, vel vis motrix, ista vis motrix vel ille motus idem semper esset; nec ulla essent motus incrementa vel decrementa. Sed experientia constat motum in collisione corporum, nunc destrui, nunc augeri: in qua re sunt jam Philosophi consentientes.

Si vis motrix esset essentialis materiae, nullae particulae vel quievissent unquam, vel nunc quiescerent: sed perpetuo motu particulae agitatae semper a se invicem divellerentur: ergo nihil generari, seu concrefcere unquam potuisset, ullamve adipisci stabilitatem & constantiam. Manifestum quidem est res omnes universi certam quandam, justamque motus & quietis mensuram requirere.

Si vis motrix esset materiae essentialis, leges motus essent natura, non voluntate determinatae; vel potius esset lex unica, ubique uniformis, cujus necessitatem aliquam deprehenderemus. Sed experimur leges motus esse plane arbitrarias, nec uniformes. Nam vires praecipuae, & universales sunt: *gravitas* seu vis qua corpora quaque versus proprium centrum deprimuntur: *vis cohaesionis*, qua corporum minores particulae colligantur & durae fiunt: *vis elastica* seu *repulsionis*, qua corpora minu-

tiora se mutuo repellunt, & fugiunt: *vis percussiois*, quae in corporum collisione manifesta est. Esse alias vires in rerum natura certissimum est, nam ex his non pendent omnia phaenomena; saltem quantum nos cernere possumus: verbi gratia, omnis oeconomia animalis, motus musculorum, sensationes. (*Vide Hist. nat. nuper editam t. 2. cap. 3.*) Atqui harum virium leges sunt plane arbitrariae: nam gravitas corporum non eadem est in variis a centro distantis, sive intra terram, sive extra terram: intra terram corpora ponderare videntur in ratione directa distantiarum a centro; id est qua proportionem ad centrum accedant, eadem minuitur eorum pondus. Sed extra terram ponderant aliter: nam quo magis receditur a centro, eo minus pondus est: sed non decrefcit in ratione simplici distantiarum; sed, ut loquuntur Geometrae, in ratione duplicata inversa distantiarum, id est, corpus in duplo majori distantia, quadruplo minus ponderat: quo nihil arbitrium magis fingi potest. Sic quoque vis illa, qua cohaerent particulae materiae in corporibus duris, aliam prorsus legem sequitur, rationem triplicatam vel quadruplicatam inversam distantiarum; nam minimo intervallo nulla est, in puncto vero contactus infinite superat vim gravitatis. Quaecunque sit lex harum virium, quam determinare vix possibile est; liquet certe, quod plane fuerit ad arbitrium facta; nihil in materiae natura reperies, quod hasce leges necessarias efficere potuerit. Idem dici potest de ceteris omnibus legibus, quas sequuntur corpora.

Scimus quidem Epicureos olim & recentiores mechanicae Philosophiae reftautores, docuisse omnia phaenomena naturae derivari posse ex his duabus simplicissimis legibus: *corpus quodcumque servare statum motus & quietis nititur*: Et: *quantitas motus communicatur pro quantitate molis corporum impingentium (a)*. Sed scimus etiam id

G 2

val-

(a) L'idée de ramener l'explication de tous les phénomènes à des principes mécaniques, est assurément grande & belle; ce pas est le plus hardi qu'on pût faire en

valde temere ab utrisque assertum fuisse; vixque ullum esse phænomenon, cujus isti Philosophi solutionem feliciter tentaverint. Et propterea quo magis in naturæ intima penetrant observando Philosophi, tanto in dies minuitur apud omnes gentes illorum Philosophorum autoritas. Adeo ut illa ingeniosa philosophandi ratio per hypothese arbitrarías inventa a Cartesio, ab omnibus curiosis naturæ exploratoribus deserta sit, & in scholas ad puerorum exercitationem amandata videatur.

Objicies 1. cum Tolando. Motus essentialis materiæ est, & in ejus idea includitur. Nam primum materia omnis est natura sua divisibilis; divisibilitas vero continet ideam motus. Deinde materia sine qualitatibus sensibilibus imaginari a nobis nequit: sed omnes qualitates sensibiles sunt effectus motus. Tercio denique omnis materia movetur: & consequenter concludere debemus motum pertinere ad essentialiam materiæ; uti colligimus omnem materiam esse extensam, quod nullam ejus partem inextensam noverimus.

Respondeo, 1. in idea materiæ includitur quidem divisibilitas, & consequenter capacitas motum recipiendi: sed multum distat divisibilitas & divisio actualis per motum; seu capacitas recipiendi motum & motus actualis.

2. Ex eo quod corpora nobis per motum sensibilia sint, non sequitur illa per motum necessario esse sensibilia. Nam talia esse possunt, & revera sunt, non ex naturis suis, sed ex instituto arbitrario Creatoris, qui potuisset aliam occasionem sensationum constituere, si voluisset. Deinde etsi imaginari non possumus corpora sine aliquibus qualitatibus sensibilibus, saltem illa sæpius existere sine qualitatibus sensibilibus novimus & existere pos-

se semper. Novi v. g. sidera sole micante existere, existunt tamen sine qualitatibus sensibilibus respectu nostri: & cum consentientibus Philosophis, qualitates sensibiles non sint in rebus ipsis, sed in animis; certe sublatis animis tota universitas rerum sine illis qualitatibus existeret. Qualitates ergo sensibiles ridicule dicuntur pertinere ad essentialiam corporum.

3. Etiam si concedamus omnem materiam in universo orbe in motu positam esse; quod tamen nunquam confici posset: ex ista universalitate nullo modo sequitur motum ad essentialiam materiæ pertinere. Ipse Tolandus agnoscit inesse omnibus corporibus vim centripetam, negat tamen illam gravitationem versus centrum esse materiæ essentialem. Oportuisset illum conficere eandem plane rationem esse motus & extensionis; at sicut, sublata extensionis notione, tollitur omnis notio materiæ, sic sublato motu actuali nullam relinqui ejus ideam.

Objicies 2. contra secundam rationem. Vis inertiae seu resistentia ad mutandum statum falso dicitur essentialis materiæ. Nam omnes Philosophi in hoc consentiunt materiam esse indifferentem ad motum vel quietem. Atqui ista indifferentia consistere non potest cum prædicta vi inertiae.

Respondeo omnes Philosophos docere materiam esse indifferentem ad motum vel quietem, eo sensu quod natura sua non magis propendeat ad motum, quam ad quietem; nec magis resistat transire a statu quietis ad motum, quam a statu motus rursus ad eandem quietem redire: sed non docent materiam esse indifferentem, ad motum & quietem, eo sensu, quod in materia nulla sit renitentia ad motum in statu quietis, & ad quietem in statu motus (a).

Deinde etiam si revocari possit in dubium

philosophie, & c'est Descartes qui l'a fait; mais cette idée n'est qu'un projet, & cet projet est-il fondé? Quand même il le seroit, avons nous les moyens de l'exécuter, & c. Vide Hist. nat. ibid. (a) Il semble en considérant l'indifférence de la matière au mouvement & au repos, que le plus grand corps en repos pourroit être emporté sans aucune résistance par le moindre corps qui seroit en mouvement, auquel cas il y auroit action sans réaction & un effet plus grand que sa cause. Leibnitz Theod. pag. 538

bium a Theista, an illa vis inertiae, quam in materia omni sensibili experimur sit materiæ essentialis, an impressa extrinsecus a Deo; id ab Atheo revocari in dubium non potest: nam hic tenetur defendere id omne pertinere ad naturam materiæ, quod omni materiæ inesse constantissima experientia novimus. Sed certe constanti experientia novimus materiam esse inertem!

Animadvertendum etiam est, majores difficultates, si fieri posset, premere Atheos, si statuatur materiam non esse inertem, quam si inertem illam esse concedant: nam in hac hypothese nulla esse posset materiæ alicujus actio in aliam materiam. Omne enim corporis momentum pendet ex massa, id est, inertia massæ, seu majori vel minori resistentia ad mutandum statum; & ex velocitate. Tolle massam seu inertiam massæ, & finge corpus non resistens: post collisionem, vel corpus impingens statim quiescet; cum nullam habeat vim ad servandum statum motus; vel nulla amissa velocitate rapiet secum corpus quiescens, quia hoc nullam habet vim ad servandum statum quietis. In neutra hypothese posset hic mundus consistere: in prima esset omnis materia tandem quiescens & moles segnis: in secunda, omnis materia raperetur secundum eandem determinationem. Ad has ergo angustias reducitur Atheus, ut vel asserat materiam inertem esse naturam, & tunc carebit natura vi motrice; vel ponat non esse inertem, & tunc alterius materiæ movens esse non poterit.

COROLLARIA.

Ex his omnibus sequitur primo vanissimam esse philosophiam Stratonis & Stoicorum supra descriptam, quæ statuerebat inesse materiæ vim motricem, quamdam tendentiam ad motum & usum elementarem. Quam opinionem etiam nostris temporibus secuti sunt Hobbius, Tolandus, necnon clarissimus Leibnitzius.

2. Sequitur non esse inherenter materiæ vim gratitatis & vim cohesionis, quales admittebat Epicurus in individuis illis particulis, quas atomos vocabat.

In qua ejus sententia hoc etiam per absurdum fuit, quod in spatio infinito superius esse aliquid & inferius dictitaret, atque ibi gravitate sua ferri & deprimi corpora, ubi nullus erat medius locus seu centrum. In eadem vanitate sunt quidam recentiores Philosophi, qui attractionem inherenter materiæ qualitatem fecerunt: in qua opinione hoc non solum est reprehendendum, quod vis aliqua inertis materiæ tribuatur; sed id per absurdum est, quod corpus dicatur agere in distans, ubi non sit, ubi est nihilum corporis; sicque effectus ex nihilo oriri supponatur.

Sequitur denique vires naturales esse ipsam divinam efficaciam; & omnia phænomena, quæ vocantur effectus virium naturæ & legum motus, nihil revera esse, si proprie loqui velimus, nisi effectus divinæ actionis, vel immediate per se moventis materiam, vel mediate per alia entia spiritualia: aut esse effectus particulares legum naturæ generalium, quæ leges generales sunt tantummodo effectus generales efficaciarum divinæ. Cursus ergo & ordo naturæ nullus est proprie dictus, sed hoc nomine significatur divina voluntas, res omnes regens ratione constanti, perpetua & uniformi: ex quo sequitur illius virtute omnia etiam minutissima contineri, atque in ipso ac per ipsum omnia vivere, moveri & esse: & Dei cognitionem ex phænomenis pertinere ad philosophiam experimentalem: ut posuit Newtonus. Vide de toto hoc argumento nostris temporibus Cartesium, Mallebranchium, Clarkium de attr. Dei, & in resp. ad Leibnitz. Baxter de immortalitate animæ.

PROPOSITIO SECUNDA.

Deum existere, seu Ens a materia segregatum ostendit animis hominum indita cogitandi vis.

PROBATIO.

SI cogitatio (intellige vel perceptionem passivam vel vim percipiendi, vel conscientiam, vel sensum, vel volitionem) a Deo

a Deo non oritur, sed inhæret materiæ, vel oritur *accidentaliter* ex aliis materiæ affectionibus, nempe magnitudine, figura, situ, motu, quamvis diversæ sit naturæ; uti posuit Epicurus: vel est una ex his materiæ affectionibus, seu magnitudo, seu figura, seu situs, seu motus; uti Hobbius scripsit multis in locis: vel denique est facultas instra naturaliter in materia & distincta a motu, situ, figura & magnitudine, uti Strato olim docuisse dicitur. Atqui hæ tres sententiæ abhorrent a ratione.

I. Absurda est Epicureorum sententia. Nam ex magnitudine, figura, situ & motu nihil gignitur, præter varietatem earundem affectionum. Divide materiæ magnitudinem, partes divide in alias minores, easdem per totam æternitatem varia ratione secæ, nihil generabis unquam nisi diversas magnitudines. Compose mutatione situs varias illas partes, pone partem A nunc ad Orientem, nunc ad Occidentem, nunc ad Septentrionem, muta partium distantiam, nihil habebis nisi diversas materiæ combinationes. Molis figuram muta; muta partium configurationes; nihil habebis nisi mutationem figuræ seu mutatam figuram. Move nunc materiæ molem, velocitatem auge vel minue in infinitum; nihil movendo generabis nisi motum varium. Et ratio est, quod res compositæ nullo modo differant natura a rebus simplicibus ex quibus componuntur; ut cum ex duobus triangulis quadratum efficit, quadratum illud nihil aliud erit quam duo triangula: misce pulverem cæruleum cum pulvere flavo, habebis ex commixtione pulverem viridem, sed revera iste pulvis viridis nihil est nisi pulvis cæruleus cum flavo, uti ope perspicillorum ipsis oculis intueri licet. Et profecto si totum aliquod posset habere diversam naturam a partibus, esset diversæ naturæ a seipso; nam totum aliquod nihil est nisi complexio partium. Unde cum Epicurei supponant cogitatio-

nem natura ab aliis affectionibus differre, illam revera ex nihilo educunt, & sine efficiente causa.

Huic Epicureorum tam stultæ opinionis originem dedit eorum inscitia; existimant siquidem cum plebe qualitates corporum sensibiles, colorem, sonum, calorem, odorem esse ex primariis affectionibus prognatas & existerre in ipsis rebus extra nos positis, e quibus ad nos miris modis transferebantur. Sensationes igitur existimabant oriri ex crassioribus vaporibus, quæ perpetuo de corporibus manarent, seseque per sensus in nervos insinuarent; reliquas vero universas hominum cogitationes, sive vigilantibus, sive somniantibus occurrentes, excitari ab alio quodam genere imaginum vel simulachrorum, multo tenuioris texturæ de corporibus quoque fluente. Hæc vero tenuiora simulachra, sive idola ad cerebrum dicebant, non per aperta organa sensuum deferri, sed per rara corporis seu poros penetrare, animumque intus afficere: vide Lucr. l. 4. v. 726. Alii vero hanc absconam philosophandi rationem emendare voluerunt: & ideo statuerunt non ipsas imagines e corporibus fluentes irruere undique in animos, sed tendere, seu impellere lucem, seu aerem inter se & animum, & sic tangi sentiri per animum in distans, quasi per baculum. Ista exposuisse, refutasse est: jam apud omnes certum est, qualitates corporum sensibiles esse animorum affectiones in rebus ipsis neutiquam existentes.

Secunda opinio, in qua definitur cogitationem esse unam ex supradictis materiæ affectionibus, æque absurda est. Nam de rerum naturis judicare non possumus nisi ex rerum ideis; tolle hoc principium, omnem scientiam sustulisti: ideo tantum affirmo triangulum non esse circulum, quia diversa est idea trianguli ab idea circuli. Atqui idea cogitationis diversa est ab idea magnitudinis, vel figuræ, vel situs vel motus; siquidem idea magnitudinis unius polli-

cis,

cis, vel pedis, vel exapedæ non est idea cogitationis, non est voluptas, non est conscientia. Circulus, seu triangulum, seu quadratum non est sensus. Systema quatuor atomorum, vel decem, vel centum, &c. non est sapientia. Motus circularis, seu parabolicus, seu spiralis, non est iudicii vis, præteritorum memoria, seu providentia futurorum. Hæc plane differunt, magisque inter se quam circulus & triangulum; hæc duo eodem genere continentur, circulus vero, seu motus circularis toto genere distat a providentia futurorum, seu memoria, seu conscientia, seu sensu, seu volitione.

Cum vero soleant Athei, & imprimis Hobbius (a), ex materiæ affectionibus motum seligere, cui attribuant cogitationis dignitatem & prærogativam, illam sententiam diligentius expendamus.

Primo: Motus nihil aliud in materia procreare potest quam divisionem, vel configurationem, vel diversum situm, seu coagmentationem, ut modo dictum est. Sed ab his omnibus multum differt cogitatio.

Secundo: Si motus esset cogitatio, omnis motus esset cogitatio, & eadem cogitatio: nam motus non est res varia, sed uniformis. Variæ ejus determinationes, vel ad Orientem, vel ad Occidentem, sunt tantum externæ & relativæ denominationes; non mutant ipsam naturam istius qualitatis, quam motum vocamus. Motus etiam circularis, vel ellipticus, non diversus est a motu recto. Quia omnis motus ex natura sua est rectus, & in singulis punctis circuli niscus motus est semper rectus, licet propter impedimentum per-

petuo niscus recti determinatio mutetur: quovis ergo instanti motus habet niscum rectum, & motus circularis nunquam existit, sed fingitur tantum per memoriam seu mentem ex conjunctione variorum motuum in successivis instantibus. Idem dicendum est de systemate corporum moventium, & de motu impulsivis: tunc quidem essent multæ partes & multi motus, & proinde multæ cogitationes. In omnibus casibus motus est res uniformis, & consequenter si motus sit cogitatio, omnis motus erit cogitatio. Quod absurdum putare videntur ipsi adversarii, qui reactionem quidem cogitationem nuncupaverunt, nunquam vero motu simplicem rectilineum.

Tertio: Si cogitatio esset species quædam motus, tunc motus esset generica potentia sub se continens cogitationem; uti genus continet speciem. Atqui nescimus motus, aut quævis alia materiæ affectio sit generica potentia respectu cogitationis, e contrario cogitatio est genus respectu motus, & affectionum omnium materiæ. Nam existunt tot idæ motus, quot sunt modi motus; & insuper tot sunt idæ figuræ, quot esse possunt figuræ; tot etiam sunt idæ aliarum rerum, quot res sunt, quæ possunt existere: hæc omnes idæ sunt modi cogitationis. Manifeste ergo cogitatio cum sit adeo generalis, adeo comprehensiva, & sub se contineat omnes figuras, omnes motus, omnes magnitudines, omnes situs, omnes colores, omnes sonos, omnia denique entia, non potest esse species aliqua motus, sed est genus plane generalissimum.

Quarto: Si motus particularum materiæ esset cogitatio, esset illa cogitatio temeraria sine consilio nata. Nam cuius con-

(a) Causa sensationis est externum corpus sive objectum, quod premit organum proprium; & premendo, mediantibus nervis & membranis, continuum efficit motum introrsum ad cerebrum, & inde ad cor; unde nascitur cordis resistentia & contrapressio, sive conatus cordis liberantis se a pressione per motum tendentem extrorsum; qui motus propterea apparet tanquam aliquid externum: atque apparitio hæc, sive phantasma est id quod vocamus sensationem. Lev. c. 1. Vide etiam de sensu & motu animali.

consilio nasceretur? Et consequenter nulla esse posset, nec libertas, nec sapientia, nec providentia: quæ tamen inesse cogitandi vi sentimus.

Quinto: Cogitatio seu conscientia est res permanens: non tantum reminiscimur rerum gestarum 20. vel 30. vel 50. abhinc annis, sed conscii sumus a nobis ipsis easdem gestas fuisse. Atqui si conscientia esset motus materiæ, ut cerebri, vel sanguinis, subjectum cogitationis non esset permanens, & idem per multos annos, sed in perpetuo fluxu. Non haberemus memoriam, sed multo minus conscientiam individuationis. Neque hæc solvi potest difficultas, nisi defendatur conscientiam transferri ab uno systemate particularum moventium in aliud systema successive per plures annos: quo nihil absurdum magis esse potest; cum ex eo sequeretur qualitatem, qualis est conscientia individuationis, carere posse subjecto, & unam substantiam consciam esse posse a se illa facta esse, quæ a centum aliis personis facta sunt; id est, se & centum alias personas esse eandem personam.

3. Absurdum est sentire cum Stratonem, materiam omnem esse per se percipientem, cogitationemque pertinere ad ejus essentiam.

Primo: Quia id solum materiæ essentiale dici potest, sine quo nequit materia concipi; ideo extensionem, divisibili-

tatem, figurabilitatem, mobilitatem, impenetrabilitatem, ad illius essentiam pertinere dicimus; quia istas proprietates a materia dividere cogitando non possumus. Atqui vim illam vitalem, illam perceptionem naturalem, qualem admittunt Stratonici, facile a materia dividimus; immo nihil in materia præter prædictas qualitates imaginari possumus.

Secundo; si cogitatio esset essentialis materiæ, a materia non posset abesse, sed omnis materia illam contineret: & esset cogitationis eadem proportio, quæ extensionis seu magnitudinis. Atqui tamen experimur omnem materiam non habere illam vim cogitandi: in tota illa mole corporea, qua induimur, nulla pars est quæ cogitet. Nullam aliam viam ad tollendam vim istius rationis invenire potuit Hobbius, nisi hanc: docet perceptionem differre a sensu seu conscientia perceptionis; perceptionem vero in omni materia esse; sensum vero & conscientiam ex memoria pendere, quæ in organizatione sita est: vel sensum nasci ex varietate perceptionum sibi invicem succedentium (a). Sed hæc distinctio perceptionis & sensus seu conscientia, vanissima est; neque ullo modo intelligitur, quomodo una ab altera divelli possit. Perceptio sine sensu & conscientia est perceptio sine perceptione.

Tertio: Si Stratonici Philosophi agnoscant in materiæ particulis perceptionis tan-

(a) Itaque, ait, Physic. c. 25. sec. 5. *Sensioni adheret proprie dictæ, ut ei aliqua insita sit perpetua phantasmatum varietas: ita ut aliud ab alio secerni possit. Si supponamus enim esse hominem oculis quidem claris, cæterisque videndi organis recte se habentibus compositum, nullo autem alio sensu præditum, eumque ad eandem rem, eodem semper colore & specie, sine ulla vel minima varietate apparentem obversum esse; mihi certe, quicquid dicant alii, non videre videretur: attonitum esse, & fortasse aspernare eum sed stupentem dicerem, videre non dicerem. Adeo sentire semper idem, atque non sentire ad idem recidunt. Ibid. scribit: Scio fuisse Philosophos, eosdemque viros doctos, qui corpora omnia sensu prædita esse sustinuerunt. Nec video si natura sensationis in reactione sola collocaretur, quomodo resutari possint. Sed etsi ex reactione etiam corporum aliorum, phantasma aliquod nasceretur; illud tamen, remoto objecto, statim cessaret. Nam nisi ad retinendum motum impressum, etiam remoto objecto, apta habeant organa, ut habent animalia; ita tantum sentient, ut nunquam sensisse se recorderentur. Sensioni ergo quæ vulgo sic appellatur, necessario adheret memoria aliqua.*

tantummodo semen & vim genitricem sensus & rationis; non sensum animale, rationem, cogitationem reflexam & conscientiam. Nodum ergo non solvunt. Quærere licet unde & quomodo gignatur in animalibus sensus, & in hominibus cogitatio reflexa? Si dicant vitam illam naturalem & genitricem diversimode pro organorum diversitate sese exercere, incidunt in labyrinthos Epicureorum; & ipsis concedere coguntur per modificationem in organis factam rem oriri antea non existentem & nullum nexum cognitionemve habentem cum organizatione.

Quarto: Cogitatio plane repugnat naturæ materiæ, seu corporis. Nam corpus est substantia constans multis partibus extra se invicem positis & separabilibus: & æque distinctis, ac sol & luna. Hanc materiæ naturam participant omnes illius proprietates: magnitudo corporis est multitudo partium juxta se positarum, & augetur vel minuitur, aut juxta positione novarum partium, aut earum subtractione. Figura tota corporis enascitur ex figuris partium exteriorum. Inertia, gravitas, motus corporis alicujus, pendet ex inertia, gravitate & motu partium, adeo ut non possis dividere corpus in partes duas vel tres, quin has omnes pariter qualitates divides. Atqui cum hac partium multiplicitate, quam participant omnes materiæ qualitates, consistere non potest cogitatio. Nam cogitatio non tantum est disjuncta ab istis qualitatibus corporis (id est, non est longa, quadrata, ponderosa, iners, divisibilis, &c.) Sed est plane simplex & individua; una tantum valet quisque vi, qua res comparat, judicat, conficit; qua præterita tenet, complectitur præsentia, futura providet, qua per totam vitam quisque conscius est sibi, se eandem esse individuum personam successivis temporibus. Atqui hæc vis unica, simplex & individua in re multiplici esse non potest. Nam illa vis in multis partibus esse individua non potest; nisi omnes partes habeant ean-

dem individuum vim; aut ex omnibus simul conjunctis efflorescat illa vis individua. v.g. Pone illam vim esse in corporibus A, B & C, vel erit in singulis, vel in conjunctione trium. Sed utrumque est absurdum. Primum certe est absurdum, quia qualitas individua corporis B, non potest esse qualitas individua corporis A, non magis quam gravitas, seu motus, seu natura, seu existentia corporis A potest esse gravitas, seu motus seu natura, seu existentia corporis B: non magis quam mea cogitatio possit esse alterius eadem & individua cogitatio. Quæque res habet suam naturam nec natura carere potest; quæque ergo res habet propriam individuationem, & individua qualitas, quæ adhæret naturæ cujusque rei, esse non potest qualitas individua alterius rei, magis quam natura A potest esse identica natura B. Secundum etiam non minus absurdum est: nam qualitas totius alicujus non potest esse diversa a qualitatibus partium; cum totum sit complexio partium, si natura aut qualitas totius differret a natura & qualitate partium, differret a seipsa, quod repugnat. Sic totum non potest esse extensum, nisi partes sint extensæ; totum non potest moveri, quin partes totius moveantur. Sed, inquires, rotunditas in circulo, globositas in globo, est affectio totius, quæ non est in partibus. Nequaquam: nam rotunditas esse non posset, nisi essent arcus seu partes efficientes rotunditatem, nec globus esse posset, nisi essent partes sphericitatis.

Uti sumus solummodo hoc loco rationibus petitis ex multiplicitate partium materiæ & earumdem divisibilitate: alia argumenta contra animi extensionem quære infra, ubi de immensitate Dei. Vide de toto hoc argumento Cartesium, Mallebranchium, Dangeau: Clarkium, Baxter de immortalitate anime.

ARGUMENTUM SEPTIMUM.

Ex materia & animi existentia.

PROPOSITIO.

*Deum esse, qui cuncta in initio creavit
& sua efficacia perpetuo conservat, ostendunt omnes, quibus constat mundus, substantiæ.*

PROBATIO.

EX superiori propositione patet duplicem esse in mundo substantiam; materiam nempe, motus subiectum; & spiritum, cui insit cogitatio. Atqui utraque illa substantia non est per se existens, sed alterius Entis arbitrium figmentum. Et primo quidem materiam rem creatam esse multiplici hac ratione conficitur.

1. Illud ens non est per se subsistens & independens, in cuius idea nullo modo includitur necessitas existendi, sed e contrario contingentia: nam si de rerum naturis iudicandum sit, iudicandum sane est ex ideis. Atqui in materia idea non includitur existendi necessitas, quia potest concipi non existens: nam id solum necessarium cogitatur, quod non potest cogitari non existens; sic dicimus partem necessario esse minorem toto, quia repugnat partem esse æqualem vel maiorem toto: & dicimus e contrario motum corporis alicujus versus quamdam partem determinatam esse contingentem, quia idem corpus motum in contrariam partem facile cogitamus. Atqui materia partes omnes non existere facile cogitamus, ut unam, aut aliam quamvis, aut omnes simul.

2. Illud ens non potest esse necessarium, sed est dependens, quod nullos habet modos existendi necesarios, sed omnes contingentes & mutabiles. Atqui materia nullos habet modos necesarios.

Major propositio evidens est; nam quod necessario existit & sine causa, debet etiam habere modum existendi independentem a quavis causa; repugnat plane ut ens sit necessarium & indepen-

dens ad esse, & contingens ac dependens ad modum existendi: quia cum existentia sine modo existendi esse nequeat, talis est modus existendi qualis existentia: immo res quævis necessaria vel contingens denominatur ex nulla re alia, quam ex modo existendi. Proindeque quod contingens est, mutabile & dependens ratione modi existendi, dependens quoque est ratione existentiae.

Minor propositio nullam habet obscuritatem: quis enim modus materiae necessarius & immutabilis est? Cogita illam in massam homogeneam & uniformem conglobatam, vel divisam in partes; cum his aut illis figuris, in hoc vel illo situ, in motu vel quiete, in statu fluiditatis vel soliditatis; nullum ex his modis dicere possis necessarium, quia modus contrarius æque possibilis est, illosque omnes successive induit materia: ergo ipsa materiae existentia, quæ sine his modis contingentibus & mutabilibus esse nequit, est etiam contingens.

3. Materia est ens mere passivum, est enim res divisibilis, mobilis, figurabilis, locabilis, &c. Est res divisa, mota, figurata, &c. quæ qualitates certe sunt passivæ, seu significant hoc unum, materiam posse ab agente varie modificari, & esse jam modificatam. Tolle hanc capacitatem passivam a notionem materiae, omnem materiae notionem sustulisti. Atqui quod passivum est, id factum & productum esse necesse est: Nam passivitas non magis concipi potest sine activitate, quam effectus sine causa; eadem omnino est connexio, seu relatio inter id, quod passivum est, & id per quod est passivum; quæ est inter effectum, & id per quod effectus existit. Passivum quippe & activum voces sunt, quæ habent eandem potestatem ac istæ, effectum & efficiens; quia activitas omnis est vera efficientia, & passio est revera effectus, & vice versa: & proinde si fieri posset, ut substantia passiva non esset effectus causæ alicujus, tunc effectus quilibet posset esse a se & independens: quod plane absurdum est.

Ergo

Ergo ex natura materiae passiva concluditur materiam esse effectum. Hæc lucem & firmitatem ex sequentibus accipient.

4. Illud ens non potest esse necessarium & independens, cuius omnes proprietates non possunt aliter concipi, quam ut effectus causæ alicujus, immo ut effectus arbitrarii. Atqui omnes materiae proprietates tales sunt. Proprietates corporum sunt, magnitudo, figura, situs, soliditas, motus, inertia, &c. Atqui hæ omnes proprietates seu modi non possunt aliter concipi, quam ut effectus causæ a materia distinctæ. Quid enim est magnitudo finita, nisi moles contingenter, & arbitrarie determinata, quam sine causa determinante cogitare non possumus. Sic quoque figura quævis, seu circularis, seu triangulari, &c. non necessitatis, sed voluntatis opus est; res figurata sine figurante effectus est sine causa. Sic motus seu corporis ex uno in alium locum translatio nulla alia ratione potest cogitari, quam ut effectus vis motricis. Sic soliditas sine coæssione partium non est; coæssio autem effectus est vis alicujus materiae partes compingentis. Denique ista vis inertiae, quam inesse materiae supra diximus, non alio modo intelligitur, quam ut effectus divini decreti, quo statuit materiam ad mutandum statum allaturam esse resistentiam. Ergo quicquid in materia experimur, non potest aliter concipi, quam ut effectus causæ a materia distinctæ; & in unaquaque atomo vis divina varia ratione conspicua est in determinatione magnitudinis, figuræ, situs, soliditatis, motus, inertiae, &c. Dices fortasse atomum quamlibet natura sua finiri & ad talem magnitudinem, figuram, motum, duritiam, inertiam determinari. At per naturam vel intelligis ens aliquid, aliquam vim, distinctam a figura, duritie, &c. vel nihil. Sin primum, habemus quod volumus. Sin secundum, absurde loqueris.

Hoc idem sic brevius confici potest.

Corpus vel habet necessario omnes magnitudines possibiles, omnes figuras, omnes situs, &c. vel habet necessario nullam magnitudinem, nullam figuram, &c. vel habet necessario unam figuram, unam magnitudinem, &c. vel denique habet magnitudinem, figuram, &c. contingenter & ex voluntate entis alicujus. Primum contradictionem involvit, nempe corpus habere necessario omnes simul magnitudines, omnes figuras, &c. Secundum repugnat: nam corpus sine aliquo ex illis modis existere non potest. Tertium contra experientiam est: nam corpora perpetuis vicissitudinibus obnoxia sunt. Ergo hæc omnia voluntate determinantur. Vide alia argumenta infra, ubi de Ente necessario.

Eadem rationes facile conferri possunt ad conficiendum, animos etiam esse substantias creatas. Nam omnia quoque in animis, sensus, affectiones internæ, vis intelligendi, & cætera sunt arbitraria voluntate determinata.

Obijcies. Est illud Philosophiæ omnis certissimum principium, & ab omnibus Philosophis admissum: *ex nihilo nihil existere*. Ergo.

Respondeo: Principium esse Philosophiæ certissimum, ex nihilo nihil existere, hoc sensu intellectum, quod nihil, quod non fuit ante, possit existere sine efficientia causæ alicujus, vel quod a nihilo nihil effici possit. Idem principium esse falsum, eo sensu, quod nihil, quod non fuit antea, ad existentiam adduci queat. Igitur fatemur sine efficiente causa ex nihilo nihil posse oriri, quia rei non existentis nulla est efficientia: ex quo etiam conficitur nunquam fuisse nihil seu non omnia entia esse facta, sed naturam aliquam per se & necessario ab infinito tempore fuisse. Ex eodem principio sequitur, nihil produci posse, nisi ab ea natura, quæ parem saltem rei productæ perfectionem habet, & facultatem tantam, quanta sufficit ad illam producendam: effectus qui perfectior est causa sua, sine causa necesse est ortus sit, cum suæ causæ efficientiam excedat.

Ideoque si nullus in orbe motus foret, neque ulla præter corpora natura existeret, nullus motus unquam posset existere, cum corpora careant vi motrice. Idcirco etiam videtur nullam naturam finitam & imperfectam, novam substantiam producere posse, tametsi novis modis producendis par sit: quia efficientiam creatricem continere non posse videtur.

Hæc ipsa tamen verba sensum falsum continent, si nimirum per istas voces *ex nihilo*, terminus a quo tantum designetur, & hic illis sensus tribuatur, nihil quod non fuit antea ad existentiam ullo modo adduci posse. Hoc enim si universe verum esset, nulla posset esse productio seu efficientia, nullus motus, nulla cogitatio. Sed in nobis ipsis experimur facultatem, novas cogitationes in animis nostris, novosque motus in corporibus producendi; quod ipsum cogit Atheos, ut hanc propositionem restringant, & de substantiis unice accipiendam statuunt. Quo etiam sensu falsa est propter rationes supra allatas, & hanc aliam: quia negari non potest creatio, quin tollatur potentia infinita. Nam quid est infinita potentia, nisi facultas perficiendi id omne quod non repugnat? Atqui non repugnat existere aliquam substantiam finitam & imperfectam, quæ antea non fuit, atomum, v. g. vel animum. Qui ergo istud principium hoc sensu assumunt, assumunt nullam esse potentiam infinitam, quod est petitio principii.

At, inquit, istud principium, *ex nihilo nihil fit*, est etiam certissimum eo sensu, quod a causa efficiente etiam infinita nulla substantia produci possit. Nam 1. nequaquam creationem substantiæ ex nihilo cogitatione complecti possumus.

2. Istud principium experientia confirmatur: nam in naturalibus mutationibus, in generatione & corruptione corporum, nulla pars substantiæ vel destruitur, vel creatur; sed si ex nihilo substantiæ orirentur, res aliter sese haberet, ut observavit Lucretius:

*Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus
Omne genus nasci posset, nil semine egeret;*

*E mare primum homines, e terra posset
oriri*

*Squamigerum genus & volucres, erum-
pere celo*

*Armenta & aliæ pecudes: genus omne
ferarum*

Incerto partu culta ac deserta tenerent.

*Nec fructus iisdem arboribus constare so-
lerent,*

*Sed mutarentur: ferre omnes omnia pos-
sent.*

3. Quia ut idem Poeta argumentatur:

Præterea nisi materies æterna fuisset

*Antehac ad nihilum penitus res quæque
redisset*

*De nihiloque renata forent quæcumque
videmus.*

Respondeo: Tam vanas esse illas Atheorum rationes, præter quas nullas habent alias, ut magnam ex ipsis accipiat auctoritatem nostra conclusio.

Prima ratio sic procedit: non intelligo quomodo substantia ex nihilo producat: Ergo substantia est nulla creata. Licebit ergo homini cæco a nativitate concludere nullos esse colores, nec corporum distantium situm & figuram percipere? Licebit ergo nobis omnibus concludere nullum esse in mundo motum, seu cogitationem? Nam non magis intelligimus, quomodo nascentur, quam quomodo oriantur substantiæ. Quod obscurum est in creatione est transitus a nihilo ad esse, qui transitus æque obtinet in motus & cogitationis productione. Si ergo ex motu & cogitatione concludere liceat esse vim motricem, & vim cogitandi, quam non habeo comprehensam: cur etiam non licebit concludere ex naturalibus & essentialibus proprietatibus rerum finitarum, quæ evidenter sunt contingentes, mutabiles & effectus arbitrarii, esse vim creatricem, etsi illam non complectar cogitatione. Profecto si sit vis aliqua necessaria, illa infinita est, ut modo ostendemus; & consequenter æque certi sumus & certiores, illam existere quæ par sit omnibus rebus possibilibus producendis, quam esse vim aliquam finitam illius participationem.

Se-

Secunda ratio Lucretii plane ridicula est, & efficit solummodo res non oriri ex seipsis, seu sponte sua, temere & sine consilio ac vi causæ efficientis.

Tertia ratio æque est inepta: si res quidem sponte sua temere prodirent ex nihilo, sine causa etiam interire & renasci iterum possent. Sed ubi existunt tantum efficacia potentiæ infinitæ, in nihilum redire non possunt, nisi subtractione illius efficaciæ per quam existunt. Hæc omnia multo melius retorqueri possunt adversus Epicuri & Lucretii hypothesein: in qua temere & sine causa cuncta, præter brutam materiam, ex nihilo erumpunt.

ARGUMENTA METAPHYSICA.

ESSE Deum seu Ens hominibus excellentius, cujus numine & procuracione cuncta regantur, cum summa vi & auctoritate suadent argumenta moralia, sed parum explicant naturam illam divinam: ideoque videmus hominum vulgus, quod solummodo ex istis argumentis moralibus Deum intellexit, neque sese contulit ad rerum physicarum & metaphysicarum contemplationem, in magna opinionum perversitate circa Dei naturam ejusque virtutem fuisse. Argumenta physica, quæ exposuimus modo, in perfectiorem nos ducunt Dei cognitionem; dum ostendunt eum esse totius universitatis artificem solertissimum; totius naturæ, diffusionem suæ virtutis, rectorem & quodammodo animam; & ipsarum etiam substantiarum omnium creatorem & adminiculum. Sed quæ jam expositura sumus argumenta metaphysica interiorum Dei notitiam dabunt; scilicet, in quibus non tantum videbimus, quam habeat cum hominibus habitudinem, aut cum rebus creatis connexionem; sed qualis in se sit intelligemus. Et sicut profecto in locis jam explicatis, in moralibus & physicis rebus, nihil est, a quo profecto non possimus ad Deum ascendere; ita in mentis nostræ abstractis ideis, seu in mundo intelligibili ni-

hil quoque est, quod divinam existentiam non demonstret: pene dixerim quod ipse Deus non sit. Id triplici argumento conficiemus: in primo existentiam *Entis summe perfecti*, ex existentia *Entis necessarii* colligemus. In secundo *perfecti & imperfecti, infiniti & finiti* notiones eandem Dei existentiam efficere probabimus. In tertio ostendemus *essentialias rerum necessarias, & immutabiles earum relationes*, seu omnem veritatem conjunctam esse cum existentia Dei, qui est *sempiterna & immutabilis veritas*.

Inter argumenta hæc, quædam subtilia nimis & levia videntur multis, neque nos ipsi eandem vim omnibus inesse existimamus; tamen illa omnia breviter exponere constitutum est, quod nobis haudquaquam æquum videatur nostrum ingenium aliis, ut iudicii normam, proponere, & moveat præterea summi Philosophorum auctoritas, quibus hæc omnia argumenta summopere placuerunt.

ARGUMENTUM OCTAVUM.

Ab existentia entis necessarii.

PROPOSITIO.

Existere Deum, quo nomine hic intelligimus ens infinite perfectum, demonstratur ab existentia entis necessarii.

PROBATIO.

NAM profecto existit in rerum natura ens necessarium. Atqui ens necessarium est infinite perfectum.

Major propositio ab omnibus seu veteribus, seu recentioribus Atheis admissa est: & revera evidentissimis argumentis sic conficitur.

1. Aliquid existit. Atqui nisi esset ens aliquod necessarium, nullum ens existeret. Nam si nullum esset ens necessarium: entia quævis essent natura sua *contingentia*. Atqui si entia quævis essent natura sua *contingentia*, nullum ens existeret. Ens si quidem contingens illud est, quod ex se & ex natura sua ad existendum vel non existendum indifferens est,

est, quod proinde nisi ad existendum alia re, quam natura sua determinaretur, nunquam existeret. Atqui in hac hypothese nulla alia res est, a qua determinaretur entis alicujus existentia. Ergo nullum ens existeret, quod falsum est. Vel sic brevius confice: omnia entia existunt, vel ob causam aliquam externam, vel ob causam aliquam internam. Prius contradictionem involvit: si posterius verum sit, ergo entia omnia non sunt contingentia, sed est aliquod necessarium: nam ens necessarium illud est quod in natura sua continet rationem existentiae suae.

2. Vel existit ens necessarium quod natura sua necessario existit: vel entia seipsis debere originem contingenter, cum antea non existissent: vel omnia entia producta fuerunt, uno ente aliud successive generante per totam aeternitatem. Atqui dici nequit, 1. entia omnia contingenter sibi dedisse originem, cum antea non existissent: quia in ista hypothese res orirentur ex nihilo sine causa: nam res antequam existat est nihilum, & nullam habet efficientiam. 2. Dici nequit entia omnia fuisse successive procreata, nullamque esse primam causam improductam: nam jam demonstravimus progressum ejusmodi in causis producentibus supponi non posse, nec solvere difficultatem; quia tota illa series entium, cogitari potest, ut unum ens continuum sine principio & sine fine, nec tamen necessarium & independens, sed productum. Quod repugnat; cum nullum sit ens a quo producat.

Minor propositio quoque certa est; nam

1. Vel ens illud quod est necessarium, est necessario finitum & imperfectum, vel est infinitum & perfectum. Seu, conversa propositione, vel finitum & imperfectum est necessarium, vel infinitum & perfectum est necessarium. Atqui finitum & imperfectum nullo modo est necessarium: bene vero quod infinitum & perfectum est. Nam quod multiplex est, quod varium est, quod in suo

conceptu includit arbitrariam & contingentem determinationem, non potest dici necessarium: sed id solum quod simplex, quod unum, & in cujus conceptu nihil arbitrarium & contingens includitur. Atqui finitum & imperfectum est multiplex & varium, in ejus conceptu includitur contingens & arbitraria determinatio perfectionis, ut patet. Ens vero infinitum & perfectum unicum est, & simplex, & in ejus conceptu nulla perfectionis contingens & arbitraria determinatio includitur. Ergo finitum & imperfectum non est necessarium, sed potius infinitum & perfectum.

2. Ens necessarium continet in natura sua necessitatem existendi; seu ens necessarium illud est, de quo existentia necessaria nequit negari sine contradictione. Etenim si aliquid posset necessario existere praeter id unum, quod in ipsa sua natura necessitatem existendi continet; sequeretur necessitatem illam existendi, quam res illa haberet, ex nihilo ortam esse, & in nihilo fundatam, eo quod neque ab ipsa rei natura, neque ab alia quavis causa oriri potuisset. Atqui solum ens infinitum & perfectum in sua natura necessitatem existendi continet: de solo illo ente cum contradictione negatur existentia necessaria. Quia in notione solius entis infiniti includitur existentia necessaria, non vero in notione cujusvis entis finiti & imperfecti. Ergo ens necessarium est infinite perfectum.

3. Ens necessarium illud est, cujus existentia posita est in necessitate absoluta & antecedente insita in natura: nam juxta nostrum cogitandi modum ens necessarium, non est necessarium, quia existit ab aeterno, seu consequenter ad aeternam existentiam; sed existit ab aeterno, quia necessarium est, seu quia necessitas quaedam absoluta & quodammodo antecedens juxta nostrum concipiendi modum ratio formalis est existentiae. Atqui ens cujus ratio existendi est absoluta & antecedens necessitas, non potest esse finitum & imperfectum. Nam illa necessitas absoluta & antecedens, quae ratio.

ratio existendi supponitur, nullum habet limitem, & exigit aequaliter omnem realitatem, omnes gradus perfectionis, totam entis amplitudinem. Non potes cogitare illam unquam in arbitrario aliquo gradu perfectionis aut aliqua contingententi realitatis limitatione consistere, quin statim, sublata necessitate illa absoluta, arbitrium supponas. Ergo ens necessarium, quod existit ex absoluta & antecedente necessitate, quam nulla res coercet, quam nullum arbitrium regit, est necessario infinitum & perfectum.

4. Si finitum & imperfectum esset necessarium, ens & nihil haberent quodammodo divinum imperium, & de nihilo plura possent praedicari, quam de ente. Cum finitum non contineret omnem realitatem possibilem, omnes metaphysicas rerum possibilem essentias; nihilum esset necessarium, esset aeternum, esset immensum, esset infinitum, esset cognoscibile, immo contineret essentias rerum omnium possibilem, omnes earum rationes (Vide argumentum decimum infra). Atqui absurdum videtur asserere nihilum habere proprietates illas omnes entis, immensitatem, cognoscibilitatem, &c. Ergo infinitum & perfectum quod continet omnem realitatem, excluditque omne nihilum, est necessarium.

5. Ens necessarium unicum est, ut satis patet, & infra probabitur. Atqui ens unicum est necessario infinite perfectum. Nam habet omnes perfectiones posibles & illae perfectiones posibles sunt infinitae. Habet quidem omnes perfectiones posibles: nam nulla est perfectio possibilis, nisi quatenus alicui subjecto inherere potest. Atqui ens necessarium habet omnes perfectiones, quae alicui subjecto possunt inherere. Duo tantum sunt perfectionum subjecta, ens necessarium & ens contingens. Sed ens necessarium unicum habet manifeste omnes perfectiones proprias enti necessario: habet etiam omnes perfectiones entium contingentium, cum haec non possint habere nisi illas quas

ab ente necessario acceperunt. Ergo habet omnes perfectiones posibles. Deinde illae perfectiones posibles numero sunt infinitae: ille quippe numerus infinitus dicitur, qui absolutus est & cui nihil addi potest. Atqui perfectionum possibilem numero nihil addi potest. Quidquid enim extra perfectiones posibles positum est, id non est in genere perfectionum. Ergo perfectiones posibles sunt infinitae. Ergo ens necessarium habet infinitas perfectiones; vel saltem tot & tantas habet, quot & quantae haberi possunt; ita ut nihil ipso sit perfectius, nihil majus, nihil melius: sed tale ens Deus est. Ergo. Vide Clarkium, de existentia & attributis Dei, & in resp. ad plures litteras ad calcem jusdem operis.

ARGUMENTUM NONUM.

Ab idea entis infiniti & perfecti.

PROPOSITIO.

Deum esse seu existere ens infinitum & perfectum probat ipsa idea infiniti & perfecti.

PROBATIO.

NAM certissime indita est mentibus nostris idea infiniti & perfecti. Sed haec idea multiplicem suppeditat concipiendae existentiae Dei rationem.

Major propositio sic conficitur. Finitum ab infinito, imperfectum a perfecto cogitando distinguimus. Atqui nisi animis informata esset idea aliqua infiniti & perfecti, nec finitum ab infinito, nec imperfectum a perfecto distinguere possemus. Quaecunque enim cogitatione dividimus, aliquod nobis exploratum distinctionis fundamentum habere debent: quod aliud esse nequit praeter interiorem sensum aut ideam. Quae nec sensu nec idea percipiuntur, nec comparari nec dividi possunt, suntque respectu nostri quasi non existant. Ergo infinitum & perfectum, si comparantur cum finito & imperfecto, ab iisque cogitando dividantur necesse est, aut sensum aliquem

quem, aut ideam infiniti & perfecti habeamus (a).

Et profecto ridicule satis diceretur nos nullam habere illius rei notitiam, cujus existentiam multiplici argumento demonstramus, quam & Athei quoque admittere coguntur. Sed entis infiniti & perfecti existentiam superioribus argumentis jam confecimus, & etiam in hypothesi Atheorum, si tollatur mens infinita & perfectionibus absoluta, admittendum erit aliquid aliud infinitum, tum duratione, tum extensione: quod adeo verum est, ut omnes Athei arcem causæ suæ in infinita materia posuerint.

Neque movere quemquam debet quod infinitum comprehendere non possimus, aut informare talem notionem, quæ totam ejus infinitatem exhaustiat. Nam habere ideam entis infiniti, est apprehendere ens, cujus naturæ sit nullos terminos habere, v.g. si immensitas esset adjuncta naturæ spatii: vel æternitas esset adjuncta naturæ temporis, cogitando spatium & tempus res infinitas apprehenderemus, licet ipsam earum infinitatem non complecteremur animo. Nullam rem etiam finitam comprehendimus, ita ut ejus noscamus essentiam, aut omnes proprietates & virtutes: num ergo dicendum est, nos rei nullius habere ideam (*Cartes. resp. ad obj. prim.*)?

Jam vero hæc idea entis infiniti & perfecti multiplici ratione confirmat existentiam Dei: 1. si consideres illius originem & causam: 2. si attendas ad ejus constantiam: 3. si ejusdem naturam perspicias.

1. Videtur quod a nulla alia causa quam ab ente infinite perfecto oriri poterit.

Nam primo: prædicta idea non oritur directe & immediate a sensibus externis. Quia est longissime disjuncta ab omni qualitate sensili, seu coloris, seu

(a) Ideæ nomine, inquit Cartesius in resp. ad obj. tertias, intelligo cujuslibet cogitationis formam, per cujus immediatam perceptionem ipsius ejusdem cogitationis conscius sum, adeo ut nihil possim verbis exprimere intelligendo id quod dico, quin ex hoc ipso certum sit in me esse ideam ejus, quod verbis illis significatur.

soni, seu saporis, &c. ab omni etiam affectione qualitate sensilem comitante, extensione, motu, figura, inertia, cohesione, divisibilitate, &c. Quia etiam quidquid est realitatis seu perfectionis in aliqua re, id est formaliter vel eminenter in causa sua prima & adæquata, alias effectus existeret ex nihilo: unde sequitur realitatem objectivam ideæ entis perfecti, deberi formaliter contineri in ejus causa. Sed realitas objectiva ideæ entis perfecti, seu omnis perfectio non continetur in objectis sensibilibus.

Secundo: Eadem idea non est ab ipsa mente conficta per aggregationem omnium perfectionum rerum finitarum, earumque mentali amplificatione, uti contendunt Gassendus, Lockius, &c. quia 1. non mihi conscius sum, illam ideam a me aliquando confictam fuisse, conquisitis undique perfectionibus: congrua est menti meæ, domestica, nativa. Infirmitior & imperfectior est mens humana, quam ut rei adeo præstantis notionem sibi informare queat: colligat omnes perfectionum ideas ex sensibus advenientes, omnes suarum perfectionum notiones adjungat, quantum poterit amplificet: illa idea factitia multum aberit ab infiniti & imperfecti notionem, quam gerimus in animis, & cum illa comparata vanitatis convincetur. Quia 2. mens non cūdit suas ideas simplices, aut ex phantasmatis educit, uti credebant Aristotelici quidam, sed eas sibi informatas habet a natura, id est, sensu quodam interiori & nativo percipiuntur. At ista idea infiniti seu perfecti est simplicissima, omnisque compositionis experta. Nam infinitas seu perfectio est ens absolute, cui nulli limites adjunguntur. Perfecta seu infinita cognitio est cognitio absoluta, cui nulla ignorantia adjuncta est, seu cognitio sine ignorantia. Similiter infinita & perfecta

ista potentia, nihil est nisi potentia absolute, in qua nihil cogitatur debilitatis & impotentiae, seu virtus operandi sine adjuncta notione imbecillitatis. Hincque illam ideam infiniti seu perfecti nullo modo neque amplificare, neque imminuere, neque ullo modo discernere possumus: sicut ideas omnes factitias mens ad arbitrium varia ratione componit: hæc plane immutabilis, & a mente independens videtur. Propterea etiam sicut circulus perfectus male diceretur defectus circuli perfecti, sed e contrario circulus imperfectus deficit a norma stabili circuli perfecti: sic quoque imperfectum omne & finitum, quod in sua notione semper includit arbitrariam limitationem, deficit a norma simplici, & neutiquam arbitraria, infiniti & perfecti. Ideæ hæc perfecti & infiniti non tantum simpliciores sunt, sed omnino clariore: quia ut quanto plus in re quaque lucis est, tanto illa clarior est & illustrior, sic quanto plus virtutis & veræ perfectionis natura quædam habet, tanto illa melius cognoscitur & facilius sentitur, vis ejus mentem potentius commovet: notioni limitationis, ignorantiae, impotentiae, &c. quid tenebrososum inest.

Addit Cartesius si omnino velis mentem activam esse & suas omnes ideas cūdere, & inter alias hanc infiniti & perfecti; eadem ratione argumentari licebit ab origine tantæ activitatis, tam præclaræ facultatis, quæ valeat ipsius infiniti speciem sibi informare; quæ tanta facultas non minus requirit causam infinitam, quam idea ipsa infiniti.

Vide Cartesii med. tertiam. Vis omnis hujus argumenti, ut satis liquet, pender ex natura & origine ideæ infiniti & perfecti: si sit accepta a sensibus, factitia, negativa, ut contendunt Gassendus & Lockius, evanescit omnis hujus rationis autoritas.

2. Confirmat Dei existentiam prædictæ ideæ constantia. Nam quarumcumque rerum notiones tam alte animis nostris infixæ sunt, ut nullo modo, quidquid moliamur, ejici vel evelli queant, illæ res existunt. Nam tunc existentia

illarum rerum æque certa erit & eodem niteretur fundamento, ac quævis alia veritas: v.g. illa veritas, bis duo sunt quatuor, ideo certa est, quia illam idearum convenientiam nec mutare nec eliminare ex mente ullo modo licet. Atqui notio entis infiniti, æterni, immensi, potentissimi, omniscientis, ex harum idearum ordine est: quam nec mutare ullo modo, nec ex mente extirpare possumus, sed semper nobis invitis sese obtrudit. Finge nullam esse omnino substantiam, etiam facta hac absurda hypothesi obversabitur semper menti forma æternitatis, immensitatis; cogitabis infinitam multitudinem rerum possibilem & veritatum: hæcque formas ad nihilum pertinere statuendum erit, dicendumque nihilum esse æternum & immensum, in nihilo contineri infinitas relationes & veritates, atque rerum infinitarum possibilitatem: quod videtur contradictionem involvere. Hoc argumento utitur Clarkius ad demonstrandam existentiam æternitatis successivæ, & spatii infiniti; sed multo melius confertur ad conficiendam existentiam entis infiniti & perfecti, sine quo æternitas & infinita extensio esse non possunt; at quod fortasse existere potest sine illa temporis successione & spatii diffusionem.

3. Quidquid clare & distincte percipitur, illud est aut esse potest. Sed si ens perfectum esse potest, revera existit. Alias esset simul possibile & impossibile: possibile quidem ex hypothesi; impossibile quoque; tum quia, eo ipso quod non existeret, necesse esset non existeret: tum etiam, quia non posset ulla ratione ad existentiam perducere; neque a se; quod res nulla sibi dare existentiam possit; neque ab alio, quia infinitum & perfectum non potest produci ab imperfecto & finito. Valet argumentum hoc, siue idea Dei supponatur positiva, vel negativa.

4. Quidquid in idea clara & distincta alicujus continetur, id de illa re affirmari potest, modo illa idea sit simplex & ab ipsa natura mentibus nostris insita, non conficta a mente. Atqui in idea

simplici & naturali entis perfecti includitur existentia necessaria, æterna & independens, utpote quæ non tantum perfectio est, sed fundamentum omnis perfectionis. Ergo.

Loquatur ipse pro se Cartesius magnus hujus argumenti, si non inventor, saltem defensor (*Princ. Philoso. p. 1. c. 14.*). *Animus meus considerans inter diversas ideas, quas apud se habet, unam esse entis summe intelligentis, summe potentis, & summe perfecti, quæ omnium longe præcipua est, agnoscit in ipsa existentiam non possibilem & contingentem tantum, quemadmodum in ideis omnium aliarum rerum, quas distincte percipit, sed omnino necessariam & æternam. Atqui ex eo quod exempli gratia percipiat in idea trianguli necessario contineri, tres ejus angulos æquales esse duobus rectis, plane sibi persuadet triangulum tres angulos habere æquales duobus rectis: ita ex eo solo quod percipiat existentiam necessariam & æternam in entis summe perfecti idea contineri, plane concludere debet, ens summe perfectum existere. Magisque hoc credet, si attendat nullius alterius rei idem apud se inveniri in qua eodem modo necessariam existentiam contineri animadvertat. Ex hoc enim intelliget, istam ideam entis summe perfecti non esse a se effectam, nec exhibere chimericam quamdam, sed veram & immutabilem naturam, quæque non potest non existere, cum necessaria existentia in ea contineatur* (*Vide med. 5. Cartesii.*).

Hoc argumentum cujusque judicio sine defensione relinquemus; dicemus tantum magnam illi accedere auctoritatem ex suffragiis summorum in omni gente Philosophorum (*Jacquetot, Saurin, H. More, Gastrel, Lamy, Mallebranche, Stillingfleet, &c.*), & ex dissensione eorum, qui illud confutarunt, qui videntur potius suspicari vitium in argumento, quam perspectum illud habere. *Buddeus, inquit Fabricius, in Cartesii argumento reprehendit quod ideam infiniti & perfecti, pro re infinita & perfecta, quæ non nisi a Deo esse possit, vendit; &*

fallacia ambiguae locutionis delusus ex eo, quod ens perfectissimum, siquidem existat, necessario existat, concluderet illud etiam existere. Joannes Norris negat primam ideam Dei esse, ut ens perfectissimum cogitemus, sed illud demum ideam Dei existentis consequi, veluti ideam trianguli consequitur, quod dico in illo latera junctim accepta sunt tertio majora. A Christiano Wolfio notatur Cartesium supponere rem ab Atheo vocatam in dubium, quod ens perfectissimum existere possit. Samueli Clarkio argumenti hujus obscuritas & defectus videtur latere in eo, quod ad ideam nominalem, sive definitionem entis per se existentis præcipue se extendit, neque sufficiens evidentia & consequentiarum valido satis nexu applicatur ad ideam realem istius entis actu extra non existentis. Delect. argum. cap. 10. pag. 329. Adde etiam quod etsi viri perspicacissimi omnes ingenii nervos contenderint, ut hoc argumentum convincerent vanitatis, & varia exempla paralogis morum protulerint, quæ ejusdem generis esse asseruerunt, tamen successu caruerunt exempla illa: eorum vitia, & cum argumento hoc discrepantiam Cartesiani prodiderunt: v. g. hoc aliquibus probatum est. Quidquid in idea clara percipitur alicujus rei, id de illa re potest affirmari. Atqui in idea horologii loquentis includitur existentia actualis. Ergo. Sed illa idea horologii loquentis factitia est, non simplex, ut est idea perfecti, & ideo tantum concluditur de illo existentia actualis, quia jam in præmissis conjuncta fuit cum horologio idea neutiquam cognata & necessario cum eo conjuncta, vid. actualis loquelæ. Alii hoc exemplo utuntur, quicquid in idea clara, &c. Atqui in idea æternæ materiæ includitur existentia necessaria. Ergo existit necessario materia æterna. Sed in hoc argumento idem vitium est. Idea æternæ materiæ factitia est & falsum potius judicium, quam idea simplex & nobis connaturalis. Et profecto manifestum est exemplum nullum proferri posse: quia, ut observavit Cartesius ad essentiam nullius rei imperfectæ pertinet necessitas existendi, sed è contrario dependentia & arbitraria limitatio.

essentia & earum rationes, etiam si tot in mentibus existant, haud tamen idcirco discerpuntur, amplificantur, aut ullo modo commutantur; verum in omnibus uniusmodi, ejusdemque generis sunt. Quemadmodum unum eundemque vultum infinita referunt specula; unius scilicet imaginem innumerabiles simul oculi conspiciunt; unam eandemque vocem mille hauriunt aures: ita infinita mentium multitudo, unam eandemque audit vocem sempiterni verbi; easdem rerum immutabiles formas videt; eadem æterna luce collustratur, cujus radii in mundum spiritalem universum, non secus ac solares in totum orbem corporeum diffunduntur. Est denique veritas res necessaria & immutabilis, id est, perpetuo & constanter eadem; quæ sicut nunquam esse cœpit, ita nunquam esse, aut eodem esse modo, desinet. Fac omnes periant Geometræ, non ideo Geometricæ rationes peribunt. Universus hic corporeus mundus evanescat, & omnes quæ in eo sunt intelligentiæ tollantur, impossibile tamen erit, rationes quæ nunc ab illis intelligentiis clare & evidenter percipiuntur, salvæ & incolumes non permaneant. Verum semper erit, tres angulos trianguli æquales esse duobus angulis rectis; in circulo lineam ordinatam perpendiculariter ad diametrum esse mediam proportionalem inter duas partes abscissas diametri. Nullum igitur dubium est, quin inviti concipiamus veritatem, ut quid æternum, infinitum, universale, necessarium & immutabile.

ARCUMENTUM DECIMUM.

Ex scientiæ immutabili natura, seu Æternis rerum ideis & necessariis earum rationibus.

PROPOSITIO.

Deum esse, id est, mentem infinitam, æternam, necessariam, universalem, immutabilem, probant immutabiles rerum essentia & rationes, in quibus posita est omnis veritas & scientia.

PROBATIO.

NAM intelligitur a nobis veritas ut res infinita, æterna, universalis, necessaria & immutabilis, quæ posita sit in immutabilibus & necessariis rerum rationibus. Atqui illa immutabilis, infinita & necessaria veritas, quæ a nobis intelligitur, est modus mentis infinitæ, æternæ, universalis, necessariæ & immutabilis.

Major propositio per se evidens est: vixque potest ex argumentatione accipere auctoritatem. Concipitur quidem veritas, ut infinita: idque vel sola Geometria, quæ circa figuras & abstractas extensionis modificationes occupatur, satis declarat: infinitæ quippe figurarum sunt species, & infinitæ figuræ cujuslibet proprietates, & figurarum inter se rationes. Est veritas res æterna, quæ semper fuit, eritque semper. Est ne aliquis, qui sibi persuadeat, ante Euclidem, Archimedem, cæterosque Geometras propositiones eas, quarum veritatem detexerunt, veras non fuisse, aut fuisse ad veritatem & falsitatem indifferentes? Erant ergo veræ antequam detegerentur; nec, quantumvis connitatur animo, ullum potest tempus concipi, quo figuræ geometricæ, triangulum v. g. determinatam formam non haberet, aut non esset relatio certa & determinata inter latera trianguli; quæ cum omni tempore extiterit & demonstrari potuerit; non conficta, sed inventa a Geometris fuit. Est veritas res universalis rerum enim

essentiæ & earum rationes, etiam si tot in mentibus existant, haud tamen idcirco discerpuntur, amplificantur, aut ullo modo commutantur; verum in omnibus uniusmodi, ejusdemque generis sunt. Quemadmodum unum eundemque vultum infinita referunt specula; unius scilicet imaginem innumerabiles simul oculi conspiciunt; unam eandemque vocem mille hauriunt aures: ita infinita mentium multitudo, unam eandemque audit vocem sempiterni verbi; easdem rerum immutabiles formas videt; eadem æterna luce collustratur, cujus radii in mundum spiritalem universum, non secus ac solares in totum orbem corporeum diffunduntur. Est denique veritas res necessaria & immutabilis, id est, perpetuo & constanter eadem; quæ sicut nunquam esse cœpit, ita nunquam esse, aut eodem esse modo, desinet. Fac omnes periant Geometræ, non ideo Geometricæ rationes peribunt. Universus hic corporeus mundus evanescat, & omnes quæ in eo sunt intelligentiæ tollantur, impossibile tamen erit, rationes quæ nunc ab illis intelligentiis clare & evidenter percipiuntur, salvæ & incolumes non permaneant. Verum semper erit, tres angulos trianguli æquales esse duobus angulis rectis; in circulo lineam ordinatam perpendiculariter ad diametrum esse mediam proportionalem inter duas partes abscissas diametri. Nullum igitur dubium est, quin inviti concipiamus veritatem, ut quid æternum, infinitum, universale, necessarium & immutabile.

Deinde in veritate, in rationibus his æternis & immutabilibus posita est omnis ars & sapientia: & arte ac sapientia omnia constituta sunt. Nam nullum ordinem, nullum artificium sine illis concipimus; multoque minus intelligimus quomodo ipsa ars & sapientia ex re bruta oriri potuerit: sunt ergo ipsa per se & rerum omnium principia. Nihilne ergo illud erit, quo cuncta constant atque fundantur? Quod viri atatum omnium sapientissimi tanto studio, tot curis & laboribus detegere conati sunt, rati nihil veritate & sapientia illustrius, &

in ejus participatione vitæ hujus felicitatem positam esse?

Præterea certum est nos res nullas attingere in seipsis, sed tantum intervenitu alicujus ideæ: objecta sensibilia percipimus per ideas qualitatum sensibilibus, & alias qualitates sensibiles comitantes; & quia cogimur ab ipsa natura ideas has referre ad res externas, tanquam earum imagines, ideo res externas existere certo judicamus. At æque reales sunt perceptiones intellectuales rerum & earum relationum, easdemque natura cogente credimus immutabiles & necessarias, & a nostra perceptione vel existentia independentes. Vel, ut verbis utar authoris recentioris nobis in hac parte contrarii, illæ res sensibiles haberi debent reales & existentes, de quibus sensus externi in omni tempore idem testimonium tulerunt: & illæ res certæ sunt, quæ se se offerunt semper eodem modo. Ergo & illæ res intellectuales debent haberi reales & existentes, de quibus sensus interni & intellectuales idem in omni tempore testimonium ferunt: & illæ res intellectuales certæ sunt, quæ sub eadem forma semper & omnibus sese offerunt: cur fidem habebimus sensui externo, non habebimus interno & intellectui? Cur major illius, quam hujus auctoritas? Cur sensitivam certitudinem admitemus, intellectualem & metaphysicam aspernabimur?

Minor propositio facile probatur, scilicet veritatem necessariam, immutabilem & æternam esse modum mentis necessariæ, immutabilis & æternæ: nam quidquid reale & positivum est, vel est substantia, vel substantiæ modus: ergo infinita, æterna, immutabilis & necessaria veritas, vel est substantia aut alicujus substantiæ modus. Substantia autem illa quæcumque sit, æterna, infinita, necessaria & immutabilis est, ejusdem nempe generis, cujus est veritas, quæ in ipsa fundatur: substantiam certe finitam, recentem, contingentem, particularem, mutabilem, fundamentum esse modi infiniti, æterni, universalis, necessarij & immutabilis repugnat. Neque

enim ullo modo potest in temporaneo fundari quod æternum est, in finito quod infinitum est, in particulari quod universale est, in contingenti quod necessarium est, in mutabili quod immutabile est. Deinde si prædictæ veritates nihil aliud essent quam substantiæ finitæ, contingentes, mutabiles aut harum substantiarum modi; supposita, quod fieri potest, earum destructione, ipsas quoque veritates perire necesse esset, sicut extincta luce pereunt colores, vel destructo corpore interit motus. Sed absurdum est veritatem æternam, immutabilem & necessariam perire. Ergo veritas hæc supponit mentem infinitam, & ejus existentiam demonstrat. Tandem omnes res finitæ & earum modi in suo conceptu dicunt aliquam relationem ad tempus & causam, pleræque etiam ad locum. Sed essentia rerum & earum rationes nullam talem dicunt relationem, quia revera, nec in loco existunt, nec tempore conditæ sunt, nec ullo modo creatæ, sed æternæ & necessariæ.

His argumentis usi sunt clarissimi Philosophi. Platonis (In Protagoram.) mentem sic expressit Cicero. *Essentias Plato negat gigni, sed semper esse, & ratione & intelligentia contineri.* (In Metaphysicis.) Aristoteles, qui etsi irriserit ideas Platonis, hoc idem docuit: *formam seu speciem rei nemo facit, nec ea generatur ullo modo.* Alibi easdem formas vocat *naturam immutabilem & immobilem*. Idem affirmat Cicero multis in locis, præsertim in libris de legibus (Vide infra, ubi de immutabili natura legis naturalis). Quos secutus Sanctus Augustinus præclare scribit. *Quapropter nullo modo negaveris esse incommutabilem veritatem, hæc omnia, quæ incommutabiliter vera sunt, continentem, quam non possis dicere tuam, vel meam, vel cujusvis hominis.* (L. de libero arbitrio). Sed omnibus incommutabilia vera cernentibus, tanquam miris modis secretum & publicum lumen præsto esse ac se præbere communiter. Omne autem quod communiter omnibus ratiocinantibus atque intelligentibus præsto est, ad ullius eorum propriæ

naturam pertinere quis dixerit? (a) Huic etiam argumento subscribere debent ii omnes, qui ex ideis spatii & temporis infiniti concludunt eorundem existentiam.

Ex alia parte adversus doctrinam hanc disputarunt olim, & nostris temporibus quamplurimi.

1. Protagoras Abderites, uti constat ex Platonis theæteto, assererat nullam esse immobilem essentiam, nullam absolutam & universalem veritatem, sed tantum relativam; omnem scientiam non esse comprehensionem naturæ immutabilis, sed esse sensum ex motu corporum exortum: animam ipsissimos sensus esse dicebat; & consequenter uniuscujusque hominis sensum aut opinionem unicam esse regulam omnis veritatis... Quæcumque alicui videntur esse, ea esse illi cui videntur... Omnem visionem seu opinionem veram esse. Ex quibus etiam sic concludebat: Quæcumque civitas quedam sancit pro honestis vel inhonestis, pro justis & injustis, pro sanctis & profanis habenda esse, ea civitati illi reapse talia esse: nec in ejusmodi rebus ullus privatus alio privato, aut civitas civitate sapientior est. Hæc Protagoræ sententia duobus nitebatur fundamentis (Vide Cudw. de æternis justis & injustis not. l. 2.), nempe doctrina Heracliti, qui nihil stare, sed omnia instar fluminis perpetuo fluere affirmabat, & atomica philosophia, quæ nihil nisi materiam & motum admittebat.

2. Eandem cum Protagora opinionem tenere deberent omnes Democriti & Epicuri discipuli; neque minus vani sunt, dum scientiam seu comprehensionem veri immutabilis ex fluxu atomorum temere vagantium educunt; quam cum ex earundem motu ortam fingunt libertatem. Attamen non eo usque processerunt, sed contra in sensu judicium veritatis posuerunt. Dicebant res triplici ratione percipi sensu, mente & affectione; sed mentem & affectionem ex sensu derivabant: mentem quidem, quod omnis idea, seu species mentalis, quam vocabant antici-

pationem vel prænotionem, gigneretur vel incurfione, cum res sensibilis directe incidit in sensus; vel proportionem, cum res accepta per sensum amplificatur vel minuitur; vel similitudinem, cum ad instar rei, quæ fuerit sensu percepta, similem aliam imaginamur; vel compositionem denique, cum duarum aut plurium rerum distinctas notiones in unam compingimus. Adeoque juxta ipsos notiones mentis abstractæ & universales, quas Plato & Aristoteles dicebant per se intelligibiles & menti domesticas ac nativas, ex rebus sensibilibus arripiuntur: scilicet, mens visis pluribus singularibus, eorum variis discriminibus quasi sepositis, anticipationem ejus, quod commune est, effingit. Hanc philosophandi rationem nostris temporibus secuti sunt Gassendus, Lockius & alii.

3. Hobbius quoque philosophiæ Epicuri sese addixit, sed suo more quædam immutavit, vel enucleatius exposuit. Docet originem omnium cogitationum esse sensum: nullam esse animi conceptionem, quæ non fuerit ante genita in aliquo sensuum, vel tota simul, vel per partes: causam autem sensationis esse externum corpus, sive objectum quod premit uniuscujusque organum, & premendo continuum efficit motum introrsum ad cerebrum, & inde ad cor; unde nascitur cordis resistencia & contrapressio, sive conatus cordis liberantis se a pressione per motum tendentem extrorsum; qui motus propterea apparet tanquam aliquid externum. Atque apparitio hæc sive phantasma, est id quod vocamus sensationem.... Postquam enim objectum remotum est, vel oculus clausus, imaginem tamen rei vise retinemus, quanquam aliquanto obscuriorem: atque hæc est imago, a qua facultatem appellamus imaginationem. Quæ nihil aliud est quam sensio deficiens sive phantasma dilutum & evanidum; & est hominibus cum animalibus cæteris fere omnibus communis, sive vigilant, sive somniant.... Eadem est res imaginatio &

(a) Vide de hoc argumento Cudworth syst. intellect. & l. de æternis justis & injustis mensuris. Mallebranche entret. métaphys. Œuvres polemiques t. 1.

memoria, sed propter diversas considerationes diversis nominibus significata. Memoria multarum rerum dicitur experientia Imaginationes dormientium sunt somnia . . . Difficile est, inquit, & multis videtur impossibile inter sensum & somnium distinguere accurate. Ego quoties considero, quod in somniis, neque saepe, neque constanter, eadem objecta, loca, personas actionesque imaginor, quae vigilans; neque tam longam seriem cogitationum coherentium reminiscor somnians, quam alias; & quoniam vigilans absurditatem somniorum meorum saepe video, somnians autem cogitationum mearum vigilantis absurditates non video, satis persuasus sum vigilantem me scire quod non somniem, quanquam somnians videor mihi vigilare . . . Imaginatio, quae in homine aliove animali, a sermone vel aliis signis voluntariis nascitur, appellatur intellectus . . . (ibid. c. 3.) Series imaginationum est discursus; ad quem revocatur, facultas inveniendi seu sagacitas, reminiscencia, prudentia . . . (ibid. c. 6.) Ratio, nihil aliud est praeter computationem, sive additionem & subtractionem nominum generalium, quae ad notationem sive significationem cogitationum nostrarum recipiuntur . . . Apparet hinc rationem non esse, sicut sensus & memoria, nobiscum natam; neque sola, ut prudentia, experientia acquisitam, sed industria, scilicet apta imprimis impositione nominum; deinde methodo recta procedendo a nominibus ad propositiones, & a propositionibus ad syllogismos, donec veniatur ad cognitionem consequentia-

(a) Est ille bien difficile de voir que nos idées ne viennent que par les sens, que les choses que nous regardons comme réelles & comme existantes sont celles dont nos sens nous ont toujours rendu le même témoignage dans toutes les occasions, que celles que nous prenons pour certaines, sont celles qui arrivent & qui se présentent toujours de la même façon; que cette façon dont elles se présentent ne dépend pas de nous, non plus que la forme sous laquelle elles se présentent: que par conséquent nos idées, bien loin de pouvoir être les causes des choses, n'en sont que les effets. & des effets très-particuliers, des effets d'autant moins semblables à la chose particulière, que nous les généralisons davantage; qu'enfin nos abstractions mentales (toutes les perceptions qui ne sont pas sensations) ne sont que des êtres négatifs qui n'existent même intellectuellement, que par le retranchement que nous faisons des qualités sensibles aux êtres réels. Des lors ne voit-on pas que les abstractions ne peuvent

rum nominum omnium quae ad scientiam pertinent. Cognitionum duae sunt species, altera facti, & est cognitio propria testium, cuius conscriptio est historia. Altera est consequentiarum, vocaturque scientia, conscriptio autem ejus appellari solet Philosophia.

Doctrinam hanc brevius expositam habemus in objectionibus ad medit. Cartesii, his verbis. Quid dicemus, si forte ratiocinatio nihil aliud sit quam copulatio & concatenatio nominum sive appellationum per verbum est. Unde colligimus ratione nihil omnino de natura rerum, sed de earum appellationibus, nimirum utrum copulemus rerum nomina secundum pacta, vel non. Si hoc ita sit, sicut esse potest, ratiocinatio dependebit a nominibus, nomina ab imaginatione, & imaginatio ab organorum corporum motu. Et sic mens nihil aliud erit, praeterquam motus in partibus quibusdam corporis organici.

4. Cl. author historiae naturalis nuper vulgatae superiorem doctrinam suam in multis partibus fecit. Docet omnem veram & realem cognitionem esse sensum, omnem scientiam esse experientiam; ideas abstractas principia cognitionis esse non posse, neque in talibus fundamentis quidquam poni praeter templum errori sacrum (a). Hinc quoque alibi scribit veritatem esse rem vagam, quae nullam habeat definitionem: veritates ipsas mathematicas, quae primi ordinis censentur, esse positas in definitionibus seu suppositionibus arbitrariis & relativis: & ideo ipsas veritates, quae ex talibus principiis deducuntur

cuntur, esse quoque arbitrarias & relativas (b).

5. Denique adversus expositam supra doctrinam disseruit Cartesius in meditationibus suis metaphysicis, & in responsionibus ad objectiones adversus eandem meditationes. Non quidem cum Protagora iustulit omnem absolutam veritatem aut essentias rerum immutabiles; neque cum atomicis Philosophis & recentioribus metaphysicis sensum principium omnis scientiae fecit, sed essentias ex Dei arbitrio dependere asseruit. Repugnat, inquit, Dei voluntatem non fuisse ab aeterno indifferentem ad omnia quae facta sunt, aut unquam fieri; quia nullum bonum vel verum, nullumve credendum, vel faciendum, vel omittendum fingi potest, cuius idea in intellectu divino prius fuerit; quam ejus voluntas se determinavit ad efficiendum ut id tale esset: neque hic loquor de prioritate temporis, sed ne quidem prius fuit ordine, vel natura, vel ratione ratiocinata ut vocant. Exempli causa, non voluit tres angulos trianguli, aequales esse duobus rectis, quia cognovit aliter fieri non posse: sed contra, quia voluit tres angulos trianguli necessario aequales esse duobus rectis, idcirco jam hoc verum, & aliter fieri non

potest. Et alibi scribit (In resp. ad obj. Gassend. adv. med. sam.): Quemadmodum Poeta fingunt a Jove quidem fata fuisse condita, sed postquam condita fuere ipsum se iis servandis obstrinxisse; ita ego non puto essentias rerum, mathematicasque ullas veritates, quae de ipsis cognosci possunt, esse independentes a Deo; sed puto nihilominus, quia Deus sic voluit, quia sic disposuit, ipsas esse immutabiles & aeternas. Cum his igitur,

Obicies 1. Omnis intelligentia nihil aliud est quam sensatio a rebus corporeis excitata. Atqui per sensationem non percipiuntur nisi res singulares, mutabiles & temporariae.

Respondeo nego majorem, idque ob multiplicem causam.

1. Quia ex praedicto principio multa sequuntur absurdissima: videlicet, omnem opinionem esse veram, cum omnis sensus sit verus sensus: sequitur opiniones contradictorias posse esse simul veras, opinionem verbi gratia Protagorae, & opinionem contrariam Platonis; nullumque esse commune criterium veritatis, sed privatum in uniuscujusque sensu. Sequitur nullum esse discrimen inter conceptiones vigilantis, & phantasmata somniantis, vel deliria febricitantium. Hæc con-

vent jamais devenir des principes, ni d'existence, ni de connoissances réelles, qu'au contraire ces connoissances ne peuvent venir que des résultats de nos sensations comparées, ordonnées & suivies, que ces résultats sont ce qu'on appelle l'expérience, source unique de toute science réelle, que l'emploi de tout autre principe est un abus, & que tout édifice bâti sur des idées abstraites, est un temple élevé à l'erreur? t. 2. ch. 5. p. 77.

(a) Le mot de vérité ne fait naître qu'une idée vague; il n'a jamais eu de définition précise, & la définition prise elle-même dans un sens général & absolu, n'est qu'une abstraction qui n'existe qu'en vertu d'une supposition Il y a plusieurs espèces de vérités, & on a coutume de mettre dans le premier ordre les vérités mathématiques, ce ne sont cependant que de vérités de définition; ces vérités portent sur des suppositions simples, mais abstraites, & toutes les vérités en ce genre ne sont que des conséquences composées, mais toujours abstraites, de ces définitions, nous avons faites suppositions, nous les avons combinées de toutes les façons, ce corps de combinaisons est la science mathématique, il n'y a donc rien dans cette science que ce que nous y avons mis, & les vérités qu'on en tire ne peuvent être que des expressions différentes, sous lesquelles se présentent les suppositions que nous avons employées; ainsi les vérités mathématiques ne sont que les répétitions exactes des définitions ou suppositions Et comme les définitions sont les seuls principes sur lesquels tout est établi, & qu'elles sont arbitraires & relatives, toutes les conséquences qu'on en peut tirer sont également arbitraires & relatives. t. 1. p. 53. in 4.

confectaria a Protagora & Heraclito admissa olim sunt, ideoque asseriebant falsum illud esse principium: *impossibile est aliquid simul esse & non esse*: quod opinio posset esse simul vera & falsa.

2. Experimur inesse animis nostris nobiliorem facultatem concipiendi, judicandi & ratiocinandi, quæ de sensibus ipsis fert sententiam, fallacias & errores eorum aperit; docetque nihil in rebus externis esse simile qualitatibus sensibilibus, coloribus, sonis, calori, &c. quæ in nobis ex eorum præsentia excitantur. Hoc etiam confiteri cogeatur Democritus Atheisticæ sectæ princeps unus: Democritus, inquit Sextus Empiricus, *in regulis duas dicit esse cognitiones; alteram quidem per sensus, alteram vero per cogitationem. Ex quibus cognitioni quidem per cogitationem tribuit iudicium veritatis, ac genuinam, & fide dignam esse testatur: cognitionem autem per sensus nominat tenebrosam, eripitque ei hoc quod in vero discernendo errare nequeat.*

3. Si intelligentia esset sensatio, nullæ essent in mente notiones, nisi rerum corporearum. Attamen innumeræ insunt animis notiones, quæ ad corpora nullo modo, aut ad ea sola non pertinent: tales sunt omnes conceptiones perfectionum spiritualium, sapientiæ, iustitiæ, bonitatis, veritatis & falsitatis, conscientiæ, memoriæ, iudicii. Hæc nec visu, nec tactu, nec olfactu intelliguntur; tantumque abest, ut a corporibus adveniant, ut nullo modo illas notiones cum materia conjungere possimus. Tales sunt conceptiones respectuum seu relationum, quæ existunt inter res corporeas & ex quibus exsurgit id quod pulchrum vel deforme nominamus: perceptio convenientiæ plurium rerum, vel inter se, vel cum fine aliquo, longissime distat a sensatione ab ipsis rebus excitata. Ex. gr. non sensu externo percipitur pulchritudo vel convenientia partium Æneidos, neque systematis Copernicani, neque magni ædificii, aut cujuscunque compositi, in quo spectanda convenientia partium inter se, & omnium cum inten-

to fine. Tales sunt ideæ numerorum; quæ sine corporum ideis perfectissimæ esse possunt: *durationis*, quæ comitatur omnes operationes mentis: *extensionis*, & *spatii*, & *motus*, & *quietis*, quæ dicuntur affectiones sensationem comitantes. Tales denique sunt ideæ simplices figurarum perfectarum, circuli, trianguli, quadrati, &c. quarum nulla sunt corporea exemplaria; sed cum menti nativæ & domesticæ sint, eas ad res corporeas applicat: vel accidit nobis res corporeas contemplantibus, quod homini qui pietatem amici ablentis imaginem contemplatur. In illius hominis animo binæ sunt eodem tempore imagines & diversæ formæ, quarum altera impressa est a tabula, altera jam ante in mente extitit; hæcque norma & exemplar est ad quod illam expendit, & variorum vitiorum convincit. Ita in mente Geometræ res corporeæ non generant illas simplices & perfectas notiones, sed excitant solummodo; quæ excitatæ sunt mensuræ imaginum corporearum (*Vide Cartesii med. 5. initio*). Atque, ut observat Aristoteles *analyt. post. l. 1. p. 226.* earum rationes quamvis per sensum aliquo modo perciperemus, tamen illas per sensum non sciremus, demonstrationem requireremus: quia scire est id, quod universale est, cognoscere.

4. Aliud multiplex discrimen inter sensum & intelligentiam notavit Plato. 1. Sensus est pura passio in organis sensuum per motum externum facta, cujus occasione alia succedit passio spiritualis in mente, aut est quædam cum corpore compassio; qua de iis rebus quæ pertinent ad statum corporis mens conscia fit: Caret omni vi activa qua possit ejus, quod recipit, notitiam comparare. Intelligere vero est interiori quadam mentis vi, eademque insita, nativa & domestica rei cujusdam notitiam consequi. 2. Sensus est mera perceptio formarum quarumdam in corporearum, humilis & depressus jacet in rebus sensibilibus, nec sese erigere potest atque ad notionem abstractam & universalem ascendente. Intelligere est rem aliquam reapse com-

comprehendere ope rationum quarumdam abstractarum & universalium, per quas, ut Boethius loquitur, mens quasi desuper spectans, concepta forma quæ subsunt dijudicat. 38. Sensus obscura est & parum accurata perceptio extremitatum naturæ cujusdam corporeæ, & accidentium ejus, interiorum statum, indolem & rationes sensus non assequitur: hincque fieri potest ut res quædam eadem maneat, & nihilo tamen minus respectu omnium sensuum mutetur, sub aliis nempe qualitatibus sensibilibus appareat, alio colore, odore, calore, &c. Solus intellectus veram rerum naturam, & immutabiles rationes perspicit atque comprehendit. 4. Sensus qui extra corpus perspicunt, & rem objectam contemplantur, distant intervallo ab ea re, quam contemplantur. Intellectus autem rem quam novit & intelligit, interius & sine ullo intervallo expendit; ac quod vocabuli intellectus origo indicat, in interioribus, legit, intra se collecta ipsam rem complectitur. 5. Sensus corpora singularia externa, ope rei alicujus ab illis fluentis & quodammodo a posteriori percipit: omne enim quod in nobis per res sensibus subjectas extrinsecus producit, nihil est, quam motus in organis sensuum. At intelligere non est percipere per impulsum organorum, sed per excitationem interiorum animi facultatum. 6. Sensus non est perceptio rei extra mentem positæ, sed passionis solummodo animæ: corpus cum acu pungitur, aut gladio vulneratur, nemo sibi persuaserit dolores exinde natos veras esse & absolutas qualitates in acu seu gladio ante sensum nostrum existentes: & idem verum est de omnibus aliis sensationibus. Immo vero adsunt hæc sensationes, ubi nulla est objectiva realitas; quod contingit iis, qui post abscissam manum sentiunt dolorem quasi in digitis, qui jam non sunt sui corporis. Quod accidit etiam dormientibus, furiosis, febri- citantibus, quibus phantasmata obversantur. Et quamvis in vigilantibus phantasmata minus vivida sint, sensationes validiores; accidit tamen etiam in vigi-

Tom. I.

lantiis, seu metu, seu alia passione graviter commotis, ut sensationes phantasmatis vincantur; & propterea multa cernant, vel audiant, quæ extra mentem non existunt. Intellectus vero ipsas rerum naturas attingit; id patet ex ipso iudicio quod de sensibus fert, nam ea res, quæ in nobis pronuntiat, notiones rerum, quas sensus nobis informant, non absolute veras esse; phantasmatis non semper credendum; non potest non sensu & imaginatione præstantior esse. Bene ergo scripsit Cartesius: *ipsamet corpora non proprie a sensibus, vel ab imaginandi facultate, sed solo intellectu percipi; nec ex eo percipi quod tangantur aut videantur, sed tantum ex eo quod intelligentur.* 7. Sensus ubi nimio splendore rerum percellitur; tunc obrunditur, frangitur. Intelligentia per veritates maxime splendida haud debilitatur, sed è contrario roboratur. Quod discrimen ex eo nascitur; quod sensus nihil sit quam passio mediantibus organis corporis excitata, intellectus sine organis fortasse exerceat sese.

Objicies 2. Abstractæ rerum ideæ, quales sunt omnes perceptiones præter sensationes rerum particularium in sensibus externis genitas sunt fragmenta animi humani. Scilicet inest homini facultas ideæ complexas ex sensibus advenientes varia ratione dividendi, & unam qualitatem, cum aliis multis in ipsis rebus conjunctam, separatim considerandi, abstrahendique: hincque natæ sunt omnes prædictæ ideæ abstractæ, quæ eo magis dissimiles sunt rerum particularium, quo subtilior est abstractio (*Locke de intell. hum. l. 3. c. 3. 67. Essai sur l'origine des connoissances humaines sect. 5.*). Immo vero fortasse nihil aliud sunt quam voces generales, quibus nulla respondet idea, sed significatur multitudo rerum particularium (*Hobbes supra. Berkeley de princ. cog. hum.*). Jam vero hæc animi fragmenta arbitraria sunt & relativa, utpote meræ suppositiones vel appellationes ex arbitrio pendentes, nullatenus vero naturis rerum congruentes (*Hist. nat. supra*). Ergo ad nullam realem cognitionem nos ducere possunt.

K

Re-

Respondeo omnes hujus argumenti partes non minus a veritate quam a communi omnium ferme veterum & recentiorum opinione abhorreere.

Nam 1. falsum est omnes nostras ideas, quæ non sunt rerum particularium per sensus externos, animi esse *figmenta*. Quia ex modo dictis manifestum est habere nos sensum interiore, vim intelligendi sensu externo præstantiorem, cujus facultatis objecta naturalia sunt virtutes animi spirituales, ideæ incorporeæ & relationes omnes; cujusque ope spirituum æque perfectæ est notitia ac corporum: latet intima utriusque natura, notæ sunt affectiones. Istud ergo axioma, *nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu*, verum esse poterit hoc tantum sensu, quod in intellectu nihil sit, cujus sensus occasio non extiterit. Neque hoc negat Cl. Lockius, at ejus quidam discipuli nobis vendunt doctrinam in objectionem contentam, ut clavem novam omnis cognitionis humanæ, cujus ope omnem ex scientiis obscuritatem & errorem liceat depellere, & veritatis interiora adyta penetrare: miseranturque omnium hæcenus Philosophorum sortem, qui sine hoc filo scientiarum labyrinthos ingressi sunt. Sed, quæso, hujus tam præclari inventi qui hæcenus fructus exitere? Aut in quo tantum differt (differt sane quoad verba) ab obsoleta Peripateticorum doctrina, quod *conceptus animi* & rerum *rationes* ex phantasmatis ab intellectu agente educantur? Obicerent eis Platonici quod olim Peripateticis, quod intellectui tantum facultatis & vigoris concedant, quantam ipsi ei tribuerent, tantumque intersit inter utrosque quantum inter eum qui diceret, soli esse potentiam lucem ex nocte seu caliginoso aere educendi, aliumque qui solem contenderet pollere facultate lucem ex ipso corpore suo protrudendi. Utrique hi parem soli largiuntur vim & potestatem: verum hic apte magis & proprie enuntiat, quod ille minus accurate ac proprie tradit (Cudw. de at. just. not. l. 4. c. 1.).

Quod vero spectat illos, qui abstra-

ctas & generales rerum notiones & rationes nihil esse statuunt, quam mera vocabula, quibus nulla subjecta potestas est, judicat Cudworthus (*Ibid.*) eos indignos esse cum quibus aliquis congregiatur, cujus sequimur judicium, quamvis impense veneremur unum, cui hæc doctrina placuit.

2. Parum refert quæ habeant originem, seu existendi occasionem prædictæ ideæ. Quia argumentum nostrum petitur ex earum natura. Docuit Plato illas ideas ab ipsa mente naturali energia gigni: quæ sententia nescio quare ab omnibus jam deserta & derelicta sit. Docuit Mallebranchius illas perceptiones esse passiones ab immutabili & universali natura: quæ sententia, quamvis habeat aliquam obscuritatem, tamen æque intelligitur, ac illa passio, quam defendunt Athei, ex rebus corporeis. Immo vero cum major cognatio sit inter mentem & Deum, melius mihi videor intelligere, quomodo ab ipsa Dei natura afficiat, & de ejus modis certior fiam; quam quomodo a natura tangar corporea, & de ejus admonear affectionibus & proprietatibus. Quidam tandem recentiores, non sine supercilio & optimorum Philosophorum aspersione, pronuntiant ideas omnes abstractas ortas esse primum in sensibus, & per mentis operationem a rebus particularibus esse separatas. Esto. Hæc verior sit sententia. Num ideæ abstractæ, & earum rationes erunt idcirco *figmenta relativa & arbitraria*? Nequaquam. Etiam in hac hypothese ideæ simplices circuli & trianguli tam erunt passiones mentis, occasione sensationum exortæ, quam sensationes coloris & soni: & earum quoque rationes, ubi mens illas figuras contemplabitur, erunt quoque passiones ineluctabiles: non potest Mathematicus non sentire tres angulos in triangulo esse æquales duobus rectis. Quomodo ergo *figmenta* sunt? Deinde dicimus sensationem quamvis caloris, vel saporis, &c. esse *relativam*, quia ex mea sensatione colligere non possum, quid alia entia rationalia ad præsentiam talis objecti sentiant;

stant; habet cum me solo relationem; & ex ea intelligo, quomodo se habeat objectum relative ad corpus meum. Sed ex abstrahis ideis colligo quid omnia entia rationalia intelligunt: ex. gr. novi omnes intelligere tres angulos in triangulo esse æquales duobus rectis. Per hanc intelligentiam communem est inter omnes rationales societas & omnium ratio, lexque una communis: per sensationem vero, quia *particularis & relativa* est, nulla talis constituitur societas, & consonantia animorum. Sic etiam variae ideæ factitiae *arbitrariae* sunt; Hippocentaurum fingere possum, ipsi alas addere, aliasque partes novas; deinde formam fictam discernere, & alia ratione componere: estne idea circuli ejusdem generis? Possumne illam amplificare, discernere, aut ulla ratione mutare? Nonne circuli ratio independens est a mente mea & in se necessaria: & propter hanc causam eadem & immutabilis in omnium mentibus? Ubi duæ ideæ componuntur, an cernitur quævis habitudo vel relatio, an non una sola quæ utriusque naturæ convenit; & quam intelligimus Deum ipsum immutare non posse? Quisquamne intelligere potest, quid sit *veritas arbitraria*, *scientia arbitraria*, *sapientia arbitraria*? Nonne melius definiunt veritatem veteres, *veritas est quod est*, id est, comprehensionem ejus quod necessario est: rem omnium minime vagam, sed clarissimam, certissimam & firmissimam; qua si homines ab ipso Deo non essent imbuti, omnia quæ condita sunt, nihil forent quam ludibria fortunæ, & atomorum, somnia, umbrae ac vanitas. *Artem & scientiam*, ut præclare scribit Cudworthus (*Cudw. de at. just. not. l. 5. c. 2.*), nemo negaverit res esse *stabiles & veras*, quoniam *maximi ponderis & momenti effectus*, tum in ipsa rerum natura, tum in universa hominum vita gignunt & producant; at quis nescit eas tamen unice in contemplandis & conferendis inter se rerum relationibus, viribus & finibus versari? Quod si ergo hæc omnia umbrae tantum essent ac simulacra, nihil nisi logica no-

tiones, entiaque, ut ajunt, rationis, quomodo quæso res tam insignes & præclaras efficere possent? ipsa, hoc si verum esset, ars & sapientia tota esset futilis ac commentitia: perinde quoque foret, quid quisque ageret vel susciperet ad certam quamdam rem obtinendam & consequendam: omnes denique homines, quod Protagoras quondam censuit, æque sapientes & prudentes essent, nec ulla inter se ratione distarent. Adde his, si ab efficientia, vi & impulsione discederes, quæ in rebus corporeis ad unum motum tota redit, nullam fore aliam externam causam, per quam effici posset aliquid, neque virtus illa scientiæ & artis, quæ exemplaris causa vulgo dicitur & a vi, impetu & cæca impulsione distinguitur, aliquid esset quam somnium & inane visum. Taceo virtutem, justitiam & honestatem, dato illo quod diximus, necessario inter fabulas & commenta fore referenda, cum bonum & malum morale nihil nisi relationes sint: quin etiam quod majus est, convenientiam rerum & dissensionem, utilitatem ipsam & inutilitatem, nihil nisi commenta & nugæ fore.

3. Propter has causas consequentiam nullo modo admittere possumus, quod ad nullam veram & realem cognitionem abstractæ perceptiones nos ducere valeant. Nam primo cum ideæ abstractæ, quocunque modo gignantur, habeant objectivam realitatem, eamque necessariam, immutabilem, & omnibus mentibus communem; per omnes scientias etiam speculativas, in quibus investigantur earum convenientiæ, acquiritur *scientia realis*: veritas omnis est res solida, non ficta & evanida. Deinde in omnibus scientiis mixtis, seu physico Mathematicis, in omnibus artibus, in quibus ex cognitis observatione viribus determinatur ope abstractarum relationum quomodo applicandæ sunt vires ad producendos certos effectus, comparatur etiam sine dubio *scientia realis*, quamvis non sit rerum actu extra nos existentium. Ex. gr. quando determinatur geometrice quæ inclinatio tormento bellico danda est, ut globus fer-

ferreus ad certam distantiam deferatur: vel quæ curvatura danda sit proræ navis, ut cum maxima celeritate sulcet mare: quæ scientia si ficta & vana esset, non afferret tantas vitæ hominum utilitates. Sic quoque ex abstractis relationibus inter causas & effectus; nunc ex effectibus causarum *realem* cognitionem, nunc ex causis *realem* cognitionem effectuum comparamus. Ex. gr. determinant Physici ex lege gravitatis motus planetarum; & vicissim ex motu planetarum colligunt legem gravitatis. Sic quoque & nos colligimus ex causis *finalibus*, ex virium naturalium *temperamentis*, ex omnium rerum *aptitudine*, existentiam causarum intelligentis res mundanas procurantis: quæ cognitio, quamvis ex abstractis ideis relationum habeatur, *realis* tamen est, *certiorque*, quam est ea, quæ solo sensuum fundamento nititur.

Objicies 3. cum Cartesio. Quamvis voluntati humanæ tantum tribui non debeat, ut rerum essentias pro lubitu fingere, destruere & immutare possit; saltem hoc concedendum est voluntati divinæ. *Nam repugnat Dei voluntatem non fuisse ab æterno indifferentem ad omnia quæ facta sunt aut unquam fient; quia nullum bonum vel verum nullumve credendum vel faciendum, vel omittendum fingi potest, cujus idea in intellectu divino prius fuerit quam ejus voluntas se determinavit ad efficiendum, ut id tale esset.*

Respondeo rerum quidem vocabula & nomina mutari posse a voluntate; figura quæ quadratum dicitur, circulus dici potest. Verum si quis naturam quadrati dixerit, non id necessario esse quod est, sed in naturam circuli ex arbitrio Dei converti posse; essentiam circuli adsciscere posse essentiam trianguli sine ulla physica & reali mutatione, per metaphysicam quamdam essentiarum conversionem, non tantum quæ cogitatione consequi non possumus, sed aperte repugnantia nobis credenda proponit. Fuit quidem in Deo ab æterno *voluntas*, sed fuit etiam *sapientia*. Utra harum perfe-

ctionum, quas in Deo esse necessario intelligimus, alteri pareat, facile cognoscitur ex utriusque natura. Sapientia, uti a nobis concipitur, res est plane determinata, constans, immota, flexi nec scia, neque ullo modo mutabilis; ideoque per se norma est & regula. Voluntas vero in se spectata, separata ab intellectu, cæca est & omni luce destituta, nulla ex parte definita, varia, mutabilis; regula igitur & norma esse non potest. Quapropter tum voluntas perfecta intelligitur, cum a veritate & sapientia dirigitur & inclinatur; non tollitur, sed moderatur. E contrario sapientiam & veritatem voluntatis arbitrio subicere, & ad hanc tam variam & mutabilem facultatem componere non possis, quin sapientiam & veritatem sustuleris.

COROLLARIA.

Primum. Existentia Dei demonstratur a *posteriori*.

Nam demonstratio a posteriori illa est, in qua proceditur a notis effectibus ad ignotæ causæ investigationem; & consequenter argumenta a posteriori existentia Dei illa sunt, in quibus colligitur ex effectibus naturalibus existentia entis supra naturam, & omnium rerum moderatoris. Atqui in præcedentibus argumentis multa talia sunt: ut moralia, & physica, & illa metaphysica ex idea Dei, quam ostendimus a solo Deo mentibus nostris insculptam esse.

Secundum. Existentia Dei demonstratur a *simultaneo*.

Nam demonstratio a *simultaneo* ea est, in qua nec proceditur ab effectibus ad causam, nec a causa ad investigationem effectus: sed in qua existentia alicujus entis probatur per quædam attributa magis nota, quæ soli illi enti convenire posse demonstrantur. Sic verbi gratia, cum concludimus ex vi cogitandi, & ex vi movendi esse in mundo substantiam spiritalem a corpore secretam, cujus hæc vires attributa sunt, ista demonstratio est a *simultaneo*; non a priori certe, quia vis cogitandi non est causa substantia spiri-

italis; non etiam a posteriori, quia vis cogitandi non est effectus naturæ spiritalis, sed ipsa ejus natura seu essentialis attributum. Multa quoque exempla demonstrationum a simultaneo suppeditat Geometria; ut cum datis basi & altitudine trianguli demonstratur area; vel datis area & altitudine demonstratur basis. Atqui existentia Deo demonstratur per attributa quædam, quæ supponuntur magis nota, quæque demonstrantur soli enti perfectissimo posse convenire: talis est illa demonstratio metaphysica ducta ex æternis veritatibus, quæ supponuntur magis notæ, quam substantia æternæ spiritalis existentia; & quæ demonstrantur nihil aliud esse, quam modos immutabiles æternæ & infinitæ mentis.

Tertium. Existentia Dei demonstratur a *priori*.

Nam demonstratio a *priori* illa est, in qua proceditur a causa cognita ad investigationem effectus; vel a ratione aliqua antecedente ad consequentem ex illa rei alicujus existentiam: sive in qua existentia rei alicujus colligitur, vel ex causa ejus efficiente, vel ex causa formali, quæ per mentem concipitur ut antecedens rei existentiam & determinans modum existendi. Atqui etsi Deus nullam habeat proprie dictam suæ existentia causam, nihilque sit tempore prius Deo; tamen nostro concipiendi modo & in ordine nostrarum idearum est aliquid Dei existentia prius, nempe necessitas existendi: ex qua Deum existere & talem esse probamus; quæque proinde concipitur, ut causa formalis Dei existentia, ejusque perfectionum, ut patet ex illa demonstratione metaphysica ducta ab ente necessario. Nisi existentia Dei hanc haberet rationem fundamentalem, dici posset Deum existere casu & fortuito, vel existere sine causa; saltem nullam aliam rationem asserre possemus, nisi hanc Atheorum pro cujuscunque rei existentia; ideo nempe existere, quia existit. Et tunc non repugnaret, ut existere desineret, aut non existeret ubique. Uti Epicureus dicit atomum existere, quia existit; & existere hoc in loco quia existit in hoc loco.

Quantum illa propositio, *Deus est*, nota est *per se*, *quoad se*.

Nam Scholastici illam propositionem *notam per se quoad se*, dicunt, cujus prædicatum est de natura seu essentia subiecti, qualis est illa, *homo est animal*. Atqui in ista propositione, *Deus existit*, prædicatum est de essentia subiecti. Non minus quippe existentia essentialis est Deo, quam an malitas homini, ut confectum est in argumentis metaphysicis.

Quantum. Illa propositio, *Deus est*, nota est *per se*, *quoad nos*.

Nam illa propositio dicitur *nota per se*, *quoad nos*, cui auditis & intellectus terminis mens statim acquiescit. Atqui talis est illa propositio, cum demonstratum fuerit in argumentis moralibus sensum numinis esse omnibus hominibus naturalem & sponte nasci & adolescere, ut nascitur quævis alia affectio naturalis: & ex argumentis Physicis pateat, omnem naturam parentem suam tam alte prædicare, ut ad ejus vocem obfuscare homines nequeant: & denique in metaphysicis confectum sit, nos statim atque rectam Dei notionem animis informavimus, non posse ab ejus idea existentiam dividere.

Sextum. Ergo non solum existentia Dei a nullo *invincibiliter* ignoratur, sed revera nulli sunt Athei *speculativi*, sed tantum *Præctici*.

Atheus *Præcticus* ille dicitur, qui ita vivit ac si nullus Deus esset, sensumque numinis animo insitum præfocare conatur. Tales quidem multi sunt.

Atheus *speculativus* ille est, qui Deum nullum revera agnoscit: vel quia de Deo illi nunquam contigit cogitare, Deumque ideo ignorat; vel quia rationibus convictus est, nullum esse Deum. Tales omnino nullos esse sequitur ex his omnibus, quæ hæcenus disputata sunt. Adeoque haud dubitandum, quin illi omnes, qui olim & hisce nostris temporibus Atheisticam impietatem professi sunt, id fecerint, non ex interiore persuasione, quam habere nunquam potuerunt, sed a quadam singularitatis affectu.

statione, aut ingenii levitate, aut per-
versitate cordis. Imprimis hoc certum
est, multos esse homines, qui non tam
ex sincero amore veri scientiis adiungunt
animos, seseque conferunt ad scriben-
dum, quam ex famæ atque existimatio-
nis cupiditate; eosque in id maxime con-
niti, ut omnium in se oculos convertant
doctrinæ singularitate; tantaque esse so-
let singularitatis hæc illecebra, ut ad
absurdissimas defendendas opiniones & ab
omni sensu abhorrentes traduci se facili-
me patiantur. Hinc sine dubio factum
est, ut quidam de omnibus dubitare se
dixerint; alii materiæ existentiam, alii
motum, alii quietem negaverint, alii
hujus principii veritatem, impossibile est
aliquid esse simul & non esse; & uno
verbo quicquid in opinionibus certissi-
mum est, inficiati sint. Deinde illi qui
adversus religionem sermonibus vel scri-
ptis perorant, non id faciunt quia sunt
soluti metu Numinis; sed plerumque quia
magis illo metu interius eliduntur, a
quo solvere se omnibus modis conantur:
observatur quippe ab ipso Lucretio Atheos
esse omnium hominum maxime meticu-
losos, omnibus ærumnis adfectos vive-
re, in rebus adversis acrius advertere
animos ad religionem, verasque tunc
voces pectore ejici, eripi personam, ma-
nere rem: & hoc suum in scribendo
poemate consilium fuisse satetur, ut me-
tum hunc Acherontis ageret funditus ex
suorum in schola Epicuri condiscipulo-
rum animis.

EXAMEN

PRIMÆ PARTIS ETHICES SPINOSÆ

Quæ est de Deo.

CUM hujus Athei systema, propter
novam, quam invenit, loquendi
formam, abhorrentem a communi sermo-
ne, vix intelligi queat; & multorum
acutissimorum hominum torserit ingenia;
neceffe imprimis est illud breviter enu-
cleare: quod melius fieri non posse pu-
tamus, quam comparando hanc novam
doctrinam cum veterum Atheorum opi-
nionibus, & investigando, qua in re con-

sentiant, & in qua videantur dissentire.
Sic quippe veterum Atheorum aperta &
perspicua placita Spinosæ tenebris lucem
aliquam fortasse afferent. Deinde expen-
demus novi systematis principia, ut in-
telligamus an ex illis aliqua addita sit
Atheismo auctoritas. Et denique brevi-
ter quibus argumentis universum ædifi-
cium convelli possit, indicabimus.

EXPOSITIO DOCTRINÆ.

1. Hoc commune Atheorum omnium
principium semper fuit & esse debet,
unicam exidere substantiam, necessariam,
improductam, infinitam; quam veteres,
vel materiam primam, vel extensionem
infinitam, vel atomos vocabant: Spino-
sa vero dicere amat Deum (Prop. 5. 6.
7. 8. 11. 14.), qua appellatione quando-
que etiam veteres utebantur.

2. Sequitur hujus unice substantiæ at-
tributa vel affectiones esse extensionem &
cogitationem, quod etiam probat Spino-
sa (Parte 2. prop. 1. 2.).

3. Sequitur omnia entia particularia
corpora & mentes esse partes illius unice
substantiæ, uti etiam docet Spino-
sa (Parte 2. in cor. prop. 115. Hinc sequitur
mentem humanam partem esse infiniti in-
tellectus Dei.). Corpus est pars exten-
sionis certa ratione modificata: mens est
singularis cogitatio seu idea rei alicujus
singularis actu existentis. Sed amat quo-
que illa vocare modos extensionis & co-
gitationis; quia partium distinctio ingra-
tam multipliciter notionem adjunctam
habet (Parte 1. prop. 15.).

4. Athei omnes, præter Stoicos, do-
cebant, nullam esse communem toti sub-
stantiæ, vel vim fictricem arte & via
progredientem, vel sapientiam universi
moderatricem. Proindeque nullas esse
causas finales, contra quas fute disputat
Spino-
sa (App. ad prop. 36.); neque ens
aliquod perfecta intelligentia, bonitate &
felicitate præditum, qualem nos Deum
esse putamus; sed hoc tantum sensu sub-
stantiam unicam dici posse perfectam,
quatenus infinita est & infinitorum nu-
mero modorum subiectum, ita quoque
Spino-
sa (Parte prim. prop. 30. 31. 32.).

in scholio ad prop. 17. habet: *infra abs-
que ope hujus prop. ostendam, ad Dei
naturam neque intellectum, neque vo-
luntatem pertinere Si ad æternam
Dei essentiam intellectus & voluntas per-
tinent, aliud sane per utrumque hoc at-
tributum intelligendum est, quam quod
vulgo solent homines. Nam intellectus &
voluntas, quæ Dei essentiam constitue-
rent, a nostro intellectu & voluntate toto
cælo differre deberent, nec in ulla re
præterquam in nomine convenire possent,
non aliter scil. quam inter se conveniunt
canis signum cæleste & canis animal la-
trans.*

5. Veteres Atomici Philosophi nullam
aliam vim, præter motum agnoscebant,
qui repetitis impulsibus in æternum pro-
pagaretur, & esset omnium modorum
tum corporeorum, tum spiritalium,
quos accidentaliter producebat, temera-
rius artifex. At Hylozoitæ seu Stratonici
præter motum, vim cogitationum, ap-
petituum & volitionum per se & natu-
raliter effectricem admittebant. In illo
Epicureos (a), in hoc Stratonicos sequi-
tur Spino-
sa (b).

Juxta ipsum Deum seu unica substantia
agit necessario, sive quatenus res cogitans,
sive quatenus res extensa. Quatenus res
cogitans, producit cogitationes singula-
res, quæ mentes hominum sunt. Qua-
tenus res extensa, producit corpora, cum
omnibus eorum mutabilibus affectionibus.
Sed cum corpora, tum mentes non pro-
ducuntur ab unica substantia exerente ali-
quam agendi facultatem, sed per seriem
successivam infinitam causarum finitarum:
generatim enim pronuntiat parte prima
prop. 28. Quodcumque singulare, sive
quævis res, quæ finita est, & determi-
natam habet existentiam, non potest exi-
stere, nec ad operandum determinari,

nisi ad existendum & operandum deter-
minetur ab alia causa, quæ etiam fini-
ta est, & determinatam habet existen-
tiam; & rursus hæc causa non potest
etiam existere neque ad operandum de-
terminari, nisi ab alia quæ etiam fini-
ta est, & determinatam habet existen-
tiam, determinetur ad existendum & ope-
randum, & sic in infinitum.

At quoniam mens & corpus idem
sunt, & eadem potentia est movens &
cogitans, existit inter cogitationes men-
tis & affectiones corporis mutua sym-
pathia, seu harmonia naturalis, ordo &
connexio idearum, ut ponit Spino-
sa prop. 7.
p. 2. idem est ac ordo & connexio rerum:
modus extensionis, & idea illius modi
una eademque res est; sed duobus modis
expressa. Ex. gr. circulus in natura exi-
stens, & idea circuli existentis, una ea-
demque est res, quæ per diversa attributa
explicatur, & ideo sive naturam sub
attributo extensionis, sive sub attributo
cogitationis, sive sub alio quocumque con-
cipiamus, unum eundemque ordinem, si-
ve unam eandemque causarum connexio-
nem, hoc est eandem res sequi reperie-
mus. Neque ulla alia de causa dixi,
quod Deus sit causa ideæ, v. g. circuli
quatenus tantum est res cogitans, & cir-
culi quatenus tantum est res extensa, nisi
quia esse formale ideæ circuli, nisi per
aliud cogitandi modum tanquam causam
proximam, & ille iterum per aliud &
sic in infinitum potest percipi; ita ut
quamdiu res, ut cogitandi modi conside-
rantur, ordinem totius naturæ, sive cau-
sarum connexionem, per solum cogitatio-
nis attributum explicare debemus; &
quatenus ut modi extensionis consideran-
tur, ordo etiam totius naturæ per solum
extensionis attributum explicari debet, &
idem de aliis attributis intelligo (c).

6. Tan-

(a) Lemma tert. post. prop. 13. secundæ partis. Corpus motum vel quiescens ad
motum vel quietem determinari debuit ab alio corpore, quod etiam ad motum vel
quietem determinatum fuit ab alio, & illud iterum ab alio & sic in infinitum.

(b) Parte quint. prop. secund. nec corpus mentem ad cogitandum, nec mens
corpus ad motum vel quietem nec ad aliquid, si quid est, aliud determinare potest.

(c) Parte quint. prop. prima: ut habet pro cogitationes, rerumque ideæ ordi-
nantur, & concatenantur in mente, ita corporis affectiones, seu rerum imagines
ada-

6. Tandem ex his principiis sequitur omnia evenire ex necessitate naturæ illius unicæ substantiæ (Prop. 16. primæ partis); hanc unicam substantiam, cum extra illam nihil existat, dici posse rerum omnium causam immanentem (ibid. prop. 18.); & res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuisse (Prop. 33. ibid.).

Cum hæc principia Atheis veteribus & Spinosæ communia sint, liquet certe illos re ipsa non dissentire: videamus ergo quid sibi hic velit novis illis, quibus utitur, formis loquendi.

1. Duplicem distinguit naturam cum veteribus Cabbalistis *naturantem* & *naturatam*: per priorem intelligit, id quod per se est, & per se concipitur; seu talia substantiæ attributa, quæ æternam & infinitam essentiam expriment; hoc est, Deum, quatenus ut causa libera consideratur. Per naturam autem *naturatam* intelligit, id omne, quod ex necessitate Dei naturæ, sive uniuscujusque Dei attributorum sequitur; hoc est, omnes Dei attributorum modos, quatenus considerantur, ut res quæ in Deo sunt, & quæ sine Deo nec esse, nec concipi possunt (Schol. ad prop. 29.). Ex hisce definitionibus liquet istas voces novas designare solummodo unius & ejusdem rei, seipsam modificantis & per seipsam modificatæ, varios aspectus.

2. Docet naturam *naturantem* esse liberam; quia ex solis naturæ legibus & a nemine coacta agit, quam libertatem sic explicat in ep. 23. ad Oldenb. Hic paucis explicare volo, qua ratione ego fatalem omnium rerum & actionum necessitatem statuam: nam Deum nullo modo fato subicio, sed omnia inevitabili necessitate ex Dei natura sequi concipio, eo-

adamusim ordinantur & concatenantur in corpore. Et ep. 15. quod autem ad mentem humanam attinet, eam etiam partem naturæ esse censeo, nempe quia statuo, dari etiam in natura potentiam infinitam cogitandi; quæ quatenus infinita in se continet totam naturam objective, & cujus cogitationes procedunt eodem modo, ac natura, ejus idearum. Deinde mentem humanam hanc eandem potentiam statuo, non quatenus infinitam, & totam naturam percipientem; sed finitam, nempe quatenus tantum humanum corpus percipit & hac ratione mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus statuo.

dem modo ac omnes concipiunt ex ipsius Dei natura sequi, ut seipsum intelligat; quod sane nemo negat ex divina natura necessario sequi, & tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, sed omnino libere, tametsi necessario seipsum intelligere. Primus Spinosæ necessitatem physicam & libertatem conjunxit. Naturam vero *naturatam* negat esse liberam: quia determinatur ad existendum a natura *naturante*: & cum omnia corpora & mentes pertineant ad naturam *naturatam*, nullam agnoscit in hominibus aut quavis mente particulari libertatem. Nihil hic habemus præter verba nova.

3. Docet unicam substantiam concipi posse duplici ratione abstracte scilicet & superficialiter, prout nempe ipsam imaginamur: vel ut substantia, quod fit per intellectum: quod si ad quantitatem attendamus, prout in imaginatione est, quod sæpe & facilius a nobis fit, reperietur finita, divisibilis, & ex partibus conflata. Si ad quantitatem prout vero in intellectu est attendamus, & eam, quatenus substantia est, concipimus, quod difficillime fit, tum infinita, unica & indivisibilis reperietur. Nam cum vacuum in natura non detur; substantia corporea, quatenus substantia, non potest habere partes realiter distinctas & consequenter non potest dividi: est illa ubique eadem, nec partes in eadem distinguuntur, nisi quatenus materiam diversimode affectam esse concipimus: unde ejus partes modaliter tantum distinguuntur, non autem realiter. Ex. gr. aquam quatenus aqua est, dividi concipimus, ejusque partes ab invicem separari; at non quatenus substantia est corporea, eatenus enim (quia vacuum est impossibile) neque separatur neque dividitur. Porro aqua, quatenus aqua

ge-

DEFINITIONES.

Prima. Per causam sui intelligo id, cujus essentia involvit existentiam, sive id, cujus natura non potest concipi, nisi existens.

Satis ineptum est definire causam sui, quæ nulla est: ens necessarium non nisi valde improprie, sic dici potest.

Secunda. Ea res dicitur in suo genere finita, quæ alia ejusdem naturæ terminari potest. Ex. gr. corpus dicitur finitum; quia aliud semper majus concipimus. Sic cogitatio alia cogitatione terminatur: at corpus non terminatur cogitatione, nec cogitatio corpore.

Ex hac definitione sequitur, infinitum in suo genere esse id, quod alia re ejusdem naturæ terminari non potest, seu, de quo nulla res ejusdem naturæ negari potest. Et infinitum in omni genere erit illud, quod nulla alia re cujuscunque naturæ terminari potest, seu, de quo nulla res negari potest. Ergo Deus, qui est illud infinitum in omni genere, est congeries omnium rerum. En universum systema in unica definitione.

Deinde, quamvis illam vocem, potest, adjecerit Spinosæ ad fucum faciendum, illius tamen hic revera sensus est: ea res dicitur finita in suo genere, quæ alia ejusdem naturæ terminatur, ut patet ex prop. 8. ex qua definitione directe sequitur substantiam extensam & materialem esse infinitam: neque vi creatrice, quæ diversæ naturæ est, posse finiri.

Certe hæc definitio plane absurda est; cum finitum non definiatur per causam finitudinis, seu efficientem, seu formalem: & sit contraria communi hominum intelligentiæ. Nam concipimus corpus aliquod finitum esse, etiam si nulla alia corpora existerent, aut etiam possent existere; & etiam ex altera parte concipimus rem infinitam, etiam si res finita ejusdem naturæ genericæ existat: nempe concipimus intelligentiam seu cogitationem infinitam in Deo & finitam in mente humana.

Tertia. Per substantiam intelligo id, quod in se est & per se concipitur: hoc est,

generatur & corrumpitur: at quatenus substantia, nec generatur nec corrumpitur. Ex hisce valde manifestum est, Spinosam in unica sua substantia partes revera agnoscere, quæ sint subiecta variorum affectionum seu motus, seu cogitationis; alias quadratas, alias rotundas; alias motas in Orientem, alias in Occidentem; alias lætas, alias tristes, &c. & in hoc solummodo dissentire ab aliis Philosophis, quod sermonem immutare velit, illasque partes modos appellare: propterea quod illæ unicam ubique coherentem substantiam efficiant, & non sint a se invicem diversæ, nisi propter diversitatem modificationum & singularem existentiam. Sæpius ipse communi formæ loquendi sese accommodat, & in loco modo laudato scribit: Quamvis hoc non esset (id est, quamvis materia non esset indivisibilis & ex partibus constaret) nescio cur materia divina natura indigna esset; quandoquidem extra Deum nulla substantia dari potest, a qua pateretur.... Quare nulla ratione dici potest substantiam extensam divina natura indignam esse, tametsi divisibilis supponatur, dummodo æterna & infinita concedatur.

SYSTEMATIS SPINOSÆ FUNDAMENTA.

Cum nihil novi, præter voces, referat Spinosæ doctrina, videamus jam an attulerit aliquam Atheismo suis rationibus auctoritatem: an non tota celebritas systematis orta sit ex principiorum obscuritate & illa admiratione, quam in hominibus indoctis & levibus pariunt res reconditæ, & a vulgi intelligentia disjunctæ. Certe Spinosæ principia, quæ per se clara esse deberent, adeo sunt involuta, ut nulla alia ratione possimus illa exponere, quam explicari solent arcanæ notæ & verba quædam minus usitata linguæ alicujus, uti dicitur, mortuæ: videlicet comparando loca varia, in quibus eadem verba usurpantur, sicque sensum ex concordantibus locis expromendo. Hoc ergo modo rem tentemus.

est, *cujus conceptus non indiget conceptu alterius a quo formari debeat.*

Hujus definitionis duplex sensus est: alius generalior, ut substantia sit id quod in se est & per se concipitur absque conceptu, seu *subjecti* cui inhæreat, seu *causa* a qua producat. Alter sensus est minus generalis; ut substantia sit id, quod in se est & per se concipitur sine *subjecto* inhærentis. Hic posterior est omnium Philosophorum, juxta quem substantia alia potest esse *creata*, alia *increata*. Sed non est sensus Spinosæ: nam ad priorem sensum determinatur in propof. secunda, & in cor. prop. quart. & in scholio ad prop. déc. In hac ergo definitione, assumit substantiam esse *ens necessarium & independens*. Quæ positio universæ doctrinæ summa est. Immo falsa est hæc definitio, si substantia consideretur relative ad modos suos: nam substantia neque existere, nec concipi potest sine modis existendi; & per modos existendi cognoscitur, saltem a nobis, qui rerum essentias non habemus perspectas.

Quarta. Per attributum intelligo id, quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejusdem essentiam constituens.

Difficilis est hujus definitionis sensus. Nam in definitione sexta & propositione nona videtur distinguere attributum a substantia; cum illud multiplex, hæc unica dicatur. At axioma primo, & prop. quarta & alibi attributum cum substantia confunditur: *Extra intellectum, inquit, nihil datur præter substantias & affectiones, id est, modos.* Exemplis quibus utitur Spinosæ, melius intelligitur, quid sit attributum, quam ex ejus definitionibus. *Extensio* est attributum, *cogitatio* est attributum unicæ, quam admittit, substantiæ; aliæque infinita attributa esse supponit, quæ tamen nullibi explicat. Videbimus modo attributum in systemate Spinosæ non esse ens reale, sed abstractam mentis notionem.

Quinta. Per modum intelligo substantiæ affectiones, sive id quod in alio est, per quod etiam concipitur. Clarius exprimitur hæc definitio prop. 15. modi sine substantia nec esse nec concipi possunt,

& in scholio ad prop. 10. habet: per modificationem autem intelligo, id quod in alio est, & cujus conceptus a conceptu rei, in qua est, formatur. Si exempla quicquam conferre possunt ad sensum Spinosæ pervidendum, nosce corpora omnia esse modos unicæ substantiæ quatenus extensæ; & mentes omnes esse modos ejusdem quatenus cogitantis; motum esse quoque modum corporis, id est, modum modi.

Manifestum est falsam esse definitionem sensu exposito: nam nedum modus sine substantia non possit concipi; contra substantiam non concipimus nisi per modos. Ex corporibus arripimus notionem substantiæ corporeæ, & ex mentibus notionem substantiæ spiritualis. Et etiam motus qui apud Spinosam est modus modi, non includitur in conceptu substantiæ corporeæ, sed est aliquid reale substantiæ corporeæ adjectum.

Sexta. Per Deum intelligo ens absolute infinitum, hoc est; substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit.

Explicatio. Dico absolute infinitum, non autem in suo genere; quicquid enim in suo genere tantum infinitum est, infinita de eo attributa negare possumus; quod autem absolute infinitum est, ad ejus essentiam pertinet quicquid essentiam exprimit & negationem nullam involvit.

Hæc definitio respondet aptissime definitioni finiti supra traditæ, & ex utraque sequitur ens infinitum esse collectionem omnium realitatum.

Septima. Ea res libera dicitur, quæ ex sola sue naturæ necessitate existit, a se sol adeterminatur (quamvis necessitate physica & cæca, ut prop. 17.) necessaria autem, seu potius coacta, quæ ab alio determinatur ad existendum & operandum certa & determinata ratione.

Singularis sane libertas, quæ atomis Epicuri convenit!

Octava. Per Æternitatem intelligo ipsam existentiam quatenus ex sola rei æternæ definitione necessario sequi concipitur.

Explicatio. Talis enim existentia ut æterna veritas, sicut essentia concipitur, proptereaque per durationem aut tempus explicari non potest, tametsi duratio principio & fine carere concipiatur.

Est hæc definitio necessariæ existentiae, non æternitatis; & ex ea sequitur nulla esse decreta æterna, quæ necessaria non sint.

AXIOMATA.

Primum. Omnia quæ sunt, vel in se, vel in alio sunt.

Verum est duplici sensu. 1. Omnia quæ sunt, vel existunt in se & independentem ab alio, vel in alio, id est, dependentem a virtute alterius. 2. Omnia quæ sunt, vel sunt in se, id est, sunt subjecta; vel in alio, id est, sunt qualitates subjecto inhærentes. Sed falsum est 3. sensu, si intelligas omnia, quæ sunt esse in se & independentia, vel in alio, id est, esse qualitates subjecto independenti inhærentes; & hic obscurior sensus, est sensus Spinosæ. Ex quo sequitur nihil existere præter substantiam in se & independentem atque ejus modos.

Secundum. Id quod per aliud non potest concipi, per se concipi debet.

Ambiguitatem habet propter voces per se. Etsi non concipiamus quomodo materia creata sit, tamen non debet concipi, ut increata.

Tertium. Ex data causa determinata necessario sequitur effectus: & contra, si nulla detur determinata causa, impossibile est, ut effectus sequatur.

Ambiguum est. Verum quidem, ubi agitur de causis necessariis vel actualibus: falsum, si transferatur ad causas liberas & potentiales. Hisce existentibus non necessario sequitur effectus, sed est solummodo possibilis.

Quartum. Effectus cognitio a cognitione causæ dependet & eandem involvit.

Ambiguum est. Immo vero, effectus formaliter, ut aiunt, spectatus, involvit cognitionem causæ suæ: quia duo correlata sunt simul cognitione. Non vero effectus materialiter spectatus. At prop. sexta, & prop. 25. hoc sensu generali su-

mitur & concluditur mundum non posse esse creatum, si ejus conceptio non involvat conceptionem Dei. Ex hoc axioma conjuncto cum definitione sexta concluditur omnes effectus cum per causam suam concipiantur, esse modos causæ suæ.

Quintum. Quæ nihil commune inter se invicem habent, etiam per se invicem intelligi non possunt: sive conceptus unius alterius conceptum non involvit.

Ambiguum est. Verum si intelligas communitatem relationis & naturæ genericæ: qualem admittimus inter mentem omnipotentem & res creatas. Falsum vero est, si intelligas communitatem naturæ specificæ. Nam etsi causæ & effectus non sit eadem specifica natura, v. g. intelligentiæ & mundi, tamen ex ordine mundi intelligentiæ colligo existentiam. Quamvis corporum translatio sit diversæ naturæ a vi motrice, ex corporum tamen translatione colligo existentiam vis motricis.

Sextum. Idea vera debet cum suo ideato convenire.

Falsum est eo sensu, quo illud interpretatur Spinosæ, sed ad rem nostram non pertinet fallaciam aperire.

Septimum. Quidquid ut non existens potest concipi, ejus essentia non involvit existentiam.

PROPOSITIONES.

Prima. Substantia prior est naturæ suis affectionibus.

Demonstratio: patet ex definitione tertia & quinta.

Substantia neque esse, neque concipi potest sine modo existendi, ergo non est prior naturæ modo suo.

Secunda. Duæ substantiæ diversa habentes attributa nihil inter se commune habent.

Demonstratio: patet ex definitione tertia. Unaqueque enim debet esse & per se concipi, sive conceptus unius conceptum alterius non involvit.

In falsa vel captiosa definitione non potest poni nisi falsa vel captiosa propositio. Sensus hic est, Deus & materia.

si essent duæ substantiæ diversa habentes attributa, uti vulgo putatur; nihil inter se commune haberent, id est, ut modo videbimus, una alterius causa esse non posset. Nos vero ex alia parte dicimus duas substantias diversa habentes attributa habere communem relationem causæ & effectus, & posse unam per aliam concipi, causam per effectum, creatorem per creaturam.

Tertia. *Quæ res nihil commune inter se habent, earum una alterius causa esse non potest.*

Demonstratio. Si nihil commune cum se invicem habent, ergo per axioma quintum nec per se invicem intelligi possunt, adeoque per axioma quartum una alterius causa esse non potest.

Axioma quartum & quintum captiosa sunt, ut supra diximus: ergo & hæc propositio. Nihil commune est inter tremorem nervorum opticorum & visionem, aut quemvis alium motum in sensuum organis & sensationes, unum tamen alterius causa est vel moralis seu occasionalis, vel physica. Nihil commune est inter vim motricem, vel volitionem mentis & membrorum motum, experimur tamen hunc motum esse earum causarum effectum. Sic quamvis inter corpora & vim creatricem nihil commune concipiam, cum cogito eorum attributa: tamen hanc illorum causam esse intelligo. Immo idem admittendum est in ipso Spinosæ systemate, in quo natura naturata, ad quam juxta Spinosam pertinent omnia corpora & omnis intellectus, seu finitus, seu infinitus, producit a natura naturante, quæ non majorem habet analogiam cum natura naturante, quam canis signum cœleste, & canis animal latrans. Scilicet Spinoza in natura naturante nihil concipit, præter vim cœcam procreatricem omnium modorum corporeorum & spiritualium, finitorum, & infinitorum mentium humanarum & intellectus divini. Hæret ergo in iisdem difficultatibus quas nobis objicit.

Quarta. *Duæ aut plures res distinctæ, vel inter se distinguuntur ex diver-*

sitate attributorum, vel ex diversitate affectionum.

Demonstratio. Omnia quæ sunt, vel in se, vel in alio sunt per axioma primum. Hoc est per definitionem tertiam & quintam extra intellectum nihil datur præter substantias, earumdemque affectiones, nihil ergo extra intellectum datur per quod plures res distingui possunt præter substantias (sive quod idem est per definitionem quartam) earum attributa & earumque affectiones.

Falsa est hæc propositio, quia manifestum est res non tantum distingui per diversitatem attributorum & affectionum; sed etiam per separatam existentiam. Circulus A & circulus B, eo ipso, quod separatim existant, diversi sunt. Ipsius spatii & temporis partes, quamvis similes, habent tamen distinctam existentiam: & sine dubio in Spinosæ unica substantia infinite extensa partes admittendæ sunt distinctæ & diversæ, nisi communem loquendi formam & communem sensum quis aspernari velit.

Quinta. *In rerum natura non possunt dari duæ aut plures substantiæ ejusdem naturæ sive attributi.*

Demonstratio. Si darentur plures distinctæ deberent inter se distingui, vel ex diversitate attributorum, vel ex diversitate affectionum, per propositionem quartam. Non ex diversitate attributorum, quia supponuntur ejusdem esse naturæ sive attributi. At si ex diversitate affectionum tantum distinguuntur, cum substantia sit prior suis affectionibus per propositionem primam, depositis ergo affectionibus & in se considerata, hoc est, per definitionem tertiam & quartam, vere considerata, non poterit concipi ab alia distingui: hoc est per propositionem præcedentem non poterunt dari plures, sed tantum una.

Hæc propositio in priori posita est, confundit Spinoza notiones maxime communes, seu potius formam loquendi mutat; eas res solummodo distinctas esse vult, quæ habent diversam essentiam, cum alii omnes illas distinguunt quæ habent diversam existentiam.

Sex-

Sexta. *Una substantia non potest produci ab alia substantia.*

Demonstratio. In rerum natura non non possunt dari duæ substantiæ ejusdem attributi per propositionem præcedentem, hoc est per propositionem secundam, quæ aliquid inter se commune habent. Adeoque per propositionem tertiam una alterius causa esse nequit, sive una ab alia produci nequit.

Propositio hæc deducitur ex tribus falsis propositionibus: & eadem est vanitas sequentium omnium.

Septima. *Ad naturam substantiæ pertinet existere.*

Demonstratio. Substantia non potest produci ab alia, per propositionem præcedentem, erit itaque causa sui, id est, per definitionem primam, ipsius essentia involvit necessario existentiam, sive ad ejus naturam pertinet existere.

Octava. *Omnis substantia est necessario infinita.*

Demonstratio. Substantia unius attributi, non nisi unica existit, per propositionem quintam; ad ipsius naturam pertinet existere, per propositionem septimam: erit ergo ipsius natura vel finita vel infinita. At non finita; nam per definitionem secundam debet terminari ab alia ejusdem naturæ, quæ etiam necessario debet existere, per propositionem septimam. Adeoque darentur duæ substantiæ ejusdem attributi: quod est absurdum per propositionem quintam. Existet ergo infinita.

Nona. *Quo plus realitatis aut esse unaqueque res habet, eo plura attributa ipsi competunt.*

Demonstratio. Patet ex definitione quarta.

Decima. *Unumquodque unius substantiæ attributum per se concipi debet.*

Demonstratio. Attributum est id quod intellectus de substantia percipit tanquam ejus essentiam constituens per definitionem quartam. Adeoque per definitionem tertiam per se concipi debet.

Hanc propositionem addidit Spinoza, ut obviam iret Cartesii argumento; in quo ex diversitate conceptuum, quibus

extensio & cogitatio apprehenduntur, concluditur rem extensam & rem cogitantem esse entia diversa: cumque illam ponat in duabus definitionibus pro lubitu confictis, manifestum est hic esse petitionem principii. Si stemus definitioni substantiæ traditæ a Spinoza, sequetur extensionem esse substantiam; quia per se concipitur: & cogitationem esse substantiam, quia per se concipitur: & juxta axioma quintum has substantias nihil commune inter se habere, quia conceptus unius conceptum alterius non involvit.

Undecima. *Deus sive substantia constans infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit, necessario existit.*

Demonstratio. Si negas, concipe, si fieri potest, Deum non existere. Ergo per axioma septimum ejus essentia non involvit existentiam. Atqui hoc per propositionem septimam est absurdum. Ergo Deus necessario existit.

Duodecima. *Nullum substantiæ attributum potest vere concipi, ex quo sequatur, substantiam posse dividi.*

Demonstratio. Partes enim in quas substantia, sic concepta, divideretur, vel naturam substantiæ retinebunt, vel non. Si primum, tum per propositionem octavam unaqueque pars debebit esse infinita, & per propositionem sextam causa sui, & per propositionem quintam constare debet ex diverso attributo, adeoque ex una substantia plures constitui poterunt, quod per propositionem sextam est absurdum. Adde quod partes per propositionem secundam nihil commune cum suo toto haberent, & totum per definitionem quartam & propositionem decimam absque suis partibus, & esse, & concipi posset, quod absurdum esse nemo dubitare poterit. Si autem secundum ponatur, quod scilicet partes naturam substantiæ non retinebunt: ergo cum tota substantia in æquales partes esset divisa, naturam substantiæ amitteret & esse desineret: quod per propositionem septimam est absurdum.

Decimatertia. *Substantia absolute infinita est indivisibilis.*

De-

Demonstratio eadem est quæ propositionis duodecimæ. Addit: ex his sequitur, nullam substantiam corpoream, quatenus substantia est, esse divisibilem.

Decimaquarta. Præter Deum nulla dari, neque concipi potest substantia.

Demonstratio. Cum Deus sit ens absolute infinitum, de quo nullum attributum, quod essentiam substantiæ exprimit, negari potest per definitionem sextam, isque necessario existat per propositionem undecimam. Si aliqua substantia præter Deum daretur, ea explicari deberet per aliquod attributum Dei, siquæ duæ substantiæ ejusdem attributi existerent, quod per propositionem quintam est absurdum; adeoque nulla substantia extra Deum dari potest & consequenter concipi. Nam si posset concipi, deberet necessario concipi ut existens. Atqui hoc per primam partem hujus demonstrationis est absurdum. Ergo, extra Deum nulla dari, neque concipi potest substantia.

Pergit. Hinc clarissime sequitur. 1. Deum esse unicum; hoc est per definitionem sextam, in rerum natura nonnisi unam substantiam dari, eamque absolute infinitam esse. Sequitur. 2. rem extensam & rem cogitantem, vel Dei attributa esse, vel per axioma primum affectiones attributorum Dei.

Decimalexta. Ex necessitate divinæ naturæ, infinita infinitis modis, hoc est omnia quæ sub intellectum infinitum cadere possunt, sequi debent.

Demonstratio. Hæc propositio unicuique manifesta esse debet, si modo ad hoc attendat, quod data cujuscunque rei definitione plures proprietates concludit, quæ re vera ex eadem (hoc est, ipsa rei essentia) necessario sequuntur, & eo plures, quo plus realitatis rei definitio exprimit, hoc est, quo plus realitatis rei definite essentia involvit. Cum autem natura divina infinita absolute attributa habeat per definitionem sextam, quorum etiam unumquodque infinitam essentiam in suo genere exprimit, ex ejusdem ergo necessitate infinita infinitis modis, (hoc est, omnia quæ sub intellectum infinitum cadere possunt) necessario sequi debent.

Omnia hic assumit Spinoza, sine ulla probatione.

Vigesima nona. In rerum natura nullum datur contingens; sed omnia ex necessitate divinæ naturæ determinata sunt ad certo modo existendum & operandum.

CONFUTATIO SYSTEMATIS SPINOSÆ.

Revocari potest Spinosæ doctrina ad propositiones tres. Prima est unicam existere substantiam, extensam & cogitantem, ex cuius naturali vi & efficientia, sed cæca & bruta, omnia intra se producantur necessario, ita ut nihil detur contingens, sed omnia determinata sint ex necessitate naturali ad certo modo existendum & operandum. Secunda est, hanc substantiam unicam nullas habere partes & esse plane indivisibilem & immutabilem. Tertia est, hanc substantiam esse summe perfectam, quod contineat omnem realitatem, omnes modos entis.

Prima propositio continet doctrinam omnium Atheorum; & directe confutatur omnibus argumentis, seu moralibus, seu physicis, seu metaphysicis, quæ hactenus explicata sunt. Confutabitur etiam in sequentibus hujus operis partibus, speciatim vero, in articulis de immensitate Dei, ubi ostendemus extensionem & cogitationem in eodem subjecto consistere non posse; de libertate Dei, ubi conficiemus omnia in rerum universitate esse arbitrarie constituta; de attributis Dei moralibus, quæ cum necessitate illa ferrea & cæca existere nequeunt; & ubi de libertate hominis & lege naturali.

Secunda & tertia propositio formam loquendi continent Spinosæ propriam, quam si ostenderimus non tantum esse abhorrentem a communi sermone, sed alienum ab omni ratione, erit certe Spinosæ systema ex omni parte confutatum.

PROPOSITIO PRIMA.

Unica Spinosæ substantia cogitans & extensa composita est ex partibus realiter distinctis, divisibilis est & mutabilis; & consequenter non est ens necessarium propter rationes in argumentis superioribus allatas.

PROBATIO.

1. UT principiis Spinosæ utar: substantia est id cujus conceptus non indiget conceptu alterius a quo formari debeat. Atqui juxta eundem Spinosam cogitatio non indiget conceptu extensionis, a quæ formari debeat, sed per se concipitur: sic quoque extensio non indiget conceptu cogitationis a quo formari debeat. Ergo extensio & cogitatio sunt duæ substantiæ. Immo hujusmodi attributa, quæ per se concipiuntur infinita agnoscit in Deo Spinoza. Ergo vel falsa est substantiæ definitio, vel infinita sunt substantiæ.

Hanc objectionem in scholio ad propositionem decimam præoccupare voluit, ubi sic legimus: Ex his apparet quod, quamvis duo attributa realiter distincta concipiantur, non possumus tamen inde concludere, ipsa duo entia, sive duas substantias constituere. Quidni? Quia id est de natura substantiæ ut unumquodque ejus attributorum per se concipitur; quandoquidem omnia, quæ habet, simul in ipsa semper fuerunt, nec unum ab alio productum potuit; sed unumquodque realitatem seu esse substantiæ exprimit. Hoc eodem redit, ac si dixisset: nolo agnoscere plures partes substantiales esse realiter distinctas, si simul semper conjunctæ fuerint, neque una fuerit ab alia producta, & unaquæque realitatem substantiæ exprimat. Potest certe Spinoza rerum nomina mutare pro arbitrio, sed hac mutatione existimare se novam doctrinam condere, eamque demonstrare, hominis delirantis est.

In eodem scholio habet: si quis autem jam querit, ex quo ergo signo diversitatem substantiarum poterimus dignoscere, legat sequentes propositiones, quæ

ostendunt in rerum natura non nisi unicam substantiam existere, eamque absolute infinitam esse; quapropter id signum frustra quæreretur. Quod eodem redit, ac si dixisset nullum haberi tale signum. Et revera nullum aliud signum præter conceptum clarum realis distinctionis, esse potest. Quod signum nunc admittere, nunc non admittere, hominis est ridicule secum dissentientis.

2. In illa substantia sunt partes realiter distinctæ, ubi sunt modificationes contrariæ & repugnantes quæ in eadem parte esse nequeunt: v. g. si finita extensio A moveatur versus Orientem, & alia extensio finita B moveatur versus Occidentem, negat communis hominum intelligentia A esse B, quia tunc moveretur eodem tempore in contrarias partes, quod est absurdum. Atqui Spinoza in Deo agnoscit modos ejusmodi infinitos, contrarios & incompatibiles. Ergo necesse est ut illos distribuat in partes diversas unicæ suæ substantiæ. Et revera, quamvis placuerit Spinosæ varias partes substantiæ unicæ modos appellare, illis modis tribuit ea omnia quæ nos tribuimus partibus, separatam existentiam, efficientiam propriam; certas affectiones particulares seu modos, ut patet ex propositione 2^a. Quodcunque singulare, sive quævis res, quæ finita est & determinatam habet existentiam, non potest existere nec ad operandum determinari, nisi ad existendum & operandum determinetur ab alia causa, quæ etiam finita est & determinatam habet existentiam, & rursus hæc causa non potest etiam existere, neque ad operandum determinari, nisi ab alia, quæ etiam finita est, & determinatam habet existentiam, determinatur ad existendum & operandum: & sic in infinitum. Et parte secunda inter prævias definitiones hæc septima est; per res singulares, intelligo res quæ finita sunt & determinatam habent existentiam. Quod si plura individua in una actione ita concurrant, ut omnia simul unius effectus sint causa, eadem omnia catenus, ut unam rem singularem considero. Et axioma quantum ibidem est: nos corpus quod-